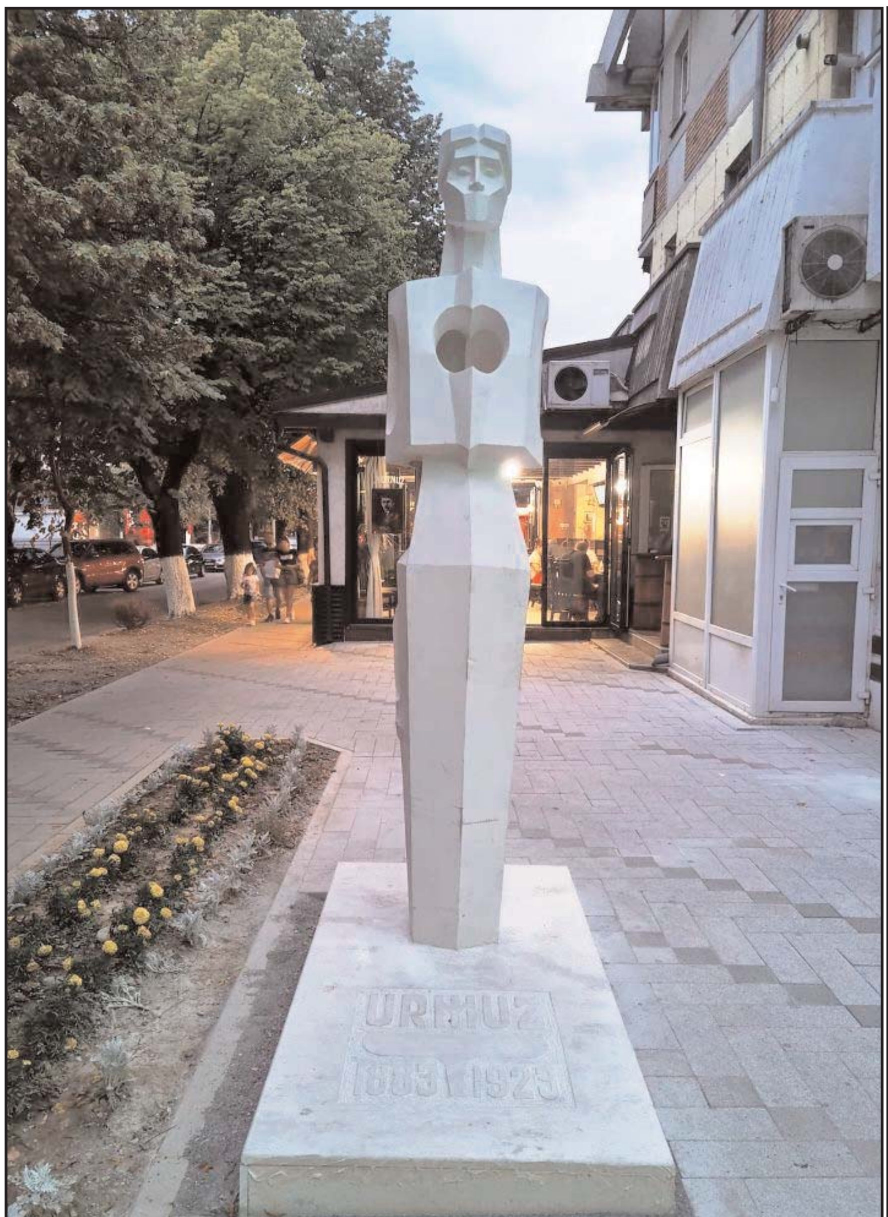
ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XIII ■ Nr. 9 (142) ■ Septembrie 2022

Monumentul lui Urmuz de la Curtea de Argeș

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Orizontal/vertical

Gheorghe PĂUN

Am separat cele două cuvinte „ferm orientate” cu mai ambigua linie oblică pentru a complica puţin titlul, altfel, cum se va vedea imediat, el este de o simplitate împinsă spre limită. Am plecat de la o maximă a lui Napoleon – Bonaparte, desigur – citată pe prima pagină a numărului anterior al revistei: „Nu există decât două ţări, Orientul şi Occidentul; două popoare: orientali şi occidentali”. Dezarmant de reducţionistă afirmaţie, dar, ţinând seama cine-i este autorul, ar trebui să ne dea de gândit. Iar lumea, chiar şi cea de azi, la două secole distanţă, îl ilustrează şi îi cam dă dreptate. Provocarea imediată este de a eticheta, în cât mai puţine cuvinte, cele două „popoare”, de a le găsi, ca la analizele medicale, câte un *marker* care să le identifice, o trăsătură esenţială, simbolică eventual, dar specifică-sugestivă. Precizare importantă: nu să le caracterizeze, asta e sarcina *medicului* – aici, a „mundologului”, termen inventat, menit a acoperi toate specialităţile gen istorie, politologie, psiho-sociologie, filosofie, religie şi poate chiar ezoterism şi ce-o mai trebui adăugat pentru a descrie cât de cât relevant două entităţi de o asemenea magnitudine, Orientul şi Occidentul!

Şi aşa a apărut, ca propunere de răspuns, perechea din titlu…

Orizontalul bântuie Occidentul, Orientul promovează încă verticalul! (Verbele nu sunt deloc alese la întâmplare.)

De la această frază mult simplificatoare, dar nu mai mult decât cea a împăratului, poate începe o discuţie cât o carte, cât mai multe cărţi.

De la Renaştere încoace, Europa nivelează. Cu sabia, cu ghilotina, cu glonţul şi, peste/printre toate, cu vorba (cu „cerneala” – recitiţi-l pe Napoleon). Parcă un imens fier de călcat, talpa căruia fiind materializarea fierbinte a liniei orizontale, „netezeşte” societăţile, în felul cum arată şi în gândire. Transcendenţa a fost prima ţintă. Pozitivism, împingere în derizoriu, negare. Dumnezeu însuşi – cel creştin, cel musulman, nu contează, ideea e aceeaşi – a fost tranzacţionat, negat, caricaturizat, „ucis” chiar. S-a tras cu tunul în turle, au ars şi tot ard catedrale şi biserici. Iar în ceea ce priveşte cele de pe pământ, ţineţi-vă bine: „Omul nu va fi liber până când ultimul rege nu va fi spânzurat cu intestinele ultimului preot.” A spus-o delicatul Denis Diderot, iluministul, enciclopedistul, premergătorul Revoluţiei Franceze… Iar ultimul secol va rămâne de pomină – şi, din păcate, acest ultim *secol,* metaforic vorbind, încă nu s-a încheiat. Marxism, neo-marxism, corectitudine politică, revoluţie sexo-familială, *cancel culture,* societate deschisă (= vraişte), deconstructivisme, progresisme, inflaţie de isme, BLM şi alte iniţiale, oengism, entropie, anomie…

Asta nu înseamnă că nu

există o *ierarhie* şi prin Occident, dar este una obscură-ocultă, nepromovată: miliardarii şi restul. Doar „restul” este nivelat…

În balanţă, respectul, ba chiar cultul pentru ierarhie din Asia mai mult sau mai puţin îndepărtată, mai dinspre sud sau mai dinspre nord. Confucius ca exponent şi învăţător („Un suveran ar trebui să fie un suveran, un demnitar un demnitar, un tată un tată, un fiu un fiu”), cástele indiene, islamismul, samuraii care se sinucideau la moartea shogunului, ţarii şi împăraţii. Aristocraţia, dar mai ales meritocraţia, competenţa, educaţia (care ne diferenţiază, chiar dacă suntem născuţi egali – acelaşi Confucius). Respectul pentru şef, de la nivel mic (la prima vedere, surprinzător de manifest pentru un occidental – am experienţe directe din Japonia şi China) până la nivel naţional. Respectul pentru familie, tradiţie, neam, rădăcini. Şi toate acestea, deopotrivă în viaţa zilnică şi în „propaganda oficială”, în doctrina promovată explicit şi în tradiţie-obişnuinţă. Din Persia până la Moscova, de-asta am pomenit de sud şi de nord. Nu discut originea, justificarea, efectele sau nuanţele – constat doar şi semnalez verticala, mereu prezentă, implicit sau la vedere, acceptată de multe ori ca atare, impusă alteori.

Demonstraţie încheiată – nu şi discuţia.

Ortogonale sunt cele două linii, „ortogonale” sunt şi cele două părţi ale lumii.

Iar, distincţia orizontal-vertical însoţeşte aproape în detaliu istoria ultimelor secole (din nou, despre verbe: „însoţeşte”, nu „explică”, pentru că în istorie, în geo-politică, nu invarianţii, „markerii” explică şi motivează evenimentele, ci interesele directe, cel mai adesea exprimabile în bani), inclusiv din zilele noastre şi chiar dintr-un viitor plauzibil (tot mai discutata tensiune-competiţie China-SUA, conflict mocnit, pentru că niciuna dintre părţi nu se simte pregătită, nu vrea să rişte, altfel, Doamne fereşte!, războiul din Ucraina, parte a aceleiaşi confruntări Occident-Orient, va ajunge să ne pară doar o repetiţie cu public…).

Ieşirea din impas? Poate, linia oblică! Defineasc-o cine se simte în stare (dar în niciun caz nu aş porni de la perversa orizontală…).

O alternativă, doar aparent simbolică, este *re-ligarea:* suprapunerea celor două, aşezarea orizontalei peste verticală, ceea ce ne-ar readuce în faţă CRUCEA, după Vintilă Horia (şi nu numai!), singura cale de mântuire a lumii… Până mai e ceva de mântuit…

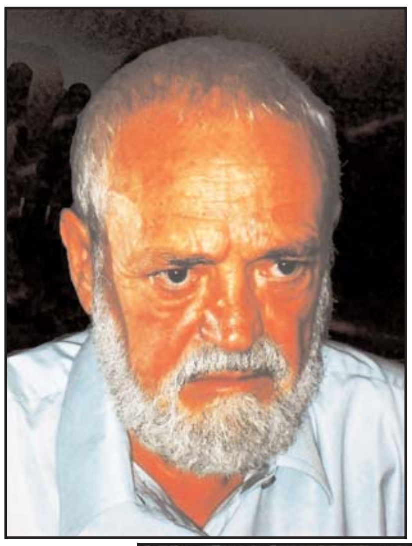

Un prim monument al lui Urmuz

Marian NENCESCU

Joi, 11 august, pe pietonala din faţa cafenelei „La Urmuz”, de pe Bulevardul Basarabilor din Curtea de Argeş, odinioară strada Negru Vodă, aproximativ pe locul unde s-a aflat cândva locuinţa doctorului Dimitrie Ionescu-Buzău şi a soţiei sale, Eliza, de profesie „menajul casei”, în familia cărora s-a născut, la 17 martie 1883, „orele zece seara”, viitorul „părinte” al avangardei literare româneşti, scriitorul Demetru Dem. Demetrescu-Buzău, cunoscut azi mai ales sub pseudonimul de Urmuz, în prezenţa primarului urbei, Constantin Panţurescu, a altor oficialităţi judeţene şi locale, a numeroşi scriitori şi iubitori de literatură, a avut loc dezvelirea monumentului lui Urmuz, operă a sculptorului Radu Adrian (fotografia alăturată), prima lucrare de for public dedicată până în prezent marelui nostru scriitor, fiu (vremelnic) al oraşului Curtea de Argeş. De altfel, relaţia lui Urmuz cu „oraşul voievozilor” a fost de scurtă durată, câţiva ani mai târziu, după un sejur de un an la Paris, doctorul Ionescu-Buzău stabilindu-se definitiv la Bucureşti (1888), oraş de care se leagă aproape toată cariera literară a lui Urmuz, unde va şi muri, la 23 noiembrie 1923, la abia 40 de ani, împliniţi.

Despre împrejurările şi mai ales despre miza acestui veritabil act de cultură din viaţa oraşului Curtea de Argeş, inclusiv despre proiectele ce premerg Anul aniversar 2023, când se vor împlini 140 de ani de la naşterea lui Urmuz şi 100 de ani de la moarte, a vorbit pe larg preşedintele Asociaţiei culturale „Curtea de Argeş”, academicianul Gheorghe Păun, cel care, în ultimii ani, şi-a făcut un „steag de luptă” din promovarea celui mai ilustru fiu literar al oraşului, evidenţiind în cuvântul său şi efortul colectiv (cu totul generos) al autorităţilor, ca şi al unor sponsori (care, cu modestie, au ţinut să rămână anonimi), a căror contribuţie la realizarea statuii rămâne esenţială.

În absenţa sculptorului Radu Adrian, care nu a putut participa la eveniment din motive cu totul obiective (cu siguranţă, cu altă ocazie şi într-un alt context, ne va dezvălui şi motivaţiile personale şi estetice care l-au condus la realizarea acestei statui), ca şi a principalului contributor, Ioan Curtean de Hondol, om de afaceri şi fost consul onorific al Statului Belize în România, a rămas ca lucrarea, în sine, să se „prezinte” singură, urmând ca admiratorii ei să-i descifreze treptat înţelesurile.

De la început, trebuie precizat că este vorba de o creaţie de for public, executată în piatră, de mari dimensiuni, similară ca interpretare plastică şi ca abordare estetică altor două lucrări ce au stârnit, la timpul lor, discuţii „aprinse” în rândul iubitorilor de artă, dar şi al autorităţilor, depăşite de situaţie: este vorba de statuia lui Mihai Eminescu, de la Ateneu, operă a lui Gheorghe Anghel, şi de cea a lui Bacovia, de la Bacău, de Constantin Popovici. Pe plan internaţional, mai avem o statuie cu acelaşi tip de abordare, monumentul dedicat lui Franz Kafka, de la Praga, croit în acelaşi stil, postmodernist. În fapt, sculptorul Radu Adrian şi-a alcătuit compoziţia pe două registre (similar statuii lui Kafka), respectiv corpul-soclu, masiv, traforat în piatră, aproape dantelat, şi bustul, stilizat, tăiat în linii austere, inspirat după o fotografie „clasică” a scriitorului, prezentă şi pe placa de pe mormântul de la Cimitirul Bellu. Cele două componente constituie un singur corp arhitectural, longilin, sugerând inspiraţia şi aspiraţia spre înalt, totodată aerisit, prin prezenţa unor elemente plastice suplimentare: bolţi, arcade. Elementul-surpriză al ansamblului îl constituie gura pecetluită a personajului, semn că Urmuz a luat cu el atât misterul operei, cât şi pe cel al morţii sale premature.

Despre artele plastice, în general, ca şi despre sculptură în particular, se spune că nu reprezintă (neapărat) o demonstraţie de abilitate tehnică, de reproducere „realistă” a chipului uman, cât o formă de transcendenţă, o reinterpretare a personalităţii celui omagiat, mai degrabă o modalitate reflexivă, spirituală, de sugestie. Artist complex, aflat în acest moment la apogeul unei lungi cariere de sculptor, cioplitor în piatră, dar mai cu seamă de teoretician şi estet al artelor plastice, organizator de simpozioane şi tabere de sculptură, dascăl şi maestru pentru mai multe generaţii de artişti contemporani, Radu Adrian (n. 1945) închide cu această nouă statuie un veritabil ciclu plastic, început cu basoreliefurile de la Mateiaş, apoi statuia, în marmură, a lui Dinicu Golescu, de la Câmpulung Muscel, busturile Regelui Carol I, tot de la Câmpulung, şi cel al lui Mihai Eminescu, de la Curtea de Argeş etc. Se poate spune, judecând după opera precedentă, că şi această nouă statuie, dedicată lui Urmuz, reprezintă o continuare a efortului de interpretare a „ideii”, nu neapărat a contingentului din viaţa „personajelor” alese de artist să-i fie modele. Cândva, vorbind despre lucrarea sa, *Madame Pogany*, creaţie care a stârnit atâta interes şi care a atins, la vânzare, cote astronomice, Brâncuşi mărturisea că a lucrat la ea câţiva ani, sedus, nu atât de asemănarea fizică cu modelul său, modesta sculptoriţă de origine maghiară, Margit Pogany, cât de „ideea” misterului feminin. Rezultatul este un portret stilizat, în care feminitatea este sugerată prin profilul aplecat, gânditor, al feţei şi prin cocul abia intuit. Cu câteva linii de profil, Brâncuşi a comunicat lucruri esenţiale despre modelul său: fragilitatea, reflexivitatea, tăcerea.

Aceeaşi intenţie reflexiv-interpretativă o întâlnim, păstrând proporţiile, şi în statuia lui Urmuz. Portretul propriu-zis al scriitorului, alcătuit din planuri masive, unghiulare, tăiate în piatră, sugerează forţă, decizie, tragism. Este şi mesajul operei sale, ce-i incită încă pe inter-preţi şi-şi aşteaptă, încă, „dezlegarea”. Ca orice artist „clasic”, Radu Adrian se simte „în largul lui” în spaţiul public. Statuia are amploare, „deschidere” şi, nu întâmplător, primarul a promis că în curând va monta în preajma ei şi câteva bănci, „ca argeşenii să poposească şi să citească acolo opera lui Urmuz”, cu condiţia ca „academicianul Păun să le pună la dispoziţie şi cărţile respective”…

Revenind la monument, anticipăm, pe cât e omeneşte posibil, că este o operă de care se va mai vorbi. Este şi un exemplu, dar şi un îndemn, din partea iniţiatorului proiectului, a sculptorului care a donat lucrarea oraşului, a autorităţilor care au înţeles rostul artei într-o comunitate mică, dar cu aspiraţii „regale”, de a nu se opri aici. La Curtea de Argeş, memoria lui Urmuz e pe mâini bune.

(Fotografia de la pagina 1 şi cea de mai sus aparţin Cristinei Mincu.)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, Drobeta-Turnu Severin, **Lucian Costache** – scriitor, Piteşti, **Ioan Crăciun** – editor şi publicist, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Eufrosina Otlăcan** – profesor universitar, Bucureşti, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu”, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Maria Mona Vâlceanu** – scriitor, Piteşti

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”
Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş
Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro
Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Defăimarea lui Eminescu (I)

Horia BĂDESCU

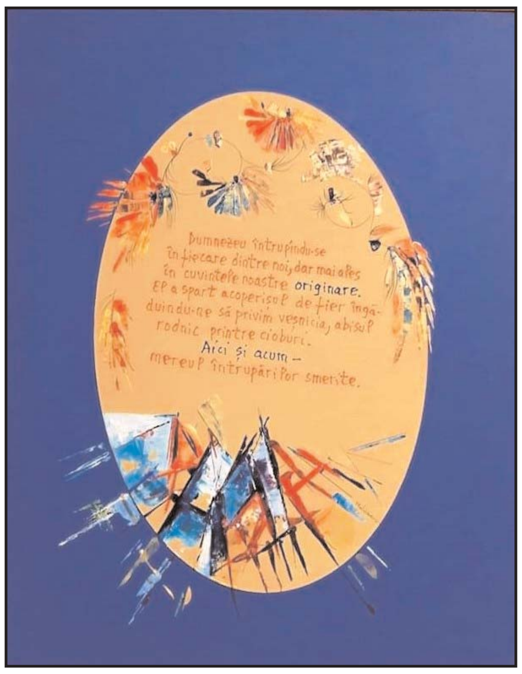
Măgulit e fiecare
Că n-ai fost mai mult
ca dânsul.

Cum scriam cu ani în urmă, în chiar cadrul acestei rubrici: „Dacă nu poţi construi, distruge! Dacă nu poţi crea, huleşte! Dacă statura îţi este măruntă, agaţă-te de pulpana unui uriaş! Calomniază-l, terfeleşte-l, arată-l cu degetul, calcă-i măcar umbra-n picioare, acuză-l de toate relele lumii! Aşază-ţi pe chip masca viclean-sceptică a îndoielii! Seamăn-o! Până la urmă va rămâne ceva din sămânţa din care se trage părelnicul pariu cu timpul: amintirea hulitorului va dura cât aceea a victimei! E singura şansă de a fi refuzat uitării. Şi, din păcate, nu de puţine ori, e adevărată! Căci, altminteri, câţi şi-ar fi amintit de Salieri fără Mozart, de Caion fără Caragiale, de Grama fără Eminescu? Istoria infamiei păstrează cu voluptate marile exemple. Şi nu numai ea."

Aş adăuga astăzi că nu doar zoilii, şi nu doar gelozirea ierarhiilor, din partea chiar a unor creatori importanţi, să ne amintim doar de Marlow ori de nefericitul Macedonski, au stat la baza defăimărilor la care au fost supuşi monştrii sacri, valori inconturnabile ale artei. Începând cu ultimele două secole, diavolul politic al modernităţii, ideologiile, şi-a băgat coarnele mai peste tot. Dar dacă defăimarea, cu diabolicele ei mecanisme, cu vicleniile şi parşiveniile şi, deseori, cu grobianismele ei, nu este o exclusivitate românească – să evocăm doar incalificabilul gest al ateului Sartre de a urina pe mormântul creştinului Chateaubriand – nicăieri ea nu s-a manifestat cu seculara obstinaţie cu care a fost practicată în cazul lui Mihai Eminescu. E o realitate care, reclamându-se nu doar de la aura de genialitate care i-a fost conferită poetului şi omului de cultură, ci şi, cu deosebire în ultimele decenii, de la raportări nedrepte şi nu de puţine ori neavenite la un context social-istoric cu alte realităţi, cu alte canoane decât cele ale contemporaneităţii, a dat naştere nu *mitului Eminescu,* care pare a-i incomoda pe mulţi aspiranţi la glorie, ci la ceea ce s-ar putea numi *cazul Eminescu.* Un caz care implică, în contencios, detractori/acuzatori şi adulatori/apărători. Deopotrivă, pentru o dreaptă judecată, de luat în seamă, de ascultat şi de cântărit în „depoziţiile" lor, oricâtă ură, rea-voinţă, obtuzitate, puţinătate intelectuală ori deşănţare encomiastică şi rătăcire aberantă s-ar cuprinde din argumentaţia avansată. Căci defăimarea o fac, nu de puţine ori, chiar aceia care o iau razna în proiecţiile şi laudele aduse aceluia care nu are nevoie decât a fi citit cu mintea trează şi cu inima deschisă.

O asemenea cercetare întreprinde criticul Constantin Cubleşan, a cărui devoţiune pentru universul eminescian s-a concretizat „într-o infatigabilă exegeză a exegezei marelui poet", precum aprecia Theodor Codreanu, în *Defăimarea lui Eminescu* (Editura Junimea, Iaşi, 2022), o amplă trecere în revistă şi analiză a cazuisticii acestei singulare, dar atât de specific româneşti, campanii împotriva „omului deplin al culturii româneşti". Şi, trebuie spus de la început, o face ardeleneşte, aşezat, cu calm, cu metodă şi excelente instrumente critice, fără istericale, *sine ira et studio* şi, ceea ce e capital într-o asemenea întreprindere, cu materialul clientului. Cartea lui Constantin Cubleşan este o istorie comentată a opurilor şi momentelor de referinţă care marchează parcursul de aproape un secol şi jumătate al acestei „exemplare" execuţii, alăturându-se unei alte lucrări de referinţă, cea a lui Alexandru Dobrescu, *Detractorii lui Eminescu,* antologie în trei volume, pe care, de altminteri, criticul clujean o evocă încă de la începutul cercetării sale din perspectiva definirii detractorului ca „persoana care lucrează cu bună ştiinţă la ştirbirea (sau distrugerea) bunei reputaţii a cuiva", dar şi a stabilirii punctului din care actul critic, necesar în validarea permanentă a unui univers artistic, devine act defăimător. Cu acutul simţ al citatului revelator care-i caracterizează lectura critică, Constantin Cubleşan ne propune un fragment din judecata exemplară a lui Al. Dobrescu despre modul de a face istorie literară, de la care se reclamă şi Domnia Sa şi pe care nu mă pot opri a nu-l reproduce la rându-mi pentru amneziile contemporaneităţii. Aşadar, zice Al. Dobrescu: „Urmaşii se cred întotdeauna superiori înaintaşilor, cărora nu scapă nicio ocazie de a le administra, precum şcolarilor nesilitori, pedagogice corecţii. (...) Cea mai mare eroare a istoricului literar vine din tratarea selectivă a trecutului, adică din îmbrăţişarea acelor porţiuni despre care are impresia că ilustrează propriile-i convingeri şi din repudierea celorlalte, ce-i par a le contrazice. Rostul istoricului literar nu este însă de a pune la zid un trecut ale cărui măsuri şi desfăşurare nu le împărtăşeşte, ci de a-i înţelege logica internă şi, eventual, de a trage învăţăminte."

Din această perspectivă, C. Cubleşan propune, ca şi Al. Dobrescu, „relecturarea azi a textelor socotite de-a lungul vremii ca fiind *detractoare* la adresa lui Eminescu. Nu însă pentru a le motiva, nu pentru a le justifica critica abuzivă, ci pentru a vedea cum a evoluat în timp procesul de receptare şi impunere a operei lui Eminescu în conştiinţa critică şi istorica a naţiunii noastre." Relectura critică a atacurilor întreprinse, sub varii motivaţii, împotriva poetului, începând cu emblematic-jalnica figură a canonicului Grama şi cu enigmaticul Gr. Gellianu, trecând prin mai puţin cunoscutul, dar incalificabilul caz Panait Istrati şi băieţii proletcultului, până la sindromul defăimării contemporane a acestuia, cu puseul *Dilema* şi avalanşa de investigaţii incriminatorii ale gândirii eminesciene, evident „anacronice şi retrograde", nu atât sau nu în primul rând în plan metafizic, cât mai ales social-istoric. Fiindcă, ţine să ne prevină de la început criticul clujean, cercetarea întreprinsă pune în evidenţă „un fapt cu totul semnificativ, anume acela că limbajul şi optica de înţelegere a lui Eminescu, aparţinând detractorilor acestuia, a rămas neschimbată de la Grama şi Macedonski la proletcultişti şi până în zilele noastre, a celor orchestraţi în jurul revistei *Dilema*". Şi e îngrozitor, constată Constantin Cubleşan, să constaţi cum generaţii şi generaţii de exegeţi aplecaţi peste adâncul creaţiei eminesciene ne-au oferit mereu un nou Eminescu, „numai detractorii lui au rămas mereu înţepeniţi în aceeaşi neputinţă a lor de a vedea ceva (şi altceva decât rău) în opera marelui scriitor".

Numai că, această obtuzitate asumată organic sau indusă, de la preapuţinătatea lui Grama la tartuffenismele dilematice şi subtil-doctele fandări critice, au motivaţii şi interese extrem de variate. În fond, „ce-i mâna pe ei în luptă", pe aceşti harnici şi eterni sicofanţi? Altfel spus, *zeflemiştii, calomniatorii, defăimătorii, denigratorii, detractorii,* pentru a-i reţine deocamdată doar pe *contestatarii* din decalogul lui Ion Filipciuc, despre care face vorbire C. Cubleşan. Fiindcă putem vorbi şi despre gradul de nocivitate, ba chiar de ticăloşie al diferitelor motivaţii care stau la baza defăimării lui Eminescu, nu toate de aceeaşi gravitate.

„Laurii voiau să-i smulgă de pe frunte lui", ca să lucrăm şi noi cu materialul clientului? Laurii, da!, dar ce fel de lauri şi pentru care pricină. Să le luăm pe rând, aşa cum se conturează ele, aceste pricini, din panorama defăimării pe care ne-o oferă această antologie critică, atât de edificatoare pentru parcursul istoric al acesteia.

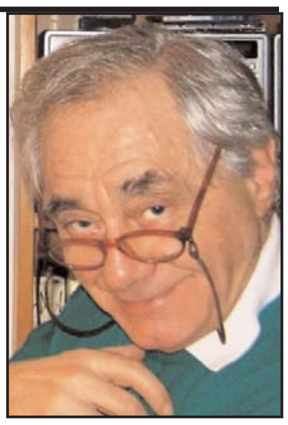
Prima dintre acestea e una cunoscută nu doar în *cazul Eminescu,* cu tradiţie în lumea artelor şi, mă tem, cu viitor previzibil, a gelozirii ierarhiilor, a jinduirii locurilor din faţă, sau chiar din fruntea acestora, generată de narcisismul personalităţii accentuate a creatorilor, de imposibilitatea ori dificultatea acceptării superiorităţii celuilalt, de înţeles ca factor perturbator, ca să nu spun de rău inevitabil al realităţii artistice, însă doar atâta timp cât nu se asociază cu grobianismul judecăţii, precum în cazul bietului canonic de la Blaj, cu atacul ignobil macedonskian sau istratian ori cu deliberata confuzie a nivelurilor de realitate. Până şi golănismele din „naivitatea" jucată a junilor dilematici ar putea fi, cât pot fi, judecate din perspectiva mentalităţii şi psihologiei zoilice – poate chiar cu amuzament, fiindcă, vorba lui Constantin Cubleşan, „Cine nu te lasă, domnule, să-l citeşti în linişte pe Eminescu?" şi pe cine interesează că unui cuiva, care încă nu există, poezia acestuia nu-i mai spune nimic – dacă ele n-ar depanda şi n-ar bate, vorba lui Caragiale, către tărâmuri extraestetice. Ce are însă a face portretul fizico-existenţial caricatural al omului Eminescu din perioada cea mai tragică a existenţei sale, alcătuit de junii dilematici la care îşi adăuga penelul şi un onorabil nobelizabil, cu geniul poetic şi cu altitudinea gândirii aceluia pe care uriaşul Arghezi îl numea „sfântul ghersului românesc"? S-a împiedicat gloria Domniile Lor de un „edificiu imens" de care toţi marii poeţi ai acestui pământ s-au apropiat cu deferenţa datorată unui „părinte spiritual şi nu numai spiritual", de la care „ne tragem cu toţii, în literatura românească, de la el încoace", precum bine zice despre el autorul cărţii? „De Eminescu – scrie el în continuare – te poţi despărţii oricând, ca de orice strămoş reîntors în glia pământului natal, *dar memoria lui trebuie să i-o cinsteşti, dacă eşti cinstit* (s.n.), şi nu ai dreptul, nu poţi să-i scuipi mormântul, nici crucea de la capăt, fără să te acoperi de blamul celor din jur, care văd în tine un fiu renegat, alături de care nu vor sta niciodată prea mulţi, în nicio împrejurare." Această patetică, dar dreaptă judecată subsumează modul în care s-a raportat lumea românească la această hârtie de turnesol, care a fost numărul cu pricina al revistei, menită a sonda reacţia organismului social. Organism care a arătat că are anticorpii necesari în faţa unei asemenea agresiuni. Al cărui substrat îl vom discuta mai încolo.

Împiedicarea de „edificiul imens" Eminescu, care barează perspectiva spre glorii mult mai îndreptăţite, îl mână în luptă pe nefericitul Panait Istrati. „Beat de glorie" (Al. Dobrescu), de efemera glorie indusă de „marketingul" amicilor Romain Rolland şi Henri Barbusse, aceiaşi care-i vor lua capul după amara experienţă a lumii bolşevice pe care, spre cinstea lui, avea să aibă curajul de a o denunţa, cinci ani mai târziu, în *Spovedanie pentru învinşi,* Istrati îl ceartă pe „sărmanul Mihai Eminescu", care ar trebui lăsat mai la o parte pentru idealurile sale naţionale care „nu mai pot fi concepute în secolul nostru, nici realizate, decât acceptând ideea înfrăţirii universale. (...) Tineretul intelectual român, îmbrăţişând orbeşte ideea de naţionalism a maestrului, nu va face nimic alt decât jocul forţelor reacţionare de distrugere, ducând la pieire alţi Emineşti, născuţi ori care se vor naşte din sânul vigurosului popor român" (*Adevărul literar şi artistic,* 21 septembrie 1924). Fiindcă Eminescu „şi-a băgat piciorul în capcana naţionalismului şovinist neputincios şi sforăitor". Atacul „romancierului european" – ale cărui consecinţe le va suporta, ca şi emulii săi dilematici, regretând că s-a amestecat în „tărâţele româneşti", prefaţează, dincolo de gelozia generată de situarea pe scara valorilor, şi dezvăluie adevăratele resorturi, altele decât cele estetice, ale idiosincraziei faţă de acela pe care naţiunea şi l-a asumat ca purtător al arheităţilor sale spirituale şi existenţiale, cum ar spune Theodor Codreanu, al valorilor sale de vieţuire.

Ne aflăm deja în orizontul nenorocit al ideologiilor care au bântuit şi continuă să bântuie şi să învenineze umanitatea în aceste ultime două veacuri.

(Va urma.)

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Am dormit cam prost. De vină, poate, şi filmul de aseară: un documentar de 60 de minute despre România, făcut de televiziunea austriacă. Ceea ce m-a impresionat cel mai mult: imaginea cartierului Uranus. A *fostului* cartier Uranus. Dezolant e puţin spus. Chiar şi *haos* nu e de ajuns. E imaginea unei catastrofe teribile, a războiului total, a exploziei atomice. Şi tot acest pustiu este „creaţia" unei minţi bolnave. Ideea apare evident din film. Gesticulaţia individului, ciudată încă în urmă cu 20 de ani, când îl vedeam la mitinguri de la câţiva paşi, a evoluat între timp. Acum este paradoxală, în sensul că nu mai corespunde absolut deloc nici cu înţelesul, dar nici măcar cu ritmul frazei. La care se adaugă mimica, total neconcordantă.

Filmul mi-a amintit de remarca doctorului P.A., prieten de familie, şoptită pe o alee din micul parc al spitalului Elias, unde lucra: „Tovarăşul a început să aibă reacţii atipice". Şi era abia în toamna lui 1974, ultimul meu concediu petrecut în ţară.

(Stockholm, 25 martie 1986.)

În marile staţii de benzină de pe autostradă, staţii care marcau de obicei hotarul unui departament, exista întotdeauna un magazin universal din care nu lipsea Libräria. Se puteau găsi în aceste librării cărţi de artă, reproduceri din marea pictură universală, dar şi opere ale literaturii din toate timpurile, în volume tipărite în excelente condiţii grafice.

Nu mai ştiu în ce an, nici în ce regiune a Franţei, am găsit un masiv volum în format A4: *Divina Comedie,* traducere integrală, cu 76 de ilustraţii de Gustave Doré, dar şi un superb foto-album intitulat *Spiritul ruinelor,* semnat Ferrante Ferranti şi apărut în 2005 la Editura du Chêne, Hachette-Livre. Nu e locul aici, dar, mai ales, nu am eu căderea să apreciez frumuseţea şi calitatea imaginilor din acest album, de o bogată diversitate, traversând continentele, din Magna Grecia şi Roma Eternă până la Angkor în Cambodgia.

O imagine nu se naşte doar din întâmplare, ea îşi caută locul pentru a-şi găsi adevărata rezonanţă – spune undeva autorul. Voi reveni, poate, cu alt prilej, la acest „suflet al ruinelor", la memoria nenumăratelor prăbuşiri de-a-lungul istoriei. Acum îmi e de ajuns să remarc o tulburătoare coincidenţă: ultima imagine, desfăşurată pe două pagini, este fotografia palatului Petrodvoreţ, o ruină cu ferestre oarbe, într-un dezolant peisaj de iarnă şi cu o (discutabilă) legendă: „Germanii au distrus palatele imperiale de ciudă că n-au putut ocupa Leningradul. O ruină care evocă triumful rezistenţei."

Sper, cred din toată inima, că imaginea miilor, zecilor de mii de ruine din Ucraina vor evoca şi ele, în curând, „triumful rezistenţei". Până atunci, însă, ele dezvăluie în faţa lumii întregi cruzimea şi barbaria unui vechi şi nou imperiu, al Răului, cum l-a numit cineva.

(Stockholm, 18 iunie 2022)

Hotelul Habana Libre, fost Hilton. Douăzeci şi cinci de etaje, aproximativ 30 de camere a două paturi pe fiecare etaj, excluzând etajele I, II şi mezaninul, inclusiv Tercero şi etajul 25 (barul „Turquino"), rămân douăzeci de etaje locuibile, deci cam 1200 de locuri. Personal de serviciu: 700.

Atmosfera e obositoare. De ce? Pentru că suntem scoşi totalmente din ordinea firească a vieţii noastre cea de toate zilele. În afară de climă, trebuie adăugată impresia cu totul neobişnuită a primului revelion petrecut departe de casă, printre străini, într-o grădină, sub cerul liber.

Apoi: Turnul Babel. La orice oră holul hotelului e plin de o mulţime de oameni care vorbesc toate limbile pământului. E o mişcare continuă, un du-te-vino nesfârşit şi neliniştitor pentru cel obişnuit cu calmul şi cu micul univers al familiei sale, al biroului său.

Liftul – *el elevador* – e tot timpul plin până la refuz (12-15 persoane), deşi sunt şase lifturi. Un drum poate dura şi cinci minute. Senzaţie de tramvai.

Îmi dau seama că şi impunerea colectivismului poate constitui un traumatism. Dreptul la singurătate e un drept necesar şi, probabil, se suprapune, pe undeva, cu dreptul la libertate. E foarte ciudat, dar un mare hotel poate provoca uneori stări ce se aseamănă, probabil, cu stările sufleteşti pe care le imprimă ghetourile.

Ingrată afirmaţie, când e vorba de un hotel „ca-n filme".

(Congresso Cultural de la Habana, ianuarie 1968)

Citat: *Întotdeauna am preferat istoriei mitologia, fiindcă istoria este un adevăr care se deformează din gură în gură şi devine minciună, în vreme ce mitul, tot din gură în gură, prinde putere şi devine adevăr.* (Jean Cocteau)

Critica distructivistă

Mihaela MALEA STROE

Motto: „Neputând să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire?" (Mihai Eminescu)

Oare istoria se repetă?! Unii spun că da, alţii că nu... Poate mă înşel, dar îmi vine-a crede mai degrabă că da. Sigur, nu absolut identic, nu e o filă trasă la indigo sau la xerox. Ar fi mult prea uşor de identificat repetitivitatea, oricine şi-ar putea da seama, până şi Cetăţeanul turmentat. Or, tocmai aici se află clenciul, că nu ni se serveşte totul la vedere, lămurit, „pe tavă", nu (ne) sare nimic în ochi. Ni se dau, ca în romanele Agathei Christie, piste false din belşug şi, cu parcimonie, oarece indicii că avem de-a face cu „Alte măşti, aceeaşi piesă", că „Toate-s vechi şi nouă toate" sau că nu se află „nimic nou sub soare". Cei mai mulţi, prea prinşi în arcanul grijilor pentru ziua de mâine, n-avem timp să desţelenim indiciile. Ne „rinocerizăm" periodic, după cum bat „vânturile, valurile" – din stânga, din dreapta, din răsărit, din apus, dinspre o „uniune" sau alta – ignorând că, repetat, apar, ca din jobenul magicianului, vajnici diriguitori cu veleităţi de giruetă şi cu prestaţii gălăgioase de „toboşar al timpurilor noi". De parcă nu s-ar şti că, de când lumea, „ce e val ca valul trece". Că, mai concret, toboşarul Beniuc (şi alţii ca el), de n-ar fi dat cinstea pe ruşine (*Cântecele de pierzanie* pe *Libertatea e o stea roşie*), ar fi rămas poet (ce-i drept, neprivilegiat), n-ar fi naufragiat de pe podium la marginea scenei deîndată ce a trecut spumegândul val proletcultist. „O singură greşeală nimiceşte mult bine", zice Ecclesiastul, dar cine să ţină minte un detaliu dintr-o carte fundamentală?! Pentru unii dintre cei la care mă refer, nici măcar n-a fost o greşeală. Au slujit de bună voie, conştient, cu abnegaţie, propagandei şi ideologiei momentului, au proslăvit „uniunea" acelor ani, pentru căpătuială: studii „superioare" făcute pe scurtătură, ascensiune fulminantă în funcţii importante, privilegii de natură materială, glorie artistică etc. Bunăoară, să iei „premiul Lenin pentru literatură" era mare scofală, nu glumă! Cine au fost literaţii care au jucat după cum le cântau „fraţii noştri" de la răsărit, aflăm din antologia postdecembristă a lui Eugen Negrici, *Poezia unei religii politice. Patru decenii de agitaţie şi propagandă* (Ed. PRO, f.l., f.a) şi din volumul *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii*, al lui M. Niţescu (Ed. Humanitas, 1995). Acum, urmaşii, ca mentalitate şi interese, ai acelor „dansatori", joacă după cum le cântă „fraţii noştri" de la apus. „Alte guri, aceeaşi gamă"..., cosmetizată însă în alte tonuri şi culori. Pasiunea pentru roşu a trâmbiţaşilor marxism-leninismului din anii '50 – '60 ai veacului trecut apare nt s-a stins, în fond – s-a diversificat cromatic (progresism, feminism, liberalism, globalism şi alte „isme"), pentru că oportunistul/parvenitul/slujitorul/activistul dogmei politice dominante se orientează în aşa fel încât să aibă „vânt din pupa" oricând, subspecia asta dovedindu-se foarte versatilă şi rezistentă. Rând pe rând, indivizii care-i aparţin se autodefinesc „democraţi", interesaţi strict (cum să nu?!) de fericirea „ţărişoarei" lor, fiind, categoric, mai apăsat progresişti decât strămoşul lor Caţavencu, cel foarte-prea-ultraprogresist şi liber-schimbist... care vrea „progresul cu orice preţ".

Istoria se repetă? Dacă înlăturăm gardul vopsit, vedem... cam ce se întâmpla după „resurecţia" din 1944 şi ce se întâmplă după „revoluţia" din 1989. Grijă mare, şi atunci, şi acum, pentru „reformarea" urgentă a învăţământului, tradusă prin distrugerea unui sistem care dădea roade bune, nu pădureţe. Cu diferenţa că prejudiciile aduse sistemului de reforma din 1948 au avut rădăcini mai firave şi viaţă mult mai scurtă decât prejudiciile „scrofulos" organizate, cu bătaie lungă, aduse de reforma postdecembristă, al cărei rezultat cu siguranţă incontestabil este creşterea exponenţială (nu şi îngrijorătoare pentru decidenţi!) a producţiei de analfabeţi funcţional în România... educată.

După 44, au fost promovaţi rapid cei care aveau ca ţintă declarată „să făurim o cultură şi o artă nouă" (Nicolae Moraru, citat de M. Niţescu care îl consideră pe N. Moraru „o adevărată autoritate a dogmatismului proletcultist"). Autorul volumului *Critica criticii,* Ion Vitner (citat de M.N.), cerea şi el „o cultură nouă, raţională şi realistă". În viziunea lui I. Vitner, Eugen Lovinescu era „exemplul palpabil al unei gândiri nevertebrate, incapabile să se susţină pe propria-i construcţie şi apelând în mod necontenit la sprijinul înaintaşilor", G. Călinescu „un apologet al confuzionismului cultural", iar precursorul proletcultismului, Th. Neculuţă, mai valoros decât Eminescu. Drept răsplată pentru devotamentul ideologic, în 1948, înnoitorul cultural progresist Ion Vitner a devenit înlocuitorul indezirabilului G. Călinescu la catedră.

Exemplele pot continua cu un Sorin Toma care, în acelaşi an, semnând „Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei" îl ia în colimator pe Arghezi. Tot în 1948, Neculuţă, de meserie cizmar, dar considerat primul poet-proletar, a fost ales *post-mortem* membru al Academiei Române. Totuşi, spune M. Niţescu, nimeni înaintea lui Vitner „nu a condamnat cu atâta dispreţ cultura noastră". Dacă în această privinţă Vitner n-a avut înaintaşi notabili, să nu ne îngrijorăm... Urmaşi de nădejde are! Aceeaşi ambiţie de „înnoire" ideologiza(n)tă în cultură (care musai să fie corectă politic!) o au şi unii dintre contemporanii noştri, consecinţa – pentru ei – fiind (cum altfel?) promovările rapide şi ascensiunile răsunătoare.

Una dintre întruchipările vitnerianismului postdecembrist este dl Ghiţă de la Universitatea Craiova (instituţia de învăţământ, nu clubul de fotbal!) care într-un stufos articol („Mituri fundamentale") publicat prin 2019 pune de-o miuţă literară cu acela pe care îl numeşte cu vădit dispreţ „padişahul criticii interbelice" sau „patriarhul criticii noastre" – G. Călinescu.

Homo sapiens

Kondratievul verde

Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG

„Suntem mai inteligenţi decât delfinii – sau măcar decât bacteriile?”, se întreabă retoric un medic şi cabaretist din Germania (dr. Eckart von Hirschhausen), îndrăgit pentru campaniile sale amuzante de popularizare a ştiinţei. Pornind de la un banal experiment şcolăresc, ajunge să ne explice în doi timpi şi trei mişcări un mecanism al naturii: stagnarea. Îngrijorătorul fenomen apare nu numai la organismele vii, ci afectează şi economia mondială şi, implicit, întreaga planetă. De altfel, după părerea sa, ne-am oprit deja din creştere, doar că n-am observat, sau, dacă am observat, o punem pe seama altor cauze.

Experimentul de care aminteşte dânsul presupune prelevarea unor minuscule particule din interiorul cavităţii bucale, pe care le depunem într-un mic vas de laborator. Pentru început nu se întâmplă nimic, dar cu timpul substanţele nutritive puse la îndemâna bacteriilor de pe beţigaşul nostru înfăşurat în vată trezesc apetitul minusculelor vietăţi, provocându-le înmulţirea. Dintr-o bacterie apar două, din două se fac patru şi aşa mai departe. Ca în orice creştere exponenţială – după cum bine s-a putut vedea în pandemie – procesul debutează lent, pentru ca mai târziu să dobândească o dinamică halucinantă, scăpând de sub control. În cazul experimentului de la ora de chimie, elevii observă pe viu cât de repede se umplu vasele Petri cu culturi noi.

Dar, totuşi, bacteriile acelea nu se pot extinde la infinit. În culmea gloriei, o baghetă nevăzută le dă un semnal şi brusc se opresc toate din creştere, practic la unison. De ce? Motivele pot fi din cele mai diverse: fie nu mai au loc, fie li se termină nutrienţii, sau temperatura nu le mai prieşte, sau umezeala creşte etc. Concluzia: orice creştere are un sfârşit.

Dacă extrapolăm, considerând planeta ca suport al creşterii noastre exponenţiale, e firesc să ne întrebăm cine ne va opri din expansiune, din moment ce resursele sunt limitate, iar „bacteria-om” nu pare să aibă vreun duşman natural. Întrebarea care se pune este: ne putem baza pe ideea că am avea o cultură mai avansată decât cea a bacteriilor care, chiar dacă dispar din eprubetele aruncate la gunoi, renasc şi se înmulţesc mai departe prin alte medii propice? Dar oare pe noi cine ne „cultivă”? Dacă murim aici, mai apărem prin alte părţi, eventual pe alte planete? Aici discuţia îmbracă deja tente filosofice, aşa că e mai bine să revenim la firul iniţial.

Medicul nostru apasă exagerat pe pedala cinismului, constatând la rece că singurii agresori pe care îi avem suntem noi înşine. De unde concluzia că, aparent, am ales calea de a ne nimici unii pe alţii, pentru a ne păstra şansa de a supravieţui. Să fie oare acesta drumul unic, unul evident *ne-bun?*

Mai degrabă nu, susţine acelaşi autor, care ne îndeamnă să conştientizăm faptul că a sosit momentul în care curba dezvoltării noastre se aplatizează. Să luăm deci măsuri pentru a contracara declinul. Toţi suntem chemaţi să acţionăm din proprie iniţiativă, fără a mai aştepta instrucţiuni „de sus”, emise de autorităţi şi aşa depăşite de situaţie. E cazul să se considere fiecare dintre noi ca entitate direct afectată, un *global player* în sens literal, deci nimic altceva decât un „jucător global”, care-şi „joacă” la propriu globul. Oricum nu ne putem sustrage rolului, indiferent dacă îl conştientizăm sau nu.

Nu ajută la nimic să ne plângem, de exemplu, de multinaţionalele inumane, câtă vreme, în fond, tot noi suntem cei care le cumpără produsele. Şi nu, nu trebuie să ne orientăm automat spre „creşterea zero”, pe care unii tind să o ridice la rang de soluţie unică. Se poate şi creştere organică, sustenabilă, robustă, după cum bine ştim. Ce putem face aşadar în viaţa de zi cu zi pentru a salva măcar un pic Terra? Cum trebuie să procedăm pentru a nu greşi?

Întrebarea care se pune din start este dacă dispunem de o inteligenţă de turmă cu eficienţă cât de cât comparabilă cu „înţelepciunea” coloniilor de bacterii. Altfel, creştem necontrolat, până când ne autoanihilăm prin războaie care îi vor catapulta pe eventualii noştri supravieţuitori într-o etapă preistorică antediluviană.

Ipoteza aceasta pesimistă nu este nouă. Încă din anii şaptezeci, când respectatul „Club de la Roma” publica raportul *Limitele creşterii* (Meadows, 1972) se ştia că ne îndreptăm spre epuizarea resurselor. Soluţia propusă de specialiştii de atunci era tot una de natură organică, o creştere coordonată şi controlată, extinsă la nivel planetar. Problema este că numai iniţiaţii au înţeles că orizontul de timp vizat de ei era mai aproape decât s-ar fi crezut. Aşa că, în mare, nu s-a întreprins mai nimic.

Tot prin anii şaptezeci s-a lansat şi *Ipoteza Gaia* (numele mitologic grecesc al Mamei Pământ – Gaia), potrivit căreia globul nostru, împreună cu biosfera sa, se constituie într-un singur organism gigantic, animat de viaţă, deci pasibil de moarte. Şi cine altcineva este mai capabil de a-i provoca obştescul sfârşit decât vieţuitoarea cea mai avansată din *Grădina* ei, omul?

Atât cercetătorii întruniţi la Roma, cât şi adepţii ipotezei Gaia n-au avut la dispoziţie la vremea lor mijloacele de prelucrare electronică a informaţiilor. Între timp s-au schimbat atât datele problemei, cât şi metodele de tratare a lor. Oarecum reconfortant este însă faptul că atât metoda analogă, cât şi cea digitală converg spre aceeaşi concluzie: nu ne mai apropiem de preconizata răspântie (vezi al doilea raport al Clubului de la Roma, *Omenirea la Răspântie*) ci ne aflăm deja în miezul ei. Am intrat, cum s-ar zice, cu motoarele turate la maximum, în intersecţie. Acum, trebuie să avem grijă cum virăm pe sensul giratoriu, ca să nu intrăm în vrie, pentru că, indiferent dacă predomină forţele centripete sau cele centrifuge, pentru noi sfârşitul ar fi la fel de implacabil, iar *lumii de apoi* puţin îi va mai păsa dacă dezastrul s-a numit implozie sau explozie.

Nu merită discutat pe marginea subiectului superiorităţii omului faţă de alte animale, este evident că amprenta oamenilor asupra Terrei este cea mai apăsată dintre toate. Cel mult motivul pentru care suntem acolo, în vârful piramidei, merită o privire atentă. Evident, el este *inteligenţa.* Şi tocmai la acest capitol se pare că ne aflăm la un punct de cotitură. Asemănător bacteriilor care îşi întind „tentaculele”, înmulţindu-se exponenţial, inteligenţa Omenirii îşi ramifică accelerat sinapsele, părăsind planul şi conectându-se cu o zonă necunoscută nouă până nu demult: inteligenţa artificială. Aşa temută, hulită şi insensibilă cum o percepem, poate că în ea germinează deja răspunsul unei noi soluţii pentru complicatul nostru „meta-organism”, una care deja ne îndrumă paşii spre o ieşire inedită, pe care în acest moment nu putem decât s-o intuim. Nu putem decât să sperăm că ea ne va opri din alunecarea înspre acel stadiu de prostie colectivă care ne îndeamnă să ne tăiem creanga de sub picioare, amputând braţele „Mamei Tuturor”, cea care, tolerantă, ne-a susţinut până acum.

Dar poate că situaţia nu este chiar aşa de gravă. Există şi alte păreri, mai optimiste. Îşi mai aminteşte cineva de ciclurile Kondratiev? În vremuri staliniste, economistul rus Nicolai Kondratiev era convins că, indiferent cât de grele ar fi crizele prin care trece capitalismul, el se va redresa în urma lor cu o vigoare înzecită (practic exponenţială). Conform teoriei sale, fluctuaţiile au un caracter ciclic, fazele de decădere şi avânt succedându-se la intervale de 40 până la 60 de ani. Spun doar atât: locomotivă cu aburi, electricitate, telegrafie, digitalizare... După fiecare aparentă epuizare de resurse a apărut o inovaţie tehnologică salvatoare.

→

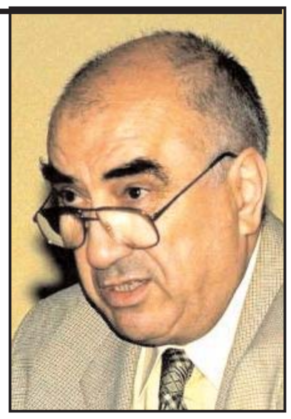
Şi uite-aşa, încetează, prin efort cultural comun, războaiele reci! Estul (prin *tovarăşul* prof. univ. Vitner) şi vestul (prin *domnul* prof. univ. Ghiţă) îşi dau frăţeşte mâna peste decenii, într-o – până nu demult inimaginabilă – „uniune” animată de acelaşi măreţ ideal progresist: *înnoirea* (varianta Vitner), respectiv *remanierea* sau *demitizarea* (varianta Ghiţă) criticii şi a literaturii române care, fără aportul lor cultural şi al altora aidoma lor, ar fi fost şi ar fi în veci... vai de capul ei! Dacă scopul celor doi, înfruntând trecerea timpului, este acelaşi, mijloacele diferă puţintel. Mijloacele lui Vitner (abordarea sobru-stalinistă a problemei, în limbaj „nediferenţiat, grosier, sociologist vulgar” – M. Niţescu) s-au dovedit până la urmă doar efemer eficiente. Ce-i de făcut, deci, pentru efecte distructive mai puternice, dacă se poate ireversibile? Un tsunami în direcţia *cancel culture* (că tot e foarte la modă!) nu cumva ar fi mai practic decât... un val? Contemporanul nostru testează abordarea în zeflemea, într-un limbaj în care vulgaritatea tinde, pe alocuri, spre scabros, deşi autorul deţine (când vrea!) şi registrul academic de exprimare, de parcă ar scrie... la două mâini: când mr. Jekyll, când dr. Hide. Prolific peste poate, autorul nu-şi înfrânează elanul critic *politically correct* oprindu-se la un articol-două. Într-o „creativă” pauză pandemică de la scrierea altei cărţi, spiritul lui „ludic” (autodefinit ca atare într-un scurt interviu tv) şi-a revărsat potenţialul „miştocăresc” în câteva sute de pagini intitulate înşelător *O scurtă istorie ironică a literaturii române. În contrapunctul lui G. Călinescu.* Preocuparea autorului pare a fi aceea de a îmbrânci zdravăn spre „maturizare” literatura română, pentru că, zice el, „o literatură capabilă să râdă de ea însăşi, să se pună între paranteze, să nu se ia în serios, este o literatură care şi-a depăşit pubertatea”. Pasămite asta a învăţat el pe unde a umblat în larga lume şi aşa o fi... corect politic. Uite că am lacune: nu ştiu (*mea culpa!*) care-i sunt modelele, ce faimoşi critici literari şi când anume au contribuit – prin ironie/derâdere, punere între paranteze, neluare în serios şi metode similar-batjocoritoare – la maturizarea literaturii din propriile ţări – Franţa, Germania, Anglia, SUA, Japonia, Columbia lui Márquez sau care or mai fi ele...

De ce or fi tăbărât Vitner şi Ghiţă cu atâta înverşunare asupra lui Călinescu? Poate pentru că, lovind în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* cu târnurile lor ideologiza(n)te (proletcultist, recte *politically correct* – în esenţă tot un drac!), lovesc, implicit, în toţi autorii pe care masiva *Istorie...* a criticului „criticat” îi cuprinde. Sau poate pentru că i-a trăsnit, pe rând, „anxietatea influenţei”, generându-le complexe (justificate) de inferioritate. Sau poate pentru că „alinierea” ideologică la pachet cu propăşirea (fie şi temporară) consecutivă acesteia sunt ispite irezistibile pentru anumite tipologii umane. Cine ştie?!

Oricum, pe lângă tipurile de critică – impresionistă, decostructivistă, feministă etc. – deja cunoscute, ar trebui să adăugăm critica *distructivistă,* cu precursori în proletcultism şi continuatori fideli în prezent. Cum să nu le tresalte celor dintâi sufletul de bucurie pe lumea cealaltă când îşi văd moştenitorii puşi pe treabă? Pardon! Care suflet şi care cealaltă lume? Of, era cât pe ce să uit că erau atei, nu credeau defel în aşa ceva!

În loc de epilog: Se zice că, odată, în trecerea lui paşnică şi maiestuoasă prin savană, un elefant a deranjat un muşuroi de furnici în care se ţinea congresul partidului micilor nevertebrate. Nevricoase şi belicoase, furnicile s-au repezit la elefant cu sutele, vrând să-l pedepsească. Elefantul s-a scuturat puţin, furnicile au căzut cu duiumul în praful drumului, doar una a reuşit să ajungă pe greabănul uriaşului mamifer. Atunci, furnicile căzute s-au pornit să aplaude ritmic şi să strige către surata lor cocoţată, trasându-i o sarcină de partid extrem de importantă: „Su-gru-mă-l! Su-gru-mă-l!”

Handicapul lingvisticii americane (I)

Ion COJA

Încep prin a semnala o afirmaţie, de nimeni luată în seamă, a lui Iosif Visarionovici Stalin, pe care am pus-o totuşi ca motto la un articol publicat în urmă cu câţiva ani. Sună aşa: „Lingvistica trebuie să se ocupe de oameni normali”. Recunosc că am fost destul de uşuratic atunci când am dat acest citat, care mi se părea de o banalitate perfectă, poate şi pentru că aveam în vedere contextul în care „tătuca” Stalin emitea acest principiu epistemologic. Am vrut să fac un soi de glumă, poate că am şi reuşit, pe moment. Cu timpul însă am uitat acel context şi în mintea mea propoziţia „Lingvistica trebuie să se ocupe de oameni normali” s-a desprins, s-a detaşat de autorul ei, devenind tot mai mult o idee în sine, valabilă sau nu, demnă sau nu de a fi luată în seamă. Mărturisesc că în momentul de faţă mi se pare o *idee deosebit de profundă, o idee profund adevărată.* (Din păcate pentru Stalin, ideea se pare că nu-i aparţine. Lucrările semnate cu numele său, ştiu de la Alexandru Graur, au fost scrise de A.(?) Vinogradov.) Din această idee decurge problema următoare: *cum definim starea de normalitate a unui vorbitor?* Dacă-mi aduc totuşi aminte, Stalin se referea la starea de normalitate fizică a subiectului cercetat, să nu fie cumva un hipoacuzic sau cu defecte de articulare etc. Las deoparte asemenea cazuri patologice, care ţin de domeniul medicinii ori al fiziologiei, şi propun o discuţie pe teren eminamente lingvistic. Ce înseamnă normal şi anormal în acest plan, lingvistic, psiho-lingvistic şi socio-lingvistic?

De lingvistică trebuie să se ocupe oamenii normali!

După ştiinţa mea, încă nu avem o teorie a stării de „normalitate lingvistică”. Ne-ar fi util un inventar al (tuturor) elementelor care compun starea de normalitate lingvistică, şi implicit un inventar al formelor curente de abatere de la normalitate. Bunăoară scrisul, comunicarea prin scris, este o abatere de la normalitate, normală şi naturală, firească, fiind comunicarea orală. De asemenea, comunicarea prin mass-media – presă, radio, televiziune, când emiţătorul este mereu emiţător, iar receptorul mereu receptor, între cei doi neexistând un dialog, aşa cum se întâmplă în mod normal şi natural… Chiar şi comunicarea prin telefon nu întruneşte condiţiile normalităţii, care presupune ca Emiţătorul şi Receptorul să fie „faţă către faţă”. Nefiindu-mi la îndemână şi nici în intenţie să alcătuiesc un inventar complet al componentelor stării de normalitate, mă limitez, *hic et nunc*, să semnalez un element deosebit de important pentru definirea normalităţii: raportul vorbitorilor cu *limba lor maternă*. Nici pe departe acest raport nu este acelaşi la toţi vorbitorii. În mod normal (şi natural!), limba maternă este:

(a) limba vorbită în familia în care se naşte şi creşte individul;

(b) limba pe care acesta o deprinde odată cu propria sa umanitate, adică este

(c) limba în care individul învaţă să gândească, să priceapă lumea;

(d) limba pe care o vorbeşte neîntrerupt tot restul vieţii,

(e) o vorbeşte într-un mediu în care majoritatea conlocutorilor săi au aceeaşi limbă maternă!

Din motive care se vor înţelege mai jos, aş adăuga, separat, şi aş sublinia că ţine de starea de normalitate şi faptul că (f) în familia şi în mediul lingvistic respectiv limba maternă este aceeaşi de când se ştiu cei în cauză. Adică de mai multe generaţii, aş zice „dintotdeauna”!

În legătură cu această precizare, ţin să semnalez ipoteza unor cercetători foarte serioşi care susţin că *achiziţia limbajului începe chiar din timpul existenţei intra-uterine,* căci numai aşa se poate explica, bunăoară, faptul că încă din primele momente de după naştere copiii plâng cu modulaţii sonore care amintesc intonaţiile specifice din limba mamei, adică din viitoarea sa limbă maternă. (A se vedea în acest sens lucrările dnei Katkleen Wermke, de la Universitatea din Wurzburg.)

Mărturisesc că eu unul nu prea am dat crezare sau importanţă ideii de viaţă „sufletească” intra-uterină până de curând, când am aflat din sursă directă (şi pentru mine deplin credibilă) despre o întâmplare extraordinară, căreia îi acord valoare de experiment convingător, irefutabil. Martorul celor povestite mai jos este fosta mea studentă, profesoara Mariana Cheroiu: într-o bună zi, toată familia era adunată în faţa televizorului, inclusiv nepoţica Flavia, de trei anişori. La un moment dat, se anunţă la TV că urmează să cânte „Daria” X, la care Flavia ridică capul dintre jucării şi, adresându-se celor de faţă, le zice că *pe ea a chemat-o Daria!*… Mama Flaviei, Sânziana, extrem de emoţionată, le povesteşte celorlalţi că, în perioada când era însărcinată cu Flavia, şi-a pus problema numelui pe care să-l poarte fetiţa şi a decis împreună cu tatăl fetiţei că *Daria* ar fi un nume frumos şi potrivit. Pe fetiţa încă nenăscută „a chemat-o” câteva zile *Daria,* iar apoi părinţii s-au răzgândit şi s-au decis la numele *Flavia*…

I-am pus mamei, dnei Sânziana, câteva întrebări în legătură cu această întâmplare atât de ciudată, de interesantă. Am primit următoarele răspunsuri: „(1) Am început să vorbim de prenumele Daria imediat după ecografia de la 7 luni. (2) Am trăit cu gândul că o va chema Daria până cu o lună înainte de naştere, când am încetat să mă mai gândesc la numele Daria. (3) Nu am discutat prea mult acest subiect cu soţul meu, numai de vreo două-trei ori, dar eu am repetat deseori, în gând sau cu voce tare, cele două prenume: Daria – Flavia. (4) În discuţiile despre fată nu am numit-o Daria.” (5) Interesant mi s-a părut timpul verbului folosit de Flavia: „Aşa mă *chema* pe mine!”

În condiţiile în care lingvistica este o ştiinţă care foarte rar şi numai periferic poate să recurgă la experiment, îmi îngădui să atribui acestei relatări valoarea de document excepţional, care poate fi omologată ca experiment lingvistic deosebit de important şi de concludent!… Aşadar, *fiecare dintre noi începe deprinderea limbii materne încă înainte de a ne naşte!*

De aceea devine foarte important pentru normalitatea noastră lingvistică (g) să avem parte încă de la naştere şi tot timpul vieţii de un mediu lingvistic în care se vorbeşte limba maternă. Aş invoca cele de mai sus pentru a atribui un sens (cât mai adânc) dedicaţiei făcute de Varlaam în prefaţa *Cazaniei* sale: „Celor născuţi *întru* limba românească”. Aşadar, fiecare dintre noi ne naştem *întru* o anumită limbă, predestinaţi sau pregătiţi să ne însuşim o anumită limbă şi *întru* acea limbă să ne trăim tot parcursul vieţii…

Vorbind tot despre ideea de *limbă maternă,* aş preciza că, cu rare şi nesemnificative excepţii, când cineva învaţă o limbă străină sau ajunge să vorbească zi de zi în altă limbă decât cea maternă – cazul emigranţilor, de exemplu, niciodată nu va vorbi noua limbă la fel de bine cum vorbeşte (sau a vorbit!) limba maternă.

→

Lui Stalin nu i-au plăcut ideile pro-occidentale ale lui Kondratiev, aşa că a dispus executarea lui, dar teoria pe care teoriticianul rus ne-a lăsat-o trăieşte până astăzi şi îşi arată roadele. Momentan, fructele acestea au culoarea verde, cea de pe stindardele ecologiştilor, care se oferă să ne salveze de la dezastrul climatic prin metode paşnice mai... domoale.

Înconjuraţi cum suntem de distopii care mai de care mai îngrozitoare, ce ne prezic topirea gheţii de la poli, dispariţia pădurilor, furtuni apocaliptice etc., nu putem decât să salutăm soluţia lor blândă, aşa-numita *Alternativă*. Ideea este că, după acest semnal de alarmă pe care ni-l dă clima, trebuie să înţelegem că resursele nu au fost şi nu vor fi niciodată gratuite, deci trebuie să mai şi plătim pentru ele. Cam hedonistă contabilitate, dar treacă-meargă, atâta timp cât serveşte unui scop nobil, închidem un ochi. Orişicât, o susţine un respectat analist financiar al concernului de asigurări Allianz, domnul Naumer, care ne consideră deja cu un picior intraţi în următorul ciclu ascendent, pe care l-a botezat „Kondratievul verde”. În opinia sa, pe viitor, numai eco-tehnologia va mai exista pentru noi, iar tot ce vom atinge va fi smart sau dotat cu inteligenţă artificială. Creşterea economică va deveni autoregenerativă, compatibilă cu mediul. Sună foarte bine, nu cred să existe vreun om care să nu subscrie unei astfel de viziuni ideale.

Cu toate acestea, nu-mi iese din minte expresia unui alt strateg de întreprindere, recent citat în media, reprezentant al firmei Nestle, care declama sus şi tare că „accesul la apă nu este un drept fundamental”, recomandând privatizarea şi comercializarea ei, în aşa fel încât să devină un fel de... produs. N-ar fi prima oară când excesul de verde din politică ar conduce la un viraj abrupt întru... decolorare. Să te îmbogăţeşti speculând cu acţiuni la bursa verde? Nu sună prea bine din punct de vedere moral, îndrăznesc eu să spun.

Dar să nu exagerăm! Câtă vreme revenim la obiceiurile sănătoase cu care au trăit şi bunicii noştri, folosind inteligent resursele naturale, nu greşim nimic. Mersul pe bicicletă, hrana sănătoasă, apa curată, căldura solară, energia apei şi vântului, respectul pentru celelalte vieţuitoare, produsele reciclabile şi materialele provenite din natură nu dăunează nimănui. Ba mai mult, situaţia promite, pentru că, pasămite, lăsându-ne purtaţi de *Valul Verde* (omagiu postum celui de-*Al Treilea Val* al lui Alvin Toffler) vom deveni moderni, hip, cool sau, cum se zice mai nou, rezilienţi (capabili să revenim la forma iniţială, după ce am trecut printr-o experienţă de şoc). Sub pandemie şi conflagraţie la graniţele Europei, germanii au ales *strategia conservării rezilienţei*. Spaniolii nu sunt departe de ei cu al lor *Plan Resistir*.

Dacă mizăm pe verde, aşadar, avem deosebirea că poate nu l-am mulţumi întru totul pe Kondratiev, care prefera ridicarea pe o treaptă superioară în locul alternativei mai modeste a revenirii la normalitatea din stadiul anterior. Dar, iertată fie-mi obrăznicia, Nicolai a murit înainte de sorocul pe care i-l prevăzuse mama natură, aşa că poate ar fi mai bine să nu ne luăm după el...

Închei cu un citat din îndrăgitul Douglas Adams, autor al celebrului *Ghid al autostopistului galactic*: „Este un fapt important şi cunoscut că lucrurile nu sunt întotdeauna cum par. De exemplu, oamenii de pe planeta Pământ au pornit întotdeauna de la premisa că ar fi mai inteligenţi decât delfinii, pentru că au inventat lucruri cum sunt roata, New York, războaiele şamd, în timp ce delfinii, de când sunt ei, nu fac nimic altceva decât să se bălăcească şi să se distreze în apă. Dar şi invers, delfinii au crezut dintotdeauna că sunt mult mai inteligenţi decât oamenii şi au făcut asta din exact acelaşi motiv.”

Homo sapiens

Am semnalat cu alte ocazii (vezi eseul *Pentru o ecologie a limbajului*) apariţia în lumea modernă, a noastră, a unui număr tot mai mare de oameni – zeci, sute de milioane, care sunt nevoiţi să-şi părăsească limba maternă, limbă pe care încep s-o uite de îndată ce intră în alt mediu lingvistic, dar nici pe departe nu reuşesc să-şi însuşească noul idiom decât la un nivel aproximativ, chiar precar, insuficient pentru a avea în acea limbă o viaţă sufletească, spirituală, autentică. Inutil să mai spunem şi noi cât de important este limbajul pentru apariţia şi desfăşurarea existenţei noastre spirituale. În momentul de faţă sunt *sute de milioane* de oameni aflaţi în această situaţie dramatică, al cărei dramatism ne scapă însă, îl tratăm cu totală indiferenţă: ei nu mai au o limbă în care să-şi trăiască *cu plenitudine* viaţa sufletească şi din această cauză ei nu duc o existenţă spirituală autentică. Numai că drama lor trece neobservată de lingvişti – şi mă refer îndeosebi la aşa-zişii socio-lingvişti, preocupaţi, în principiu, de comportamentul lingvistic al emigranţilor. Ei sunt interesaţi să priceapă numai mecanismele integrării emigranţilor într-un univers lingvistic nou, felul cum aceştia învaţă o limbă nouă, un mod de comportament social nou etc. Din păcate, cercetătorii fenomenului respectiv nu au nicio preocupare (şi sensibilitate!) pentru „reversul" situaţiei în care se află emigranţii: procesul dureros al lepădării de limba maternă, veritabilă alungare din raiul, din paradisul graiului primordial, cel matern, părintesc.

Semnalăm aşadar *un vast domeniu care aşteaptă o cercetare sistematică.*

Din vechime, cel puţin de la poetul latin Ennius încoace, cel care susţinea că, de vreme ce vorbeşte trei limbi, are trei suflete, trei inimi – *tres cordia*, a fost consemnată de nenumărate ori relaţia dintre „grai şi suflet", dintre limba pe care o vorbeşte un popor şi sufletul etnic al acestuia. În diverse chipuri marile culturi ale lumii şi marii vizionari ai seminţiilor au afirmat convingerea că există o relaţie pe cât de strânsă pe atât de subtilă, de gingaşă, între limbaj, între graiul părintesc şi celelalte componente ale vieţii spirituale: tradiţii, folclor, istorie, obiceiuri, mentalitate comunitară etc. Toate la un loc alcătuiesc un întreg a cărui organicitate, chiar dacă nu este uşor de demonstrat, este uşor de resimţit şi nimeni nu a pus-o la îndoială. Marile spirite ale fiecărui popor, ale fiecărei culturi naţionale, nu au pregetat să afirme şi deseori să ilustreze realitatea acestui dat. La el face referire, bunăoară, conceptul de *Weltanschauung*, cu o bibliografie atât de vastă în toate culturile mari. Peste ocean şi peste un secol şi ceva mai târziu, au mers pe urma acestui adevăr, reafirmându-l (redescoperindu-l), lingviştii Eduard Sapir şi Benjamin Whorf, cu teoria care le poartă numele. Va trebui ca, într-o *teorie completă a stării de normalitate,* să intre şi această legătură care, în termeni mai practici, s-ar traduce prin *solidaritatea dintre neam (etnie) şi grai* de-a lungul istoriei, pe o perioadă cât mai lungă.

Precizare: rândurile de faţă sunt gândite şi propuse cititorului din perspectiva unei concepţii pe cât de înaltă (sau adâncă!) despre limbaj, pe atât de adecvată realităţii, conform căreia limbajul nu se reduce la un cod de semne care-i permit omului să găsească o adresă, să relateze o întâmplare, să se descurce în relaţiile cu autorităţile, la cumpărături şi în alte situaţii similare. Ci împărtăşim concepţia celor care, ca oameni preocupaţi de dimensiunea spirituală a umanităţii, au înţeles rolul excepţional al limbajului în edificarea sufletească a omului, atât ca individ, cât şi ca exponent al unei comunităţi distincte, bine identificate istoric. Nu ne sfiim să preluăm de la cei mai iluştri predecesori cuvântul *miracol,* pentru a ne raporta prin el la fiinţa umană şi la atributele specifice ale acesteia. Şansa pe care o are fiinţa umană, de a fi minunea cea mai mare din câte le-a înfăptuit Atoatecreatorul divin, se joacă şi din perspectiva excelenţei graiului uman, căruia îi datorăm poezia, literatura, plăcerea şi arta conversaţiei, forţa şi farmecul maieuticii, profunzimile dialogului cu tine însuţi, într-un cuvânt, însăşi dimensiunea noastră spirituală, fără de care nu poate fi conceput omul!

Pe om însă îl paşte pericolul de a-şi rata şansa cu care s-a născut, cu care a fost lăsat în lume, să facă umbră pământului. Acest pericol vizează şi limbajul, laolaltă cu celelalte atribute care dau omului o demnitate unică în Univers. Precum se vede, suntem sensibili şi la semnele degradării limbajului, ale deteriorării componentei spirituale, definitorii pentru om. Impulsul de a semnala aceste primejdii a fost hotărâtor pentru scrierea paginilor de faţă…

Revenind la ideea de normalitate în funcţionarea şi evoluţia unei limbi, am putea vorbi de o *concordanţă între glotogeneză şi etnogeneză,* care, chiar dacă niciodată nu este totală, ea tinde totuşi spre ceea ce am putea numi că există sau se produce „în mare măsură". Pentru exemplificare, putem să ne întrebăm „în ce măsură" glotogeneza şi etnogeneza concordă la români. Răspunsul: *în mare măsură!*

Fără să putem cuantifica acest raport pentru a măsura în cifre exacte gradul de concordanţă, putem totuşi afirma că pentru românofoni această concordanţă este mult mai mare decât pentru anglofoni, iar dacă facem precizarea (românofonii) „din România" şi (anglofonii) „din Statele Unite", siguranţa că nu am greşit este şi mai mare, este totală. În alţi termeni, mai clari, limba română este limba maternă a majorităţii celor care vorbesc româneşte, într-un procent care se apropie mai mult de 100% decât de 50%, să zicem. Numărul celor ce vorbesc engleza este mult mai mare decât al românofonilor. De câteva ori mai mare!… În schimb, este mult mai mic, atât în Anglia, cât mai ales în Statele Unite, procentul celor care vorbesc engleza ca limbă maternă. Nu ar fi de mirare dacă am avea de-a face cu un procent de sub 50%!

Avem motive să vorbim de o *stare genuină* a fiecărei limbi, cu observaţia că unele limbi se depărtează de această stare mai mult decât altele. Aceasta îndepărtare este, printre altele, funcţie de numărul şi proporţia alogenilor care devin vorbitori ai limbilor respective. Pentru engleză numărul acestor alogeni am putea spune că este nefiresc, anormal, ne-natural de mare!

Ţin să introduc în discuţie şi ideea de *genotip*, în opoziţie cu *fenotipul,* aşa cum s-a folosit Gheorghe Ivănescu de cele două concepte preluate din biologie. În stare genuină, genotipul este dominant şi se impune în fiecare limbă. Adică fiecare limbă are o bază de articulaţie care determină într-o oarecare măsură sunetul propriu al fiecărei limbi. Din diverse motive această bază de articulaţie îşi pierde din forţa de a se impune, şi spunem atunci că genotipul cedează tot mai mult în favoarea fenotipului. Acest proces s-a petrecut şi în limba română, şi în engleză, dar mai ales în engleză, din pricina numărului mult mai mare de alogeni care au ajuns vorbitori ai limbii engleze. Cauza: istoria Angliei, a englezilor, atât de diferită de a românilor. Amândouă popoarele şi-au sporit spaţiul lingvistic şi numărul de vorbitori ai limbii naţionale, dar în moduri cu totul altele şi cu rezultate net diferite. La români am putea vorbi de o creştere organică a acestui spaţiu, pas cu pas, din aproape în aproape. Iar creşterea numerică a românofonilor s-a produs la fel, prin spor natural demografic, în principal. Cât priveşte limba engleză, se cunoaşte în mare cum s-au petrecut lucrurile. Nu intru în detalii, problema este prea vastă şi prea complexă. Dar din puţinul deja enunţat putem trage totuşi o concluzie: limba română, în comparaţie cu engleza, este mai aproape de starea naturală, de starea *în* şi *pentru* care limbajul a fost „programat" să funcţioneze. Iar în această situaţie se află majoritatea limbilor de pe pământ. (Fireşte, când spun *stare naturală* spun *stare de normalitate*…) *Nota bene:* prin genotip nu avem în vedere numai aspectul fonetic: baza de articulaţie, deprinderi de articulaţie etc. Genotipul se poate pune mai uşor în evidenţă la nivelul fonetic, dar el include şi componente semantice, adică spirituale, psihice, ce ţin de etnopsihologie, de mentalul colectiv etc.

Nota bene 2: cele de mai sus nu implică ideea de ierarhizare valorică. Engleza nu este inferioară „celor mai multe limbi de pe pământ", ci este, în comparaţie cu celelalte graiuri, în primejdia cea mai mare de a-şi pierde suportul etnic, etnotipul constitutiv, cu consecinţe care nu este bine să fie ignorate în continuare…

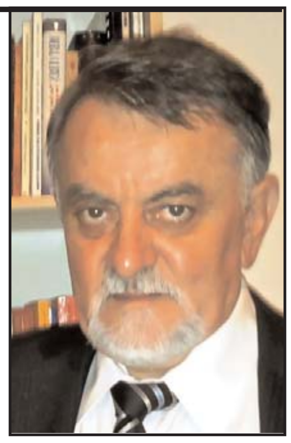
Eram student când, prin cursul de *Introducere în lingvistică*, am luat cunoştinţă de afirmaţia unui lingvist american, afirmaţie însuşită de toată suflarea academică transatlantică, precum că „limba engleză este o limbă care aparţine în egală măsură reginei Angliei şi tânărului de culoare din New York ai cărui bunici au venit din Africa în Lumea Nouă". Nu m-am împăcat niciodată cu această idee, atât de naivă, de simplistă. Idee perfect „marxist-leninistă"!… Cred că ea defineşte foarte bine confuzia în care colegii noştri americani se află.

Nu a trecut multă vreme, adică multă bibliografie, până am găsit prima infirmare a aserţiunii amintite, tot la un autor american, care relata situaţia unui grup de americani de culoare, convertiţi la o sectă religioasă mai ciudată, care le-a impus acestora să se izoleze de restul concetăţenilor americani şi să trăiască ani mulţi departe de ceilalţi anglofoni. Rezultatul a fost spectaculos: după circa 20 de ani, engleza acelor afro-americani se modificase radical ca pronunţie, sub presiunea bazei de articulaţie înnăscute, a genotipului african, care era complet străin de genotipul britanic, fiind moştenit din limba pe care strămoşii acelor americani de culoare o abandonaseră cu câteva generaţii mai în urmă. Această limbă ieşea la suprafaţă, după câteva generaţii, precum iarba prin crăpăturile asfaltului…

Am putea spune că vorbitorii limbii engleze sunt foarte diversificaţi şi opozabili unii altora prin genotipul lor. De multă vreme nu mai există printre anglofoni o majoritate absolută de vorbitori care aparţin aceluiaşi genotip, genotipului care a modelat limba engleză cu secole în urmă.

Cu totul alta este situaţia genotipului unei limbi care a avut o evoluţie normală, departe de perspectiva de a servi ca mijloc de comunicare pentru un număr mare de alogeni. Cazul limbii române, alături de alte zeci şi sute de idiomuri… Când într-o piaţă din Chişinău aud pe un ţăran că-şi laudă „zărzăvatul", constat că *a* neaccentuat trece la *ă* exact cum s-a întâmplat şi în cuvintele latineşti intrate în uzul autohtonilor din Dacia Traiană în urmă cu două mii de ani. Puterea genotipului răzbate mai uşor la periferia sistemului, la vorbitorii mai puţin atinşi de prestigiul limbii literare, îndeosebi la copiii aflaţi încă în proces de însuşire a limbii, de însuşire a fenotipului. Nu de mult, la o emisiune TV, un copil deosebit de isteţ nu reuşea totuşi să pronunţe corect cuvântul *succes.* Zicea *supces.* Animatorul emisiunii a găsit că era amuzant acest defect de pronunţie şi l-a făcut pe băieţel să zică de mai multe ori *supces*. Nu mi-am dat seama imediat de unde venea această pronunţie defectuoasă. Abia mai târziu, insistând, am înţeles ceea ce era simplu de înţeles: în cuvântul *succes,* sunetul *c* este urmat de o consoană semi-ocluzivă, o africată, formată din două sunete, din *t* şi din *ş*. Astfel că după *c* în cuvântul *succes* urmează de fapt *t*, ajungându-se astfel la succesiunea de consoane *ct*, pe care autohtonii din Dacia au pronunţat-o greşit, *pt*, probabil prin adaptare la baza lor de articulaţie, la genotipul lor: *nocte/noapte, lacte/lapte, octo/opt* etc. Aşadar acel băiet care pronunţa *supces* în loc de *succes* se dovedea a fi un excelent urmaş (sau păstrător) al genotipului de substrat, care răzbate până în zilele noastre, prin pronunţii ca *tap-tu, tap-su, (in)teleptuali, doftor, prefept* etc., în loc de *tac-tu, tac-su, intelectuali, doctor, prefect* etc. Ivirea unor astfel de situaţii o interpretez ca semn că limba respectivă, româna în cazul nostru, îşi duce existenţa în condiţii de fericită normalitate. Cu vorbitori (încă) autentici, nativi, aflaţi în confortabilă majoritate. (Va urma.)

Limba română şi limba burušaski

Mihai VINEREANU

Limba burušaski este o limbă vorbită astăzi pe valea Hunza, într-o zonă muntoasă din partea de nord-est a Pakistanului, în regiunea care se învecinează la nord cu Afganistanul şi cu China şi aproape de graniţa acestei ţări cu India. Numele poporului este *burušo,* iar limba se numeşte *burušaski* şi numără astăzi vreo 112 000 de vorbitori, după recensământul din 2016.

Tradiţia orală a acestui popor spune că ei sunt urmaşi ai soldaţilor macedoneni ajunşi în regiune odată cu armata lui Alexandru Macedon şi care au rămas departe de locul lor de baştină, după destrămarea imperiului macedonean. Au fost vreo 4500-5000 de soldaţi care s-au căsătorit cu femei persane, stabilindu-se pe valea Hunza, unde se află şi astăzi. Multă vreme, aceste tradiţii, devenite legende, nu au fost crezute de mulţi cercetători occidentali, *burušo* fiind chiar ridiculizaţi pentru această „megalomanie" a lor. Şi, în mod aparent, pe bună dreptate, pentru că multă vreme limba lor nu părea să aibă o filiaţie cunoscută şi, ca atare, nu se poate spune ce origine ar avea acest popor, dar cu timpul lucrurile au început să se clarifice. Aş menţiona aici doar cazul unui cercetător mai aproape de noi. În urmă cu vreo 20 de ani, limba burušaski a intrat în atenţia unui macedonean din Macedonia zilelor noastre, pe nume Ilija Čašule, vorbitor de macedoneană (slavă de data aceasta), care, după o analiză mai atentă a lexicului limbii în discuţie, mai ales prin comparaţie cu limba română, a reuşit să identifice peste 70 de cognaţi în limba română. Ipoteza lingvistului macedonean a stârnit controverse. Un număr întreg din anul 2012 al prestigioasei reviste americane *The Journal of Indo-European Studies* (*Jurnalul de studii indo-europene*) este dedicat dezbaterii unei lucrări a lui Ilija Čašule, *Correlation of the Burušaski Pronominal System with Indo-European and Phonological and Grammatical Evidence of Genetic Relationship*.

Ipoteza acestuia se bazează pe date care demonstrează că limba burušaski se trage din vechea limbă macedoneană şi este, prin urmare, în esenţa ei o limbă indo-europeană de tip *centum*, ceea ce este corect. Ipoteza lansată de Čašule este dezbătută în acest număr al cunoscutei reviste de mai mulţi lingvişti de prestigiu, cum ar fi Eric Hamp, Martin E. Huld, John D. Bengston şi Vaclav Blazek, cu păreri mai mult contra decât pro, urmate de răspunsul lingvistului macedonean la obiecţiile acestora. Nu ştiu cât de convinşi au fost lingviştii occidentali de argumentele lui Čašule, dar pe mine m-au convins şi, în consecinţă, am decis să fac propria mea investigaţie. La o primă cercetare, făcută cu vreo 10 ani în urmă, am consultat lucrarea în trei volume a cercetătorului britanic D.L.R. Lorimer, locotenent-colonel în retragere, numit în valea Hunza într-o funcţie politico-administrativă importantă de către guvernul britanic de la acea vreme. Trebuie să adaug că până către începutul sec. XX, poporul burušo a constituit o entitate politico-administrativă independentă condusă de un monarh, numit *mir.* Între 1892-1947 burušo intră într-o alianţă subsidiară cu Imperiul Britanic, iar din 1947, când Pakistanul se rupe de India şi devine stat independent, până în 1974, rămâne un stat princiar autonom în Pakistan. Ulterior burušo şi-a pierdut complet independenţa, pe vremea lui Zulficar Ali Butho, atunci când acesta a fost prim-ministrul Pakistanului. El a dispus desfiinţarea acestui mic regat care dăinuise ceva peste 2300 de ani.

Odată cu pregătirea celei de-a doua ediţii a *Dicţionarului Etimologic al Limbii Române,* am hotărât să fac o analiză mai amplă a limbii burušaski. Astfel am descoperit cca 300 de cognaţi în limba română, cercetând bibliografia care mi-a stat la îndemână. Un studiu mai aprofundat al acestei limbi ar putea aduce la iveală şi mai multe surprize, mai ales în comparaţie cu limba română întru elucidarea unor trăsături ale limbii noastre. Volumul al III-lea din lucrarea lui Lorimer este un dicţionar burušaski-englez, destul de amplu, dar totuşi insuficient pentru o analiză mai aprofundată şi cvasi-completă a lexicului acestei limbi în raport cu limba română, iar lucrările lui Čašule, deşi destul de valoroase, sunt, de asemenea, insuficiente, întrucât lingvistul macedonean nu cunoaşte decât în mică măsură limba română, iar, mai nou, menţionează limba română tot mai puţin în studiile sale despre limba burušaski, punând accent tot mai mult pe asemănările acestei limbi cu limbile slave, deşi el însuşi spune că limba burušaski este o limbă *centum,* în timp ce limbile slave sunt prin excelenţă limbi *satem*. Aceasta nu face decât să-i aducă un deserviciu lui ca cercetător, dar şi adevărului ştiinţific.

→

Toarnă, frate, oile!

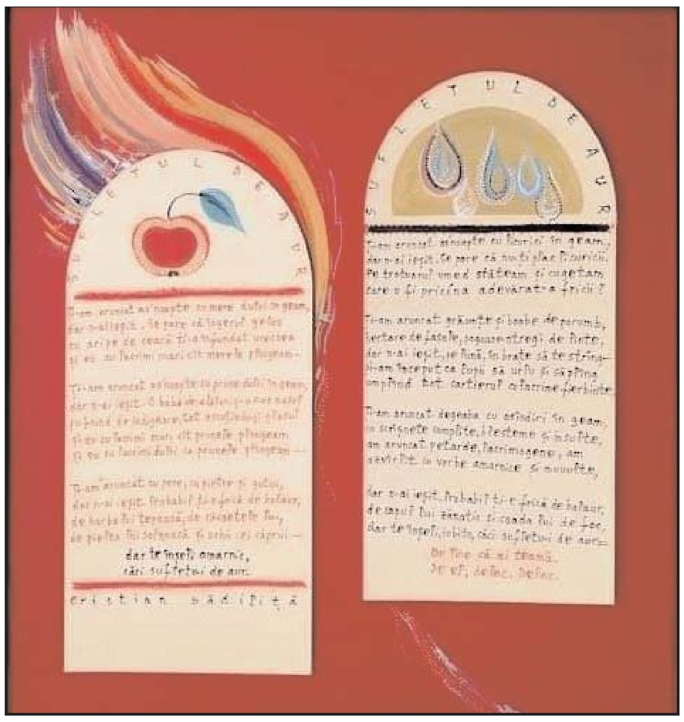

Victor RAVINI

Mi-a atras atenţia versul *Toarnă, frate, oile!* dintr-o variantă a *Mioriţei.* Este al cincilea vers şi e repetat ca al şaptelea vers, pus în gura altui personaj. Este o colindă culeasă de către Emilia Comişel (1913–2010, folclorist, etnomuzicolog, cercetător ştiinţific, profesoară universitară) în 22 septembrie 1940, de la Maria Iuga, în vârstă de 28 de ani, din satul Dobric, comuna Căianu Mare, judeţul Bistriţa-Năsăud. Colinda se află inclusă în antologia lui Adrian Fochi, *Mioriţa,* Editura Academiei, Bucureşti, 1964, la pagina 588 şi are numărul de ordine LXVI. Începe astfel:

Sus la munte, la munte,
Sîn tri rei păcurărei,
Unu-i mai micu-ntre ei.
Cel mai mare-aşa zicè:
– Toarnă, frate, oile!
Mijlociu-aşa zicè:
– Toarnă, frate, oile!
Cel mai mic aşa zice:
– Eu de s-o vădi să mor. (...)

Nu ştiu dacă a mai fost observată până acum asemănarea dintre versul *Toarnă, frate, oile!*, repetat de două ori, şi bine cunoscuta expresie *Torna, torna, fratre,* consemnată de către istoriograful bizantin Theofilact din Simocatta (580–630) şi de Sf. Theofan Mărturisitorul (759–817). Cei doi ne informează că, în timpul unui război al bizantinilor contra avarilor, ce pătrunseseră la sud de Dunăre, în anul 587, un luptător valah a strigat „în limba părintească" *torna, torna, fratre.* Cuvintele au fost menţionate cu litere greceşti: τόρνα, τόρνα, φράτρε. Luptătorul a strigat la un camarad din faţă, ca să-l atenţioneze că încărcătura de pe un catâr era gata să se răstoarne. Există mai multe interpretări ale acestor cuvinte. S-ar putea să fi însemnat *Întoarce sacul pe catâr, frate!* Sau poate *Întoarce-te după sacul căzut, frate!* Sau *Întoarce-te să vezi că o să-ţi cadă sacul, frate!* Ceilalţi soldaţi care au auzit îndemnul au crezut că era o comandă militară şi l-au repetat din om în om, aşa cum impunea disciplina cazonă. Întreaga trupă

a fost cuprinsă de panică şi a început să se retragă în dezordine. Inamicii avari, crezând că valahii făceau vreo manevră pentru învăluire, au fost şi ei cuprinşi de panică şi s-au retras în partea opusă. Soarta războiului s-a decis ulterior. Se crede că acela care strigase n-avea cum să ştie că aceste cuvinte tocmai erau semnalul pentru retragere.

Istoricul Gheorghe Brătianu (1898–1953) respinge însă părerile după care ar fi fost o comandă militară, deoarece nu ar fi fost posibil ca în comenzile militare comandanţii să se fi adresat soldaţilor cu un cuvânt aşa de familiar cum este „frate". Sensul de comandă militară sau de atenţionare între camarazi, al acestei expresii, cât şi situaţia istorică din teren sau felul în care a fost emis şi receptat îndemnul, precum şi urmările acestuia, desigur că sunt important de ştiut.

Altceva este mult mai important. G. Brătianu consideră că aceste cuvinte „reprezintă o expresie din limbajul roman, aşa cum se formase el în acea epocă în regiunile balcanice şi dunărene". El mai spune că aceste cuvinte „aparţin probabil unuia şi celui mai însemnat din substraturile peste care limba noastră s-a clădit". Expresia aceasta a fost discutată şi răs-discutată sute de ani de către mulţi cărturari şi lingvişti din diferite ţări, deoarece are de a face cu miracolul supravieţuirii limbii latine în Balcani şi în România. Majoritatea lingviştilor, atât români cât şi străini, sunt de părere că poate fi cel mai vechi text păstrat în scris, din ceea ce era limba română în secolul al VI-lea.

Cel mai important este să vedem asemănarea dintre vorbele spuse de un valah, mai exact, un român din sudul Dunării, în secolul al VI-lea, şi textul colindei care a fost culeasă în 1940 în nordul Transilvaniei. Nu putem să ştim dacă acel valah a strigat *Torna* sau *Toarnă* şi dacă nu cumva diftongul *–oa–* a fost auzit de urechile grecilor şi reprodus în scris ca un *–ó–* accentuat. În eventualitatea că informatorii lui Theofilact din Simocatta i-ar fi putut rosti diftongul *–oa–* şi *–ă* final, ar fi avut el posibilitatea ortografică să redea astea grafic într-alt fel? Asta numai elenişti ar putea să ne lămurească.

Oricum o fi fost, este de remarcat şi de ţinut minte cel mai important lucru de ştiut: cât de puţin s-a schimbat limba română de-a lungul atâtor secole de istorie tumultoasă şi de mari prefaceri politice, dezastruoase de fiecare dată. Iată că români ce locuiesc în ţări diferite, separate de hotare politico-administrative şi de mari obstacole naturale ca Dunărea şi Carpaţii, vorbesc şi unii şi alţii, în activitatea lor cu animalele domestice, peste secole, la fel. Colindătorii din nordul României în secolul al XX-lea folosesc aceeaşi limbă şi aceleaşi cuvinte, cu nesemnificative variaţiuni fonetice – însă nu variaţiuni dialectale sau semantice – ca valahii din Sudul Dunării în secolul al VI-lea. Folosesc acelaşi îndemn şi acelaşi procedeu retoric: repetiţia.

Uimitor liant social, peste greu străbătute întinderi geografice şi peste veacuri, este limba română. Istoria României a fost mai schimbătoare decât a altor ţări. Limba a urmat cursul istoriei, s-a adaptat, a evoluat, dar nu a fost schimbătoare. Orice s-ar mai schimba în istorie, limba se va adapta şi va rămâne statornică.

Homo sapiens

Credem că guvernul român sau anumiţi filantropi din România ar trebui să finanţeze o astfel de cercetare cât de curând. Am înţeles că poporul buruşo înclină să-şi piardă şi limba, consecinţă firească după ce şi-a pierdut independenţa politică, cu aproape 50 de ani în urmă. Limba lor este pe cale de a fi înlocuită de hindi-urdu, după o dăinuire de peste 2300 de ani, departe de ţara de origine, în mijlocul unor popoare străine.

Câteva trăsături ale limbii buruşaski

După cum am spus deja, limba buruşaski este o limbă indo-europeană de tip *centum*, precum limba greacă, limbile italice, limbile celtice sau cele germanice, cu o serie de trăsături comune la nivel lexical şi fonologic cu limbile română şi albaneză şi chiar cu limba latină. De exemplu, există cognaţi în latină sau albaneză care nu se regăsesc în limba română, ceea ce atestă relaţia genetică dintre aceste limbi. Din cercetările întreprinse de noi până acum, am putut constata că limba veche macedoneană nu este înrudită cu limba greacă, în afară de faptul că ambele sunt limbi indo-europene de tip *centum.* Acelaşi lucru l-am constatat şi noi, în mod independent de Čašule. La nivel lexical există foarte puţine similitudini între limbile greacă şi buruşaski. În ceea ce priveşte limba iliro-traco-dacă, am demonstrat pentru prima oară în isoria lingvisticii că este o limbă tot de tip *centum*, analizând mai multe cuvinte din limba română care nu pot proveni din latină şi care sunt considerate de lingviştii români din trecut, dar şi în prezent, ca fiind slave, maghiare, turceşti, pentru că nimeni nu a analizat limba română din perspectiva din care trebuia să fie studiată, mai precis, ca limbă indo-europeană de sine stătătoare.

Asemănarea tipologică a sistemului verbal al limbii buruşaski cu cel indo-european a fost semnalată încă de Morgenstirne în prefaţa sa la lucrarea lui Lorimer, unde remarca apropierea sistemului verbal al acestei limbi de cel al limbii latine. Ulterior, o poziţie similară au avut Tiffou şi Pesot (33-34) care spun că sistemul verbal buruşaski are anumite asemănări cu cel grecesc, tot o limbă indo-europeană ca şi latina. Čašule (2016) la rândul său găseşte corespondenţe cu sistemul verbal indo-european. Prin urmare, limba buruşaski este în esenţă o limbă indo-europeană de tip *centum*, chiar dacă de-a lungul timpului a suferit multe influenţe străine datorită poziţionării ei geografice la confluenţa mai multor grupuri sau familii de limbi: indo-ariene, sino-tibetane şi turcice.

Limba buruşaski are cam aceleaşi sunete ca şi limba română. Are câteva sunete în plus, cum ar fi vocale lungi pe lângă corespondentele lor scurte, precum şi câteva consoane în plus faţă de limba română. Nu are în schimb vocala *î* (*â*).

Câteva consideraţii etimologice şi fonologice despre limba buruşaski

În această limbă apare frecvent laringala *h*, de obicei în poziţie iniţială, care derivă din laringalele proto-indo-europene h_1, h_2, h_3, *H.* Aceste laringale reprezintă coloratura unei vocale (notată de obicei cu *e*), după cum urmează: h_1 are o coloratură spre *e*, h_2 una spre *a*, h_3 una spre *o*, iar *H* una spre *u*. În buruşaski nu se fac astfel de distincţii, fiind doar o singură laringală (*h*). Aceste laringale s-au pierdut aproape în totalitate din limbile indo-europene actuale. În limba română s-au păstrat, dar într-o măsură mult mai mică. Păstrarea acestor laringale este o trăsătură conservatoare a acestei limbi.

Astfel vb. *halés* „a ridica, a înălţa, a hrăni" derivă din PIE *h_2*el-* „a creşte, a face să crească, a hrăni", fiind cognat cu rom. *înalt,* precum şi cu *alăuţel, aluat, hălăciugă, hălângă, hăldan*. W-P arată că alb. *nalt* „înalt" derivă din acest radical. Subst. *halí* „coajă de mesteacăn" derivă din PIE *h_2*el-* „alb, strălucitor" şi este cognat cu rom. *alb, alisarcă. Har* „a ara", *herki* „a ara, a cultiva, a semăna", *herš* „plug" derivă din PIE *h_2*erh*$_3$- „a ara" şi sunt cognaţi cu rom. *a ara, arat* „plug". *Hart man* „a sări în sus, a se scula, a se ridica brusc", *hart -ţ-* „a ridica, a se ridica" derivă din PIE *h_2*rd-* „înalt, a se înălţa, a se ridica, a creşte" şi este cognat cu *a ridica, ortoman, rod, Ardeal. Hen* „unu" derivă din PIE *h_1*oinos* „unu" şi este cognat cu rom. *un, unu*. În sfârşit, *huyés* „vite mici" (oi, capre) din PIE *h_3*eui-* „oaie", fiind cognat cu rom. *oaie*, iar *hurgó* „urcuş" derivă din PIE *h_3*ri-* „a se ridica, urca", cu formantul *k*, * h_3*rik-*, h_3*rk-* şi este cognat cu *a urca, oraşniţă, a răsări.*

Natura *centum* a limbii buruşaski reiese din evoluţia mai multor elemente lexicale ale acestei limbi, fapt observat şi de Ilija Čašule. Astfel *ge, gye* „zăpadă" derivă din PIE *$g^{\prime h}$*ei-*, *$g^{\prime h}$*eiōm-* „iarnă, zăpadă", fiind cognat cu rom. *zăpadă* şi *zai.* Vb. *giratas, giraš* „a dansa, a juca" derivă din PIE *$g^{\prime h}$*er-* „a prinde, a apuca, a înconjura" şi este cognat cu rom. *jur* şi *horă*. De asemenea, vb. *gurgín* „a freca pe o piatră" derivă din PIE *(s)$g^{\prime h}$*er-* „a zgâria, a râcâi" şi este cognat cu rom. *gresie, zgâria, scormoni, scurma, zgârma, zgrăbăla*, precum şi cu alb. *gërresë, gresë* „gresie". Subst. *gur* „grâu" derivă din PIE *$g'rh_2$*-o-* „putred, a se coace, a îmbătrâni", fiind cognat cu rom. *grâu, grăunte, grâne,* alb. *grurë*, precum şi cu *gordin, jir.*

În toate aceste cazuri PIE *$g^{\prime h}$ a trecut la *g* atât

în limba buruşaski cât şi în traco-dacă, ceea ce dovedeşte că aceste două limbi sunt limbi indo-europene de tip *centum.* În plus, în traco-dacă *g* urmat de o vocală anterioară (*e, i*) a devenit *z*.

Am arătat cu diverse ocazii, inclusiv în Argumentul dicţionarului etimologic, că PIE *k^w şi *g^w au trecut la *p*, respectiv la *b*, în anumite condiţii, în traco-dacă, fapt care s-a perpetuat şi în limba română. În schimb, această transformare nu avut loc în buruşaski, dar nici în albaneză. Această transformare a avut loc, cel mai probabil, prin sec. II-III ale mileniului II î.Ch. Astfel din PIE *sok^wt*-* „subţioară, coapsă, piciorul din faţă" (Mallory-Adams, 1997, 349) derivă bur. *sóġut, -sóġutin* (pl.) „subţioară", alb. *sketull* id., precum şi rom. *subţioară* (*supţioară*). În acest caz, grupul PIE *k_wt a dat *pt* încă într-o fază timpurie a limbii traco-dace şi s-a păstrat ca atare în limba română ca şi în alte elemente lexicale precum *noapte* şi *cuptor.* Limbile buruşaski şi albaneză nu prezintă această transformare, ceea ce înseamnă că separarea limbii proto-macedonene şi a proto-albanezei de marele grup iliro-traco-dac a avut loc mai înainte de această inovaţie în iliro-traco-dacă sau, mai exact, această inovaţie nu a ajuns şi la graiurile care mai târziu au devenit limba macedoneană veche şi cea proto-albaneză.

Pe de altă parte, din PIE *ulk^w*o-* „lup" derivă bur. *urk* „lup", respectiv alb. *ulk* id., rom. *lup*, precum şi lat. *lupus* id. Din nou, formele buruşaski şi albaneză nu prezintă trecerea PIE *k^w la *p* ca în română, unde acest sunet proto-indo-european a trecut la *p*, atunci când a fost urmat de vocalele *a* sau *o*. Pe de altă parte, menţionăm că lat. *lupus* este un împrumut în limba latină, întrucât nici în latină nu a avut loc această transformare.

Considerăm că este necesar să prezentăm aici şi etimologia termenilor *buruşo, buruşaski, berkat* „vârf de deal sau de munte" care derivă din PIE *wer-* „loc înalt, vârf, înalt", cu forma nominală *wer-k-* „ridicătură, umflătură pe pământ sau pe piele". Forma *berkat* derivă de la forma nominală cu formantul *k,* ca şi rom. *vârf* < **verh* < **verk*. Alţi cognaţi în limba română sunt *sfârc, uriaş, urcior*[2], *urdoare, vârcă, vârstă.*

Numele poporului şi al limbii buruşaski derivă din acest radical, nume cu care trebuie să se fi denumit şi vechii macedoneni pe ei înşişi, întrucât Macedonia este o zonă deluroasă şi muntoasă, acest etnonim însemnând „cei de pe dealuri şi munţi", în traducere liberă, „măgureni, deleni sau munteni". Pe de altă parte, gr. Μακεδόνες „macedoneni" derivă din gr. μάκετα „deal, măgură", fiind, prin urmare, un calc după forma din limba macedoneană veche. Forma grecească derivă din PIE *meh_3k'*-* „lung, înalt, subţire". Această coincidenţă este datorată calcului lingvistic făcut de limba greacă după limba veche macedoneană. Acest detaliu extrem de important este încă o dovadă că poporul buruşo de astăzi îşi are originile în regiunea balcanică.

Am schiţat aici câteva dintre trăsăturile esenţiale ale limbii buruşaski pentru a înţelege mai bine raporturile acesteia cu alte limbi din regiunea balcanică, în mod special cu limbile română şi albaneză. În a doua ediţie a dicţionarului prezentăm etimologia a peste 200 de cuvinte buruşaski din cele cca 300 care au cognaţi în limba română, din câte am putut identifica deocamdată. Împreună cu derivaţii lor, numărul de cognaţi din buruşaski trece de 600 de cuvinte, iar în limba română cu mult peste 1000. În schimb, după cum am menţionat deja, are puţine afinităţi lexicale cu limba greacă. În consecinţă, ipoteza că macedonenii ar fi fost un fel de greci, iar limba lor un dialect al limbii greceşti este un fals grosolan, promovat de lumea greacă, inducând lumea în eroare timp de peste 2300 de ani. Astăzi, când avem atâtea probe lingvistice şi nu numai, am putut dovedi falsitatea acestei concepţii larg răspândite. Pe de altă parte, limba buruşaski este încă o probă pe lângă atâtea altele, că teoria originii latine a limbii române este la fel de falsă.

Bibliografie

Čašule, I., *Basic Burushaski Etymologies (The Indo-European and Paleo-Balkanic Affinities of Burushaski), Lincom Etymological Studies,* 01, Lincom Europa, München, 1998.

Čašule, I., *Evidence for the Indo-European laryngeals in Burushaski and its genetic affiliation with Indo-European, The Journal of Indo-European Studies,* 31/1-2: 21-86, 2003.

Čašule, I., *Evidence for the Indo-European and Balkan Origin of Burushaski, Lincom Etymological Studies,* 05, Lincom, München, 2016.

Čašule, I., *Burushaski etymological dictionary of the inherited Indo-European lexicon, Etymological Studies*, 06, Lincom, München, 2017.

DAR: *Dicţionarul Limbii Române* (1913-2000), Editura Academiei Române, Bucureşti, 2010.

Lorimer, D.L.R., *The Burušaski Language* (3 vols.), Oslo, London, Cambridge (Mass.), Paris, 1938.

Mallory, J.P., Adams, D.Q., *The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and Proto-Indo-European World*, Oxford: Univesity Press, 2006.

Tiffou, É., Pesot, J., *Contes du Yasin (Introduction au bourouchaski du Yasin avec grammaire et dictionares analitique)*, Peeters/Selaf. Tikkanen, Bertil. *On Burushaski and other ancient substrata in Northwestern South Asia, Studia Orientalia,* 64: 303-325, 1998.

Vinereanu, M., *Dicţionar etimologic al limbii române*, Editura Alcor-Edimpex, Bucureşti, 2008.

Vinereanu, M., *Rădăcini nostratice în limba română (Nostratic Roots in Romanian Language),* Editura Alcor-Edimpex, Bucureşti, 2010.

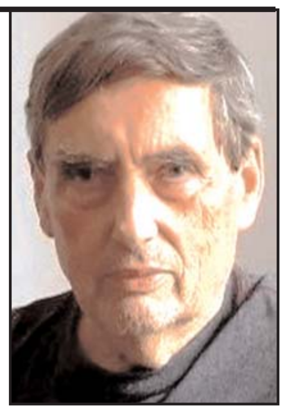
Vinereanu, M., *Adevăruri incomode despre limba română,* Editura Uranus, Bucureşti, 2018.

Vinereanu, M., *Fondul lexical principal al limbii române,* Editura Uranus, Bucureşti, 2020.

W-P: Walde, A., Pokorny, J., *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch,* Bern, München, 1959.

Originea românilor (XIV)

Problema dacilor liberi

Dan D. FARCAŞ

În perioada ocupaţiei romane, extracţia şi prelucrarea metalelor s-au intensificat. Din evaluările contemporanilor rezultă că exploatările din Ardeal şi Banat produceau pe atunci cam 10 tone de aur anual, numărul minerilor fiind estimat la 20.000. În exploatările din Munţii Apuseni, de pildă la Roşia Montană, mai există şi azi galerii vizitabile, provenind din epoca romană. În ele s-au găsit tăbliţe cerate, cu evidenţa activităţii. Evident, în limba latină. Dar şi în Banat, la Ocna de Fier şi Dognecea, la câţiva kilometri spre vest de Reşiţa, există galerii antice de mină, urme de cuptoare şi s-au găsit nenumărate unelte specifice, cum ar fi rângi, icuri, sape, ciocane etc. din acea perioadă.

După războaiele dacice (101-106 AD), romanii au ocupat aproximativ jumătate din regatul lui Decebal. Pierderile umane de partea localnicilor au fost enorme. Dacii capabili să poarte arme fie au murit, fie au fost făcuţi sclavi, fie au fost înrolaţi în legiunile romane şi trimişi în alte colţuri ale imperiului. Monumentele şi muzeele din Roma înfăţişează şi azi nobili daci care au fost luaţi prizonieri, inclusiv pentru a destructura clasa conducătoare. Despre alţi daci s-a scris că au fost expulzaţi din zona ocupată sau au emigrat. Componente puternice ale armatei lui Decebal, cum ar fi celticii bastarni ori trupele germanice, s-au retras în afara zonei ocupate.

Niciun document nu vorbeşte de exterminarea oamenilor de rând. Unele scene de pe Columna lui Traian reprezintă acte de ascultare ale populaţiei dacilor, altele îi arată pe daci refugiaţi revenind la locurile lor. Există şi o scenă în care i se oferă lui Traian o tavă cu trei lingouri de aur, încercând să i se cumpere bunăvoinţa. Sedentarii arareori pleacă de pe proprietăţile care le asigură subzistenţa şi sunt recunoscute de megieşi. Dar, conform unor istorici, în scurt timp, localnicii au fost depăşiţi numeric de imigranţii romanizaţi, între care soldaţi lăsaţi la vatră şi împroprietăriţi, dar mai ales meşteşugarii, comercianţii şi administraţia, veniţi cu toţii în oraşele nou înfiinţate. Numeroşii legionari romani proveneau, şi ei, din alte colţuri ale imperiului. În mijlocul noilor veniţi, dacii sedentari şi-au păstrat numele şi obiceiurile, arheologia arătând că regiunea a continuat să prezinte caracteristici dacice. Au existat şi revolte împotriva dominaţiei romane, de cel puţin două ori în perioada imediat după războaiele dacice şi într-o manieră mai hotărâtă în 117 AD şi 158 AD.

La graniţele de nord şi nord-est ale Daciei romane se găseau triburile de „daci liberi". Organizaţi în rămăşiţele administrative tribale ale fostului stat dac, dacii liberi au creat probleme recurente provinciei romane. Ei au invadat şi devastat provincia romană în 214 şi 218. Câţiva împăraţi care i-au învins şi-au asumat titlul de victorie „Dacicus Maximus": Antoninus Pius (157), Maximinus I (238), Decius (250), Gallienus (257), Aurelian (272) şi Constantin I cel Mare (336). Întrucât astfel de titluri indicau totdeauna popoare învinse, nu regiuni geografice, titlul implică existenţa etnicilor daci în afara provinciei romane în număr suficient de mare pentru a justifica operaţiuni militare majore împotriva lor.

În acest context, oraşele Daciei Romane au început să ia măsuri defensive. La Sucidava, orăşenii au ridicat în grabă un zid de piatră trapezoidal şi un şanţ de apărare, cel mai probabil ca urmare a unui raid al invadatorilor în jurul anilor 246 sau 247 AD. În 248 AD, Romula a întărit zidul din jurul aşezării, din nou cel mai probabil ca o barieră defensivă suplimentară. Există şi alte dovezi arheologice substanţiale ale unor incursiuni majore şi devastatoare în Dacia Romană, cum ar fi grupuri de tezaure de monede ascunse. Întrucât aceste episoade coincid cu ocaziile în care împăraţii şi-au asumat titlul de Dacicus Maximus, este rezonabil să se presupună că responsabilii pentru aceste raiduri au fost în primul rând dacii liberi.

În prima jumătate a secolului III, se pare însă că această moştenire organizatorică a statului dac a început treptat să pălească. Nu uităm că incursiunile militare, mai ales dinspre răsărit, ale diverselor triburi războinice străine, au continuat şi ele, neîncetat, şi nu i-au cruţat nici pe dacii liberi. Este consemnat că, în anul 180, împăratul Commodus a admis să se aşeze în Dacia Romană 12.000 de „daci vecini", care fuseseră alungaţi din propriul lor teritoriu de triburi ostile. În lipsa unui stat puternic, care să se opună, a acţionat paradigma pe care am descris-o deja în episoadele anterioare: o bună parte din „dacii liberi", au fost subjugaţi de venetici, în primul rând de sarmaţi (sciţi înrudiţi cu iranienii), dar nu numai.

Pe atunci, estul Munteniei şi sudul Moldovei, era deja controlat de Roxolani, un neam sarmat aşezat peste „populaţia de substrat" dacică. Arheologia sugerează şi ea că, după anul 106, în această zonă, membrii unor triburi de sarmaţi seminomazi, cel mai probabil o minoritate, conducea asupra majorităţii sedentare geto-dacice. Spre apus, în Câmpia Panonică, până la Dunăre (inclusiv Crişana), zone stăpânite înainte, în bună parte, de regii daci, domneau acum iazigii, o altă ramură a sarmaţilor. În nord erau triburi cu substrat dac şi elite celtice.

La începutul sec. III, dacii liberi încep să fie identificaţi de istorici drept carpi. Izvoarele antice localizează carpii, înainte de 104 AD, pe un teritoriu situat între partea de vest a Galiţiei şi gurile Dunării. Este probabil ca, până la cca 230 AD, carpii să-şi fi extins hegemonia şi asupra estului Ţării Româneşti, dominat anterior de roxolani. Ei vor continua să fie menţionaţi aici cel puţin până în 318 AD. După Pârvan, numele tribului este omonim cu cel al munţilor Carpaţi.

Gheorghe Bichir (*Cultura carpică*, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1973), care a studiat temeinic cultura carpilor, evidenţiază aceeaşi paradigmă pe care am evocat-o mai sus, identificând două culturi distincte coexistând în Moldova. Una, o cultură sedentară, de tip dacic, alta, mai mică, prezentând caracteristici asociate de obicei cu popoarele nomade din stepele eurasiatice, etichetate drept „sarmaţi". Între altele, primii foloseau, pentru decedaţi, doar incineraţia, cu cenuşa îngropată în urne, iar ceilalţi înhumarea. Pe ansamblu, mormintele nomade reprezintă nu mai mult de 1% din totalul mormintelor.

În izvoarele epocii imperiale romane care au supravieţuit, nu există dovezi directe, literare sau epigrafice, cu privire la limba carpilor. La aproximativ un secol după prima menţiune a lor de către Ptolemeu, timp în care relaţiile lor cu Imperiul Roman par să fi fost paşnice, carpii se dovedesc, din 238 AD, printre cei mai persistenţi duşmani ai Romei.

Opinia majoritară printre savanţii moderni este că cei cunoscuţi sub numele colectiv de carpi erau un trib sau grup de triburi dacic. Dovezi ar fi, între altele, menţiunea cronicarului bizantin Zosimus care vorbeşte de carpo-dacii care i-au atacat pe romani la sfârşitul secolului al IV-lea, dar mai ales numele de localităţi de pe teritoriul lor, terminate în „dava", atestate de Ptolemeu.

Cu toate acestea, un număr semnificativ de savanţi contestă etnia dacică a carpilor, sugerând că ar fi sarmaţi, germanici sau chiar proto-slavi. Acest fapt, ca şi argumentele deja expuse, fac posibil ca – în conformitate cu paradigma cunoscută – carpii să fi fost formaţi dintr-o majoritate dacă, condusă de o minoritate de migratori. Regiunea dintre Siret şi Nistru era de o mare diversitate etnică în timpul epocii imperiale romane. Un posibil argument împotriva etniei pur dace este că împăraţii romani nu au folosit titlul de victorie imperială „Dacicus Maximus" pentru victoriile asupra carpilor, ci au preferat titlul de „Carpicus Maximus". Termenul a fost introdus de Filip Arabul în 247, primul împărat roman care i-a învins pe carpi, dar a fost revendicat, pe lângă cel de Dacicus Maximus, şi de împăraţii: Aurelian (273), Diocleţian (297), Galeriu (de 6 ori, 306-311) şi Constantin I (317), sugerând deci că romanii îi considerau pe carpi diferiţi etnic de dacii liberi. Acelaşi argument se poate aplica şi împotriva unei identităţi predominant sarmate sau germanice pentru carpi, deoarece Sarmaticus şi Germanicus erau, de asemenea, titluri stabilite pe vremea lui Filip.

→

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Au înflorit macii

Agron Shele (Albania – Belgia)

Au înflorit macii
luminând buzele primăverii
cu al lor roşu nebun
de zefir sărutaţi
petalele-şi desfac tot una câte una
într-o înflorire revărsată
din inima pământului
picură sângele sufletului în vene
pentru a spori iubirea cea de mâine.

Zbaterea unui fluture

Shalini Yadav (India)

În acea clipă de însingurare,
de neputinţă îngenuncheată,
cu mândria-ţi rănită
şi inima zdrobită,
când dai să te dezlegi din chingi,
să scapi de piedicile acestei lumi meschine
auzi brusc, din adâncuri, zbaterea unui fluture colorat,
pe punctul de-a zbura înspre azur.
Vocea din interior,
nutrind speranţă şi arătându-ţi drumul spre înălţimi
îţi şopteşte blând şi împăciuitor
– Adastă! –
să poţi survola obstacolele vieţii.

Senin

Maria Nivea Zagarella (Sicilia)

Dormi, micuţo, primeşte a mamei mângâiere.
Noaptea albeşte sub potop
de fulgere în furtună,
iar ceaţa întunecată orbeşte gândul,
însă descântul de pe urmă inima îl ştie
iarba îl creşte...
înfloresc trandafirii
a dimineţii dulce rouă
brodată în flori de portocal
sufletul îl alintă.
Te-am ridicat din mare, lumină, frumuseţe,
marea mi-e leagăn, pe când vântul
îmi e suflarea...

In memoriam

Miguel Alejandro Valerio (Republica Dominicană)

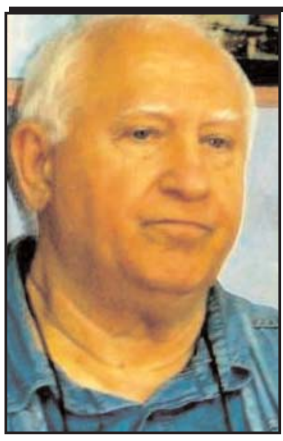
pentru Kevin, 1983-2012

Et copiosa apud eum redemptio
Psalm 130

Azi-dimineaţă, moartea
a venit după tine.
Cine a trimis-o?
Tu, Milostive Doamne?

Niciun clişeu sau vers
nu este în măsură să consoleze
atunci când moartea bate
la uşa greşită
la trei dimineaţa.

Istoria de lângă noi

Eroii mor frumos

150 de ani de la moartea lui Avram Iancu

Ion ANDREIŢĂ

Toamnă înaltă, cu cer înalt şi stele înalte; mai mult ca oricând – şi mai înalte ca niciodată. Într-o astfel de toamnă, „într-o noapte senină, cu bogate căderi de stele", consemnează cronica, şi-a dat obştescul sfârşit divinul pribeag, Eroul Avram Iancu.

„În dimineaţa zilei de 10 septembrie nou, 1872 – notează istoricul Traian Mager – l-au găsit mort, cu privirea încremenită spre cer, sub streaşina unei clăi de fân, în ograda lui Ioan Stupină din Baia de Criş."

Şi astfel se stinse, solitar şi tainic, Avram Iancu – sacrificiul divin al naţiunii române – netulburat de rugăminţi şi jelanii, având ca martori doi bătrâni munţi ce străjuiesc îngusta Vale a Crişului şi miriadele de stele ale toamnei înalte, făclii la căpătâi.

Avram Iancu şi-a trăit cea mai mare parte a vieţii lui în Ţara Zarandului – la Hălmagiu, Baia de Criş, la Brad; în satele acestor zone, lângă moţii care l-au născut şi care i-au fost părinţi şi fraţi şi urmaşi nobilului său sacrificiu. Ţara Zarandului – străbătută de el după potecile pământului şi potecile inimii – despre care şi spune: „Câtă lume am umblat eu, ţară mai bună, mai dulce, mai bogată, cu oameni mai primitori ca Ţara Zărandului n-am aflat. Dacă voi muri, numai aici să mă îngropaţi." Şi a fost îngropat la Ţebea, sub Gorunul lui Horea.

Să ne amintim, mai întâi, Testamentul Tribunului – pe care zeci şi zeci de ani nu ne-a fost dat să-l citim în întregime – şi-l voi transcrie acum, aici, cu litera curată a iubirii şi respectului:

Ultima mea voinţă! Unicul dor al vieţii mele e să-mi văd Naţiunea mea fericită, pentru care după puteri am şi lucrat până acuma, durere fără mult succes, ba tocmai acuma cu întristare văd că speranţele mele şi jertfa adusă se prefac în nimica.

Nu ştiu câte zile mai pot avea; un fel de presimţire parcă mi-ar spune că viitorul este nesigur. Voesc dară şi hotărât dispun ca, după moartea mea, toată averea mea mişcătoare şi nemişcătoare să treacă în folosul Naţiunii, pentru ajutor la înfiinţarea unei academii de drepturi, tare crezând că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile Naţiunii mele.

Câmpeni, 20 Decemvrie 1850.

Avram Iancu m. p. advocat şi prefect emerit.

Se pare că nu la mult timp după întocmirea testamentului, lumea a luat alte dimensiuni în mintea Crăişorului. „Peste douăzeci de ani – scrie Traian Mager, la care voi mai face referire de-a lungul acestor însemnări – umbra vie a celui ce fusese Craiul Munţilor, ca un înfricoşător semn de protestare mută a poporului său înşelat în justele-i aspiraţiuni, Avram Iancu îşi purtă durerea grea pribegind din sat în sat pe plaiurile Zarandului."

Ştiindu-se îndeobşte cam tot ce se scrie în cartea de istorie în legătură cu acea parte a vieţii închinate Revoluţiei – îmi îngădui să aduc sub privirile cititorului câteva aspecte mai puţin cunoscute, din partea a doua a vieţii sale (cam după redactarea testamentului şi până când s-a dăruit cu totul pământului ce l-a zămislit) fără de care n-ar fi înţelese pe deplin măreţia şi sacrificiul acestei vieţi de geniu.

Pribegea prin Ţara Zarandului, suflet neodihnit de osânda patriei sale – şi, fie seară sau zi, el se afla mai totdeauna pe drum. Dacă pleca seara la drum, revărsatul zorilor îl găsea pe prispa unei case, doinind din fluier. Martori oculari îşi amintesc cum purta totdeauna la el două fluiere: unul lung, care-i ţinea şi loc de toiag, altul scurt, în tureacul cizmei.

Hrana – în cât de săraca Ţară a Zarandului – n-a constituit niciodată o greutate: şi cel mai sărac om avea o bucată de pâine şi un blid de lapte pentru un călător flămând ori un semen mai sărac ca el; aici, pe vremea aceea, nu erau curţi închise, nici chei în uşile caselor. Simeon Moldovan din Hălmagiu relatează o scenă zguduitoare prin simplitatea ei: „Iancu intră în curte şi se duse drept în grădină, de unde ieşi cu un chituş de cepe verzi vârâte în tureacul cismei. I-am aţinut calea şi l-am invitat în casă să mănânce, dar el făcând cu mâna (semnul refuzului – n.n.) zise: Lasă, frate Simone – şi ieşi la stradă. Şi-a luat din miserniţa de peste drum o bucată de maiu şi apucă pe vale în jos."

Vara, hrana lui preferată erau fructele, peştii (îşi petrecea multă vreme în meditaţie, pescuind păstrăvi) şi bureţii. Nici adăpostul nu era o greutate. Chiar când accepta să intre într-o curte de om, dormea de regulă afară, în şura cu fân, şi numai pe vreme de ger primea să rămână în casă. Vara se odihnea sub cerul liber, rezemat de o căpiţă de fân, în aroma florilor de câmp. Roua dimineţii îi spăla obrazul.

În zbuciumata lui pribegie, „dumnezeiescul cerşetor" nu a întins niciodată mâna să cerşească. Aşa cum, de altfel, a respins totdeauna oboluri, danii, favoruri. Când toată lumea alerga să apuce slujbe, decoraţii ori alte avantaje, el le respingea cu dispreţ: „Am luptat pentru drepturi naţionale, nu pentru răsplătiri personale".

Cu siguranţă că, din când în când, pentru câteva momente, în mintea şi sufletul lui se făcea lumină. Atunci avea replici din cele mai tăioase – ori duioase, după caz. Este antologică scena în care Iancu fuge din calea Împăratului, care voia să-i întoarcă vizita, transmiţându-i lapidarul mesaj: „Un nebun nu stă de vorbă cu un mincinos".

Un martor ocular – copil de vreo 12 ani pe atunci – mărturisea, în 1934: „S-o fi simţit el puţin necăjit, că Împăratul i-a făgăduit un colţ de ţară şi l-o minţit când s-o gătat bătaia. De aceea i-o trimis răspuns că un bolând nu stă de vorbă cu un mincinos. Şi-am auzit că de altă oară, când l-o chemat Împăratul să se împace cu el, Iancu a pus şaua p-o vacă şi aşa a vrut să meargă călăre în calea Împăratului, tot în batjocură, dar nu l-or lăsat ai lui."

Acelaşi martor povesteşte şi o altă întâmplare – cu altă semnificaţie: „Odată, în Bodeşti, pe la 1867, Iancu a fost patru zile oaspetele unei nunţi ţărăneşti, la familia Sida din crângul Higieşti, care îşi aducea ginere în casă pe feciorul popii Onu Indrieş din Dobroţ. Cu toate că mirele era din al patrulea sat, şi Iancu a însoţit alaiul, întorcând vizita la socrii mari, cum e obiceiul."

De pomină au rămas profeţiile Iancului – chiar atunci (ori tocmai de aceea) când mintea îi era vizibil întunecată. Uneori, vorbea în tâlcuri, cuvintele îi erau ascultate cu sfinţenie şi comentate cu evlavie, în încercarea de-a fi descifrate.

Iată ce povesteşte, prin 1922, dascălul nonagenar Alexandru Popescu din Hălmăgel (al cărui tată, Vichentie Popescu, fusese căpitan în oastea Iancului): „Într-o seară de toamnă, a putut fi prin anii 1865-1866, picase iară Iancul la noi în sat. Când am văzut că ţine spre casa popii Grigorescu Grigorie, m-am luat şi eu într-acolo. Îndată ce a sosit Iancu, popa a poruncit preotesei să aducă vinars, pită şi clisă. Şi ne-am omenit toată noaptea. Iancului nu-i plăcea să vorbească despre revoluţie. A spus numai atât, că: vaca lui cea neagră va făta peste 70 de ani. Noi am priceput atunci că la 70 de ani după revoluţie se va întâmpla o mare minune. Cât am trăit, n-am uitat aceste cuvinte. Şi Dumnezeu ori păcatele mele nu m-au lăsat să mor până ce am ajuns să văd minunea cu ochii mei. Socoteşte şi dumneata: 1848 cu 70 fac tocmai 1918."

Rareori, când Avram Iancu accepta să vorbească despre trecut, răspundea tot scurt şi cu tâlc: „Aerul din case era stricat şi eu am venit ca un uragan să le curăţesc".

Se cuvin reţinute încă două viziuni ale Iancului, în relatarea avocatului şi publicistului Dionisie Păscuţiu din Arad, publicate în *Familia*, septembrie, 1871, care l-a cunoscut pe Erou cu 11 luni înainte de stingere. Prima: „Spunea (Iancu – n.n.) că într-o noapte a fost silit să se culce sub cerul liber (ceea ce i se întâmpla mai întotdeauna). Era o vreme frumoasă, cerul senin şi nemărginit, încât farmecul nopţii nu te lăsa să adormi. Către miezul nopţii s-a pornit o furtună din senin, cu bubuituri de tun, iar pe cer se vedea scris: *Creştinătatea nu mai este.* Apoi, din clipa aceea s-au înmulţit stelele în mod neînchipuit şi stelele au început să cadă ca ploaia, lovindu-se între ele, dând naştere unui foc mare, încât a fost silit să se ascundă să nu ardă." A doua viziune: „Ajungând vorba la pescuit, ocupaţiunea lui predilectă, Iancu a istorisit o altă întâmplare ciudată. Într-o zi, cum sta cu undiţa pe marginea unui pârâu, s-a apropiat de el un şarpe uriaş, având o coroană pe cap. Cineva i-a şoptit că pe acea coroană se află un diamant mare. S-a repezit la el să-l prindă. Şarpele a început «să se mănânce» (să se joace) cu el. Acuş se apropia, acuş se depărta. Când să pună mâna pe el, şarpele a plesnit cu coada de pământ şi s-a iscat o vâlvătaie puternică, care i-a luat vederea. Învăluit în flăcări, şarpele a dispărut."

Celor două viziuni nu le-a fost găsită, până acum, o explicaţie.

Şi a venit ziua trecerii în eternitate. Frumos a murit Eroul – pe măsură i-au făcut înmormântarea moţii, hotărându-i (în ciuda opoziţiei austro-ungare) funeralii naţionale. Curieri călări au dus trista veste în toată Ţara Zarandului. Trei zile şi trei nopţi bătură clopotele. Solemnitatea înhumării a avut loc pe 13 septembrie 1872, orele 14, în cimitirul de la Ţebea, sub Gorunul lui Horea, în prezenţa a mii de ţărani. Pe drum şi în timpul tristei ceremonii, taraful (adus de la Deva) a intonat, fără contenire, *Marşul lui Iancu* şi *Deşteaptă-te, Române*.

„Câteva zile după aceea – atestă cronica adevărul – s-au prezentat la Prefectura judeţului, în Baia de Criş, doi ţărani necunoscuţi. Interesându-se cât a costat înmormântarea lui Iancu, au scos pungile şi au plătit toate cheltuielile. N-au voit să-şi spună numele" – conchide cronica.

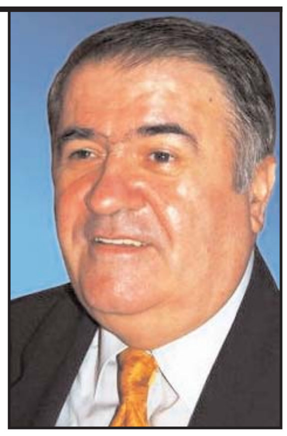
(Din volumul *Minunea de a fi,* Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011)

Implicarea carpilor într-un presupus iredentism al dacilor liberi faţă de Dacia Romană este, de asemenea, incertă. Toate incursiunile în care carpii sunt raportaţi în mod specific de sursele antice au fost în Moesia Inferior, nu în Dacia Romană.

Cu costobocii, un alt trib considerat a face parte din „dacii liberi", avem o situaţie similară. Ptolemeu, în jurul anului 140, i-a arătat pe costoboci divizaţi de Nistru şi de Munţii Peucini (Carpaţi). Acest lucru sugerează că ei trăiau pe ambele laturi ale Carpaţilor. Cei mai mulţi istorici localizează costobocii la nordul sau nord-estul Daciei Romane. Opinia majoritară este, din nou, că ei erau etnic daci. Alţii însă îi consideră, evident cu argumentele necesare, celţi, germanici, traci, sarmaţi sau chiar slavi. Conform paradigmei expuse, cel mai probabil, şi în acest caz, peste substratul dacic s-a suprapus o hegemonie străină, cel mai probabil celtică.

Costobocii au invadat Imperiul Roman în 170 sau 171 AD şi, din nou, nu Dacia Romană, ci devastând provinciile balcanice până în centrul Greciei, la Atena, unde au jefuit şi faimosul altar al Misterelor de la Eleusis. Ei au fost respinşi de trupele romane. La scurt timp după aceea, teritoriul costobocilor a fost invadat şi ocupat de vandalii hasdingi, un trib germanic, iar costobocii au dispărut din izvoarele istorice la care avem acces, cu excepţia unei menţiuni a lui Ammianus Marcellinus, scrisă în jurul anului 400 AD. (Va urma.)

Istoria hidroenergeticii româneşti

Mihai SPORIŞ

Istoria Hidroenergeticii româneşti, 1884-1970 (primul volum), *De la microcentrala castelului Peleş la marea centrală Porţile de Fier,* carte apărută în 2021, autori Paul Gheorghiescu şi Alexandru Gheorghiescu, Editura Nouă, Bucureşti, şi Asociaţia REST.ART, Curtea de Argeş, face obiectul acestei poveşti scrise, spre mai multa vorbire a dumneavoastră, a cititorilor, să se ducă vestea despre un lucru important, apărut în peisajul editorial, cu recomandarea unui titlu inspirat.

Iată o carte de învăţătură care vorbeşte într-un cuvânt compus – hidroenergetică! – despre apă şi energie. Atunci când apa şi energia nu le ai după dorinţă, cantitativ şi calitativ, lipsa lor provoacă îngrijorări, preocupări, crize. Problemele nu sunt noi, ele ţin de viaţa oamenilor dintotdeauna. Când nevoile au devenit mai mari, şi căutarea soluţiilor de rezolvare au fost mai prezente şi rezultatele au fost pe măsură. Credem că momentul apariţiei acestei cărţi, ca un moment de reflecţie, este unul sincron cu noile crize privind energia, apa, mediul!

Cuvântul *hidroenergetică* s-a născut odată cu conceptualizarea ştiinţei despre energia apei, prezentă în preajmă şi pusă la treabă de om, de la apariţia sa. Procesul definirii, ca domeniu personalizat, este unul al perspectivei istorice cu evoluţia tehnologiilor şi al marilor descoperiri ştiinţifice. Oameni mai mulţi, nevoi mai mari, tehnologii mai elaborate, într-o emergenţă cu ritmuri şi viteze mai mari, au scurtat permanent timpul noilor descoperiri, noilor rafinări în succesiunea etapelor, ca nişte trepte spre mai înalt. Acumulări şi diversificări ale ştiinţelor au pus bazele definirii unor domenii, ca ştiinţe în sine, prin adaptarea specifică a principiilor generale.

Hidroenergetica, răspunzătoare din pachetul stihiilor de... apă – aceasta cu multe folosinţe la dispoziţie, uneori în conlucrare simfonică – şi-a adaptat modalitatea expresiei forţei sale, în mod pregnant (nu uităm aici morile, joagărele, pivele, vâltorile etc., furnizoare directe de putere mecanică) spre instantaneul electricităţii. Azi să contăm în peisajul economic al României pe numita Hidroelectrica. Ca să poţi folosi puterea căderii de apă, să o faci disponibilă lucrului mecanic, dar şi altor treburi mai complexe, sunt necesare amenajări, instrumente diverse de lucru şi atunci diversificarea a cerut aprofundări ştiinţifice, noi tehnologii, lucruri care s-au înscris pe o traiectorie a timpului cu istorie şi cu un răboj al ei, să ne fie de învăţătură.

Iertare pentru prea teoretizarea introducerii, dar pentru înţelegerea cu alţi ochi a unei cărţi cu mai multe planuri simultane se impunea atragerea atenţiei!

Titlul este sugestiv, prin cuvintele-cheie şi precizarea perioadei, una care coincide cu intrarea României, un stat tânăr şi independent, pe scena geo-politică a lumii (1878) şi cu perioada unui regat în plină modernizare. Istoria ne impune constatarea punctului de pornire şi modalitatea prin care s-au făcut acumulările patrimoniului cultural, tehnico-ştiinţific şi al personalităţilor care au slujit domeniul în discuţie. Să reţinem, ca punte peste veacuri (ba chiar milenii!) că începutul se leagă de Peleş/Sinaia şi de Carol I, primul rege al României.

Într-o fericită coincidenţă, am primit cartea la Curtea de Argeş, unde îşi petrece veşnicia acest rege emblematic pentru devenirea întru modernitate a statului român. Darul l-am primit cu ocazia omagierii genialului Mihai Eminescu, în 11 iunie 2022, în spaţiul public al oraşului, cu oameni veniţi din toate regiunile locuite de români şi pentru aniversarea unei reviste frumoase, care face cinste, nu doar municipiului, ci culturii române. Curtea de Argeş, vechi scaun de aşezare domnească, prin oamenii ei aleşi, dădeau primul *hrisov,* bine închegat, despre un domeniu esenţial al energeticii româneşti! Pornind de la numele inspiratei asociaţii care a iniţiat şi susţinut apariţia cărţii, REST.ART, cu încifrata dublă semnificaţie: de repornire a unor „motoare" adormite, de reluarea atâtor lucrări sistate, abandonate, întrerupte, cu bani îngropaţi... etc.; ori de contemplaţie a doar frumuseţii tăinuite în atâta artă... câtă suntem acordaţi să o observăm. Oricum, urmuzian, în spiritul altui celebru şi înveşnicit om de spirit al locului, asociaţia, cu spirit proactiv, pragmatic, a scris prin iscusiţii ei autori, HRISOVUL!

O carte frumoasă, cu o grafică inspirată, legată durabil să susţină cele 664 de pagini, te ia de privire şi de minte, imediat! Prometeu, scânteind de argint din fondul albastru al copertei I, te trimite instantaneu pe Argeş în sus, la Vidraru. Înainte de-a deschide cartea, numele autorilor îţi dau certitudinea lucrului bine făcut, mai ales atunci când îi ştiai şi din multe şi foarte lăudabile isprăvi anterioare, inclusiv editoriale. Te întrebi însă, dincolo de o aprioric simpatie, care pot fi răspunsurile pe care şi le poate da un cititor care vine din mulţimea care nu aparţine domeniului acesta, nu cunoaşte autorii şi vrea la prima aruncare a privirii să-şi oprească atenţia asupra unui imens volum de date şi cu greutate, chiar la propriu. Întrebările, doar vreo trei la număr, ca nişte puncte de sprijin necoliniare, pot adeveri planul stabil al siguranţei concluziei, cu îndemnul: merită să o studiez!

1. *Cine a făcut cartea?* Dacă autorii au vreo legătură cu domeniul; dacă sunt calificaţi pentru asemenea lucru, nu doar teoretic, dar şi cu necesara experienţă a prezenţei nemijlocite în domeniu! Fiind doi autori, dacă între ei există compatibilitate, complementaritate şi limbaj comun! Coperta IV anticipează întrebarea şi dă explicit răspunsul prin edificatoarele lor biografii, puse la dispoziţie. Ingineri, tată şi fiu, aparţinând generaţiilor diferite, cu vechimi impresionante în domeniul hidroenergetic, unde mai tânărul cu experienţă şi în arta fotografică, venea complementar cu amprenta grafică şi cu viziunea generaţiei sale acum în scenă.

2. **Cum au realizat-o?** Răspunsul se vădeşte în introducerea autorilor şi în primele două capitole introductive, care ne fac o panoramare globală, înainte de focalizarea din capitolul III, asupra „Începuturilor hidroenergeticii româneşti". Cuprinsul, vădind structurarea conţinutului, poate adăuga argumente preţioase. Răsfoind doar cartea cu documente, scheme, tabele, date, fotografii, hărţi, grafice, cu un impresionant aparat critic, îţi dai seama de eforturile de cercetare-documentare şi de impecabila rigoare ştiinţifică, căreia i se adaugă o inspiraţie a prezentării prin spiritul iconic (al imaginilor reconstituind freamătul vieţii, dar şi arta inginerească în timpul facerii, ori la momentul lucrului făptuit). Cuprinsul, respirând cronologic perioada analizată, poate fi cercetat pe ales, în funcţie de interesul special pentru o anume amenajare, pentru un anume tip de lucrare de artă. Aici, o ştiinţă a tratării, în spiritul monografiilor, arată aprofundarea istoriei şi geografiei locului, ba chiar situarea în vremelnicia geo-politică. Se remarcă şi prezenţa marilor personalităţi, în legătură cu realizarea concretă a multor uvraje, dăinuind încă în peisaj.

3. *Cui foloseşte?* Credem, anticipând argumentele: tuturor! Mie, cititorul care face recomandarea lecturării/studierii/aprofundării mai multora, nu încape nicio îndoială, că din foarte multe motive, îmi foloseşte, dându-mi o bucurie pe care, apriori, o exprimasem chiar public, mândrindu-mă că am avut destinul împlinit, slujind acest domeniu *al înnobilării omeneşti*, după spusa regretatului Dorin Pavel, unul din părinţii fondatori, alături de ceilalţi, amintiţi de autori. Absolvent al secţiei de profil a Politehnicii din Bucureşti, slujind hidroenergetica o viaţă întreagă până la şi după pensionare, istoria acestui domeniu care îşi aştepta o scriptură meritată, consider că ne foloseşte tuturor celor care i-am fost slujitori, adică miilor de truditori ai domeniului, arătat lumii profane într-o lumină specială. Cum să nu mă consider fericit, când cineva ne oferă, ca pe o scriptură, cu cele iconice alături, o adevărată Biblie? (vol. I, cu vechiul testament inclus, vol. II, în aşteptare cu alte fapte ale... apostolilor domeniului, dar şi cu inerente... apocalipse). Cum să nu constat virtutea unei adevărate epopei a hidroenergeticii româneşti, cu prima treaptă importantă a pragului de la Bicaz, apoi călirea domeniului, cu Argeşul şi marea strunire de la Porţile de Fier, ca examen major?! Cum să nu aştept cu emoţie istoria maturizării depline, cu amenajările celorlalte râuri ale României, între care Lotru mi-a fost şcoală a vieţii? Ba, m-a şi determinat să declar public că i-am băut apa lui vie, adunată din sute de izvoare! Dar celorlalţi foloseşte? Lucrarea fiind publică, se adresează tuturor, nu doar specialiştilor din domeniu! Oamenilor, miilor de oameni, nu puţini pe marile şantiere hidrotehnice, supravieţuitori, ori în amintirea urmaşilor, cartea le poate fi un *aide mémoire*. Elevilor, studenţilor care trebuie să le slujească printr-o pregătire adecvată, cartea le poate fi un abecedar şi un îndrumător, fericit organizat de spiritul autorului cu ştiinţa pedagogiei exersată în învăţământul superior, vădit şi în clarificările conceptuale din introducere! Responsabililor administrativi şi politici, din toate domeniile cheie ale Statului, le recomandăm studierea cu înţelegere şi asumarea sentinţelor autorilor, care sunt echidistante de culorile politice din peisajul actual şi nu slujesc vremelnicul adevăr al corectitudinii politice momentane (vezi fotografiile istorice cu Tito-Ceauşescu şi delegaţiile de partid şi de stat, la marile tăieri de panglică, fără etichetele propagandelor ostile, ale hulitei „epoci de aur"). Sectoarele economiei naţionale: energetică, agricultură, mediu, gospodărirea apelor etc. pot prelua enorm din lecţia eroismului hidroenergeticii româneşti şi pot preţui, cu altă înţelegere, cele moştenite ca infrastructură durabilă, pentru alte strategii şi planuri de acţiune, pentru prelungirea vieţii lor. Da! Cartea aceasta, primită în dar de Statul Român, de la o iniţiativă privată, prin doi oameni exemplari, trebuie folosită în cunoştinţă de cauză. Rog studiaţi-o cu atenţie şi valorificaţi cu înţelepciune concluziile ei!

Este o carte care se adaugă Istoriei României, prin adeverirea marelui efort de modernizare a ţării în ultimul secol şi jumătate de hidroenergetică românească. Este o carte de învăţătură de minte, privind un alt chip al eroismului creator încrustat durabil în peisajul ţării. O carte care poate fi considerată un ghid asupra cunoaşterii patrimoniului acumulat, în construcţii durabile, încă în exploatare, dar şi al unei experienţe tezaurizate în documentaţii şi pusă la dispoziţie. Este o carte-îndemn la un serios examen de conştiinţă, mai ales când vorbim despre trecut, căutând vinovăţiile foştilor şi mai mereu, ignorând valorile adăugate.

Să mulţumim aici pentru Cartea primită în dar de Hidroenergetica României, de la autorii ei, şi Asociaţiei REST.ART, din Curtea de Argeş, şi să ne întrebăm de ce Statul Român, care îşi are ca... *perlă a coroanei* numita Hidroelectrica, nu şi-a asumat sarcina aceasta nobilă? Să constatăm dezinteresul unei anomii instituţionale şi lipsa de busolă a unei societăţi în derivă şi trăitoare în imediatul pompieristic? fără strategii pe termen scurt?, că despre viziuni şi planuri durabile nu poate fi vorba? Să nădăjduim că multe se vor îndrepta şi deviza imnului naţional fi-va îndemnul la trezie imediată şi ne vom reapuca de muncă, uitând aceea schimbare de macaz cu... *fă-te că lucrezi!* Da! Este nevoie de RESTART şi cârmaci responsabili!

De ziua voastră, La mulţi ani!, tuturor energeticienilor României.

Istoria de lângă noi

O revistă nu mai este...

După ce revista *Pro Saeculum* („un minunat loc de întâlnire al spiritelor neliniştite, rafinate şi doritoare de altceva" – Viorel Savin) şi-a anunţat încetarea apariţiei – după 20 de ani de existenţă neîntreruptă –, pe adresa redacţiei au sosit zeci de mesaje de solidaritate. De la protestul adresat Consiliului Judeţean Vrancea (Ionel Necula: „Nu faceţi această crimă. Nu în această cheltuială stă prosperitatea Vrancei. Alte judeţe au câte 4-5 reviste de cultură şi nu cred că Vrancea nu poate să suporte cheltuiala uneia singure./ *Pro Saeculum* era legitimaţia spirituală a Vrancei, fără această revistă Vrancea va fi înghiţită de anonimat şi va trebui să suporte blestemul unei generaţii."), la invocarea divinităţii (Horia Bădescu: „Dumnezeu să ajute cultura română! E singurul care o mai poate face."; Mircea Popa: „Trebuie să rugăm preoţii să facă slujbe şi pentru cultură.") şi până la formulări apoftegmatice (Victor Ravini: „Cine opreşte cultura ca să facă economie la bani e ca şi cum ar opri ceasul, ca să facă economie de timp."), toate culminând cu scrisoarea semnată de eminentul istoric, profesorul Ioan Scurtu, reprodusă mai jos, cu permisiunea autorului. (Rodica Lăzărescu)

Stimată Doamnă
Rodica Lăzărescu,

Am primit şi citit nr. 159-160 al revistei *Pro Saeculum* – extrem de interesant şi folositor pentru cei interesaţi de cultură, în rândul cărora mă aflu şi eu.

Primul articol, semnat de Dvs., m-a făcut să retrăiesc un sentiment similar cu cel pe care-l aveţi Dvs. acum. La 9 octombrie 2020, Ministerul Administraţiei şi Internelor a aprobat „propunerea de desfiinţare a Facultăţii de Arhivistică". Această facultate a fost înfiinţată în 1992 la propunerea şi prin stăruinţa mea, în calitate de director general al Arhivelor Statului, pentru formarea specialiştilor în domeniu (vechea Şcoală de Arhivistică, înfiinţată de Constantin Moisil în 1924, a fost lichidată în 1948). Nu s-au invocat nici măcar motive financiare. Cred că decizia exprima voinţa celor obişnuiţi să-şi plaseze nevestele, fiicele şi amantele la Arhivele Statului, dar şi a ministrului de Interne care, pentru a se dispensa de unele persoane, le găseşte loc în această instituţie, care să redevină „cimitirul elefanţilor". Pentru guvernanţi, istoria, documentul de arhivă nu valorează doi bani.

Din multe puncte de vedere, în România se repetă situaţia din 1945, numai că acum „vântul" bate din alt punct cardinal. Atunci se pleda pentru „un viitor fericit" alături de marea patrie a socialismului, URSS. Acum se spune că „singura alternativă" pentru România este în structurile euroatlantice.

Un popor fără cultură este uşor de manipulat, poate fi amăgit cu promisiuni în campaniile electorale, care sunt uitate imediat ce respectivii au fost aleşi. Intelectualii care exprimă alte puncte de vedere sunt aduşi la tăcere, deoarece românii pot face comparaţii – de exemplu, cine se află astăzi pe scaunul lui Alexandru Ioan Cuza, Ion I.C. Brătianu, Spiru Haret sau Nicolae Titulescu?

Îmi permit să citez punctele de vedere a două persoane, care au avut un rol în trasarea noului drum al României, şi care au constatat – venind din interior – unde s-a ajuns.

Ilie Şerbănescu – economist, fost ministru al reformei şi preşedinte al Consiliului pentru Reformă (decembrie 1997–aprilie 1988) – a publicat în 2016 cartea *România, o colonie în periferia Europei* (Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 287 p.) în care aprecia: „Aflată la întretăierea drumurilor şi intereselor marilor puteri, România a fost întotdeauna sub strânsoarea uneia dintre acestea, dar a reuşit să supravieţuiască. La începutul anilor 2000, pentru prima dată în istoria ei, România a ajuns în braţele occidentale, cele atât de visate şi râvnite, arhilăudate şi îndelung aşteptate. Culmea, tocmai când a crezut că în sfârşit l-a apucat pe Dumnezeu de un picior, România s-a trezit în numai câţiva ani, cu o viteză istorică necunoscută încă, o biată colonie în aceste braţe, care i-au luat toate resursele subsolului, distribuţiile de energie, industriile, băncile, pădurile, pământurile. Iar românii au ajuns chiriaşi în ţara lor."

Dintre titlurile de capitole ale acestei cărţi menţionăm: Dezavantajul de a avea resurse; O premisă sigură: concursul trădător al clasei politice româneşti; Hoţii români cu milioanele, cei străini cu miliardele; România, amarnic jefuită de străini; Lichidarea economiei româneşti; Rata de depopulare consemnată doar în războaie; Nu parteneri, ci vasali; România, o anexă bananieră; De la proiectul anexei sovietice, la realitatea anexei vest-europene.

Adrian Severin – politolog, fost ministru de stat pentru reformă (1990-1991) şi ministru al Afacerilor Externe (1996-1997) – a publicat în iulie 2022 un amplu studiu intitulat *Parteneriatul strategic între România şi SUA. Ce am conceput şi ce a ieşit* [Cotidianul.ro din 11 iulie 2022], în care – după ce a elogiat contribuţia sa la dezvoltarea relaţiilor României cu SUA şi încheierea Parteneriatului strategic – şi-a modificat tonul: „După 2000, guvernul român a schimbat natura Parteneriatului strategic de îndată ce a acceptat ca ministrul de Externe român să fie «sponsorizat politic» de Washington, respectiv propus, negociat şi validat în contextul relaţiei transatlantice, până la punctul în care Adrian Năstase a ajuns să se întrebe dacă ministrul Mircea Geoană, oficial şeful diplomaţiei române, reprezintă România în raporturile cu SUA, ori SUA în raporturile cu România. Din acel moment relaţia partenerială româno-americană a devenit, dintr-una simetrică, una asimetrică, principiul iniţial comprimându-se la unul singur şi anume «cooperarea pentru realizarea agendei americane» în spaţiul intereselor vitale române. Începând din anul 2000, Parteneriatul strategic a intrat în moarte clinică odată cu lansarea doctrinei «Marelui Licurici» şi a Axei Washington-Londra-Bucureşti de către preşedintele Traian Băsescu. Aceasta a însemnat renunţarea *de facto* la atributele suveranităţii în raporturile României cu SUA şi transformarea parteneriatului în protectorat, al cărui unic aspect strategic priveşte dimensiunea militară a politicii americane în Europa de Est/la Marea Neagră. Toate semnele indică faptul că România interesează SUA numai din acest punct de vedere, în discuţie fiind nu apărarea naţiunii române faţă de eventualele ameninţări venite dinspre est, ci organizarea ei ca avanpost pe frontul oriental, cu precădere rusesc."

Excelent este titlul dat de Dvs. interviului luat lui Ioan-Aurel Pop: „Noii patroni ai lumii nu mai au nevoie de identităţi şi de loialităţi, bazate pe onoare, pe corectitudine, pe credinţă, pe convingeri morale ferme". O asemenea concluzie desprinsă de preşedintele Academiei Române este dureroasă, dar adevărată.

În acest context, o revistă precum *Pro Saeculum,* care a promovat valoarea, corectitudinea şi verticalitatea, deranja oficialităţile, care au decis să împiedice publicarea ei, apelând la argumentul economiilor bugetare. Într-o ţară în care furtul de ordinul miliardelor este o practică obişnuită (amintesc cazul recent despre vaccinuri, măşti şi izolete, pentru care se refuză prezentarea în Camera Deputaţilor a raportului comisiei parlamentare de anchetă)!

Eu sper că se va găsi o modalitate ca revista *Pro Saeculum* să-şi continue apariţia spre binele poporului român. Dar, indiferent care va fi viitorul, este cert că Dvs. v-aţi legat numele de un adevărat program naţional, de un act de cultură care vă face cinste şi cu care trebuie să vă mândriţi.

Vă mulţumesc şi vă sunt recunoscător,
Ioan Scurtu

Semn(al) de carte

Mihai Barbu, *Acasă, la cei plecaţi! Cele mai frumoase reportaje*, Editura Panfilius, Iaşi, 2022, Numărul 2 în seria Cărţile revistei *Argeş*

Un mare editor american, Gene Roberts, îi citea unui editor orb textele cărora voia să le verifice plasticitatea relatărilor. Era foarte important, pentru Roberts, ca editorul orb să exclame „Văd!" mai degrabă decât „Înţeleg!" Joseph Conrad credea, şi el, că prin puterea cuvântului scris „trebuie să te fac să auzi, să te fac să simţi dar, înainte de toate, să te fac să vezi". Cam asta am încercat şi eu, inconştient sau urmând un program estetic, să ilustrez în reportajele mele din acest volum. Poate am reuşit, poate c-am dat greş. Vorba poetului prevăzut cu har: *Azi e miercuri, mâine-i joi/ Vine Domnul pe la noi/ Dară de văzut Îl vede/ Numai omul care crede…* (Autorul, pe coperta a patra)

Dan Er. Grigorescu Negropontes, *Dialog cu Timpul,* Editura Aius, Craiova, 2022, Ediţie alcătuită şi îngrijită de Crisula Ştefănescu

Readucerea în conştiinţa publică a operei şi activităţii lui Dan Er. Grigorescu mi se pare, cum subliniam şi cu alte ocazii, un act necesar, dat fiind faptul că albumele sale, puse la index în ţară după stabilirea în străinătate a autorului, nu au mai fost reeditate, cărţile nu au fost republicate, iar ceea ce a scris în exil a rămas necunoscut cititorului din ţară. Deşi ani de zile a fost prezent săptămânal de la Paris în programele politice şi pentru tineret ale Europei Libere, astăzi puţini îşi mai amintesc de contribuţiile sale. Recuperarea sa este, deci, un act absolut necesar, deoarece mi s-ar părea nedrept ca, în momentul în care activitatea exilului va fi trecută în revistă şi o nouă istorie a literaturii române va fi scrisă, reevaluând, sperăm, şi literatura exilului, Dan Er. Grigorescu să lipsească. (Crisula Ştefănescu, la finalul Cuvântului-înainte)

Cătălina Haşotti, *La cules de flori şi oase – poezie,* Editura Neuma, Apahida, Cluj, 2022

Poezia Cătălinei Haşotti are mişcările spiritului, febrilitatea căutării intermitente, dramatismul interogaţiei, teama de a nu putea prinde în cuvânt, metaforă şi simbol întreaga creaţie redusă la scara lirismului propriu, reflectat în propriul sine, refractat în înţelesuri coerente artistic şi inteligibile. Confesiunile lirice au temperatura înaltă a gândului care răsfrânge interogaţia şi acceptarea senină a firescului vieţii. (Ana Dobre, spre finalul cărţii)

De vorbă cu academicianul Mihai Cimpoi, la 80 de ani (I)

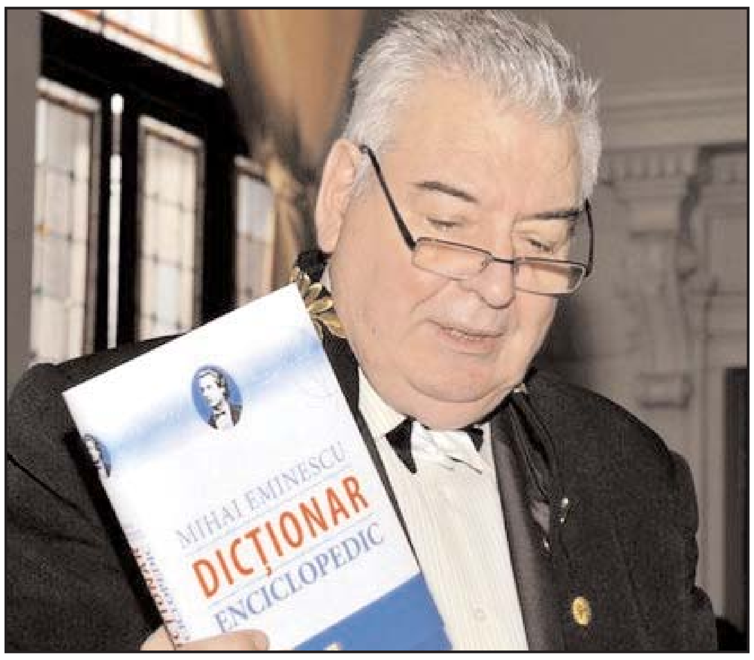

Raia ROGAC

Suntem foi rupte din Cartea Universului. Acad. Mihai Cimpoi

Mihai Cimpoi s-a născut la 3 septembrie 1942, în familia lui Ilie şi Ana Cimpoi din satul Larga, judeţul Hotin, România. După cursurile primare şi medii din satul natal, devine student la Facultatea de Filologie a Universităţii de Stat din Chişinău şi în 1965 obţine licenţa acesteia. Îşi începe activitatea de muncă în calitate de redactor la prestigioasa revistă *Nistru,* totodată, este şi consultant al Uniunii Scriitorilor din Moldova. În 1973 i-a fost interzisă semnătura şi activitatea publică, deoarece în unele lucrări s-a orientat spre critica estetică călinesciană şi nu spre cea oficială impusă. Din 1974 este angajat redactor la Editura „Cartea Moldovenească”, apoi în perioada 1974–1982, în aceeaşi calitate, la Editura „Literatura artistică”. Între 1982–1983 activează pe post de secretar literar la Teatrul Naţional, iar între 1986–1987 şi la Teatrul Liric „Al. Mateevici”. Din mai 1987 este ales secretar al Comitetului de Conducere al Uniunii Scriitorilor din Moldova şi preşedinte din septembrie 1991, fiind ulterior reales în această funcţie aproape două decenii la rând, până în 2010. A fost deputat al poporului din URSS în perioada dezgheţului gorbaciovist (1989–1990) şi apoi deputat în Parlamentul Republicii Moldova (1999–2001). În paralel, îndeplineşte funcţia de şef al Secţiei de literatură clasică a Institutului de Istorie şi Teorie Literară al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, obţinând doctoratul în filologie în 1998 cu teza intitulată *Eminescu, poet al Fiinţei,* avându-l conducător pe acad. Eugen Simion, apoi susţine şi doctoratul habilitat. Tot în această perioadă predă la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chişinău. Din 1991 devine membru de onoare al Academiei Române, iar din 1992 membru titular al Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Este membru titular al Academiei Europene de Ştiinţe şi Arte cu sediul la Viena şi Salzburg (2015) şi membru de onoare al Academiei Balcanice de Ştiinţă, Cultură Liberă şi Dezvoltare Durabilă cu sediul la Sofia (2015). Tot din 1992 este membru al Uniunii Scriitorilor din România, iar din 1994 este ales şi membru al consiliului director al acesteia; membru al PEN-Clubului şi al Societăţii Scriitorilor Târgovişteni, vicepreşedinte al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni. În 2005, alături de Grigore Vieru şi Vasile Tărâţeanu, i se conferă titlul de Cetăţean de Onoare al Craiovei; se învredniceşte de acest titlu şi din partea municipiilor Chişinău, Târgovişte ş.a. Este Doctor Honoris Causa al Universităţii Valahia din Târgovişte, al Universităţii de Stat din Tiraspol cu sediul la Chişinău (2007) etc.

Este director al revistei *Viaţa Basarabiei,* redactor-şef al buletinului *Mihai Eminescu*, preşedinte fondator al Centrului Academic Internaţional „Mihai Eminescu” din Chişinău, autorul şi realizatorul proiectului Congresul Mondial al Eminescologilor, din 2012. Dintre numeroasele lucrări de valoare fundamentală vom remarca *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, mai multe ediţii, şi *Mihai Eminescu. Dicţionar Enciclopedic.*

Personalitatea şi creaţia acad. Mihai Cimpoi au fost onorate cu numeroase premii: „G. Bacovia” al revistei *Ateneu* (1991), Premiul de Stat al Republicii Moldova (1994), „Nichita Stănescu” (1995), „Lucian Blaga” (1990, 1995, 2000), Fundaţiei „Scrisul Românesc" (1997), deţine Premiul pentru critică al Uniunii Scriitorilor din România (1997), „Mihai Eminescu” (Drobeta Tr. Severin, 2000), „Opera omnia” al revistei *Convorbiri literare* (2002), Premiul pentru excelenţa redacţională a Târgului Internaţional de Carte Bookarest – 2002 (pentru corpusul Eminescu în opt volume). De mai multe ori este distins cu premii ale Societăţii Scriitorilor Târgovişteni: pentru eseul *Prometeu şi Pandora. Eseuri despre Ion Heliade Rădulescu şi/sau Itinerar critic dâmboviţeano-basarabean* (2007); Premiul „Costache Olăreanu” pentru eseul *Ion Heliade Rădulescu. Panhymiul Fiinţei* (2009); Premiul „Vladimir Streinu” pentru istorie literară – *Grigore Alexandrescu: „insuflarea” fiinţării* (2010) şi tot „Vladimir Streinu” pentru istorie literară – *Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti. Prefacerea firii* (2012). Este laureat al Premiului Savantul Anului (2010).

Devine „Maestru al Literaturii” din R. Moldova (1992). În 1996 i se acordă cea mai înaltă distincţie – „Ordinul Republicii”, dar renunţă la el în 2003, alături de scriitorii Vasile Vasilache, Ion Hadârcă şi Vladimir Beşleagă, în semn de protest pentru decorarea de către Vladimir Voronin cu acelaşi ordin a fostului lider comunist Ivan Bodiul; Medalia jubiliară „Mihai Eminescu” a României şi a Republicii Moldova (2000), Ordinul Naţional „Serviciul Credincios” în grad de Ofiţer (2009), Om Emerit al Republicii Moldova (2013), Ordinul Naţional „Steaua României”, în grad de Comandor (2014). La cea de-a 12 ediţie a Festivalului Literar „Mihai Eminescu” de la Dumbrăveni, judeţul Suceava, a avut loc dezvelirea busturilor din bronz ale academicienilor Eugen Simion şi Mihai Cimpoi. Între busturile celor doi mari oameni de cultură de pe cele două maluri ale Prutului a fost amplasat bustul marelui om politic al României secolului al XIX-lea, Mihail Kogălniceanu.

Raia Rogac: *Domnule academician, sunteţi în ajunul unui frumos jubileu, pentru care aţi cules roade timp de opt decenii, începând cu realizările din şcoală. Primul strigăt la naştere a fost unul de mare bucurie că v-aţi născut în România Mare...*

Mihai Cimpoi: Sentimentul cel mai înălţător şi formator de individualitate, asigurător de certitudine că faci parte dintr-o comunitate, dintr-un neam, dintr-o istorie, dintr-o limbă ce-ţi rosteşte fiinţa (esenţial în sensul lui Heidegger), este sentimentul Patriei. Pe celălalt palier – sentimentul cel mai negativist – sentimentul cel mai neantizator este cel al pierderii Patriei, fapt care m-a determinat să aleg ca motto pentru *Istoria deschisă a literaturii române din Basarabia* tulburătoarele versuri ale lui Ovidiu, exilatul pe meleagurile noastre scitice: „Când mi-am pierdut eu ţara, atunci mi-a fost pieirea,/ Atunci mi-a fost şi moartea dintâi şi cea mai grea”...

R.R.: *Atunci strigătul de bucurie a fost din partea tatălui Ilie şi a mamei Ana, că li s-a născut un moştenitor care, din păcate, n-a moştenit România Mare decât pe foarte scurt timp...*

M.C.: ...despre care am aflat mult mai târziu, tot aşteptând de aproape opt decenii să se repete istoria în acest sens.

R.R.: *Un strigăt conştient şi adevărat de bucurie a fost însă când aţi descoperit şi Cartea, şi Biblioteca. Nu întâmplător, într-unul din interviurile pe care le-am avut cu dumneavoastră, mi-aţi mărturisit că tot ce aveţi bun datoraţi Bibliotecii... Cu atât mai argumentată rămâne afirmaţia astăzi, când doar cărţile Domniei Voastre, editate şi reeditate, alcătuiesc o întreagă bibliotecă. Câte titluri aţi contabilizat până acum? Dacă vreo cinci ani în urmă aveaţi peste 60, acum cred că pot fi şi peste 80...*

M.C.: Întâlnirea mea cu Cartea a fost una destinală, profund existenţială. În intimitate cu ea, în timp de noapte, căci fiu de ţărani fiind, ziua eram pus la muncile casei şi ale câmpului, trebuia să citesc la lumina aproape oarbă a lămpii de gaz, după război gazul fiind şi foarte scump, fapt care stârnea o notă de supărare a mamei, nu şi a tatei, care avea o convingere fermă că-mi este hărăzit să fiu un „veşnic student”. Am fost mereu provocat să definesc ce este Cartea, dar nu am putut răspunde decât în mod banal că este un prieten (cel mai fidel bineînţeles). Din definiţia pe care o dădea freneticul Hugo: „les livres sont des amis fraids et surs”, în traducere „cărţile sunt prieteni reci şi siguri”, mi-aş permite să scot „rece” şi să-l înlocuiesc cu „cald”. Nu-mi contabilizez cartea, vorba lui Andrei Strâmbeanu, care mi-a făcut un portret scriitoricesc original, spunând că ele (cărţile) cad ca nucile din pom...

R.R.: *...când se „coc” bine...*

M.C.: Cred însă, că se apropie de o sută...

R.R.: *Şi cu Biblioteca cum rămâne?*

M.C.: Cum a fost şi până acum. Sunt un foarte bun prieten al Bibliotecii, şi celei Naţionale, şi celei Municipale, şi a Academiei, a filialelor Bibliotecii Municipale, frecventând majoritatea din ele, mai ales pe cele de carte românească, cu diverse prilejuri: pentru a consulta şi a împrumuta unele cărţi, pentru a participa la evenimente culturale etc. Evul Mediu Latin ne-a convins, ca şi Eminescu, că între Carte şi Univers există relaţii de sinonimie; Jorge Luis Borges concepe Universul ca o Bibliotecă. Putem spune, metaforizând în acelaşi sens, că suntem foi rupte din Cartea Universului.

R.R.: *Cum s-a numit prima carte pe care aţi ţinut-o în mână?*

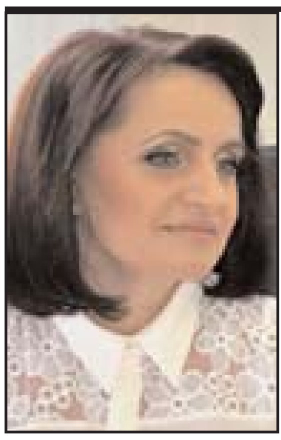
M.C.: Biblia – Cartea Cărţilor, pe care tatăl meu o citea duminicile. Era un exemplar misterios, cu obişnuita hârtie velină cu marginile foilor spoite cu vopsea roşie şi cu caractere latine, pe atunci tabuizate.

R.R.: *Vorbiţi-ne despre părinţii care v-au dat viaţă şi „cei şapte ani de acasă". Mama dumneavoastră şi-a lăsat amprenta personalităţii în crearea covoarelor, dumneavoastră aţi dat libertate gândurilor întru fiinţarea operelor inedite, unicat... De la tatăl Ilie Românul aţi preluat harul povestitului, disciplina, bunătatea, hărnicia, iar de la mama – firea creativă şi artistică. Familia dumneavoastră a avut un mare noroc că n-a fost deportată în noaptea cu bocete din cinci spre şase iulie 1949, o rudă, copiind listele, a scos numele Cimpoi de pe listele celor condamnaţi.*

M.C.: Părinţii mei erau oameni cu căpătâi, vechi răzeşi şi „gospodari unul ca unul”, fiindcă şi humuleştenii lui Ion Creangă (şi mă bucură că Eugen Simion, cu puterea lui disociativă excepţională, a intuit în firea mea viţă răzăşească), erau înzestraţi, ca şi Ilie Moromete al lui Preda, cu un neconcesiv spirit independent, mama, neadmiţând ca cineva să intervină în alegerea motivelor la covoare, iar tatăl meu neadmiţând ca cineva să intervină în modul lui de a gospodări.

→

Podul de reviste

De vorbă cu Ion Hadârcă (II)

Un om politic între furcile caudine

Eugenia TOFAN

Eugenia Tofan: *E grea amintirea, suferinţele sunt întotdeauna grele. Peste un timp, în 2012, aţi devenit membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Care v-au fost preocupările ştiinţifice în acest răstimp?*

Ion Hadârcă: Cerinţele impuse de AŞM m-au mobilizat. Mi-am continuat investigaţiile ştiinţifice sistematice în câteva direcţii tutelate de spiritele emblematice ale culturii şi literaturii române: Dimitrie Cantemir, Mihai Eminescu, B.P. Hasdeu, Constantin Negruzzi, Constantin Stere, Nicolae Iorga, Nichita Stănescu. Am fost prezent cu diverse comunicări ştiinţifice, evocări, discursuri la diversele simpozioane academice, conferinţe internaţionale şi naţionale, la lecturile tradiţionale academice.

E.T.: *Dacă aţi putea să ne aduceţi câteva exemple...*

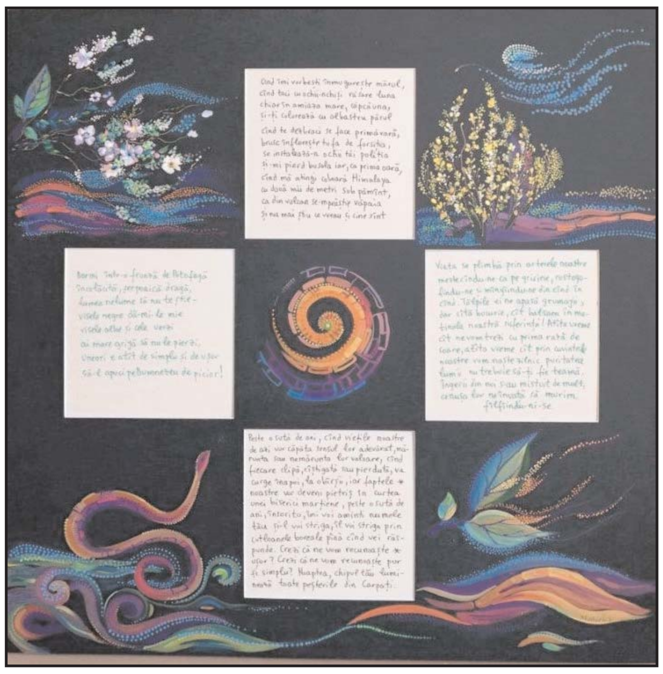
I.H.: Cu plăcere. De exemplu, *Omar Khayyam, emirul strofelor stelare; Funcţiile peisajului siberian în romanul lui Constantin Stere* În preajma revoluţiei; *Stereograme vizionare în publicistica lui C. Stere; Reconsiderarea debutului poetic prin* Argoticele *lui Nichita Stănescu* (Ploieşti); *Umberto Eco, umbrind ecoul; Limba română versus puterea; Apoftegmaticul Coseriu sau cum l-am cunoscut pe Marele Nostru Necunoscut; Aşteptându-l pe Vişniec; Revelaţiile unui Jurnal inedit (Nicolae Iorga – 150); Fastul şi meandrele independenţei moldoveneşti; Grigore Vieru – poetul şi tribunul; Intriga limbajului scenic sau odiseea unui Teatru al limbii române; Mihai Eminescu sau codul ieşirii din labirint* şi altele, ca să exemplific doar registrul tematic al preocupărilor mele.

Evident, am participat şi la evenimente consacrate vieţii şi activităţii unor scriitori, pictori, muzicieni, într-un cuvânt, oameni din cultura naţională. De exemplu, *Strategii narative de regăsire a sinelui în creaţia Lidiei Istrati; O alergare deca-negruzziană; Eminescu-i simfonia limbii noastre româneşti; Grigore Vieru – verbul de lumină* (II); *Există Codul Doga; Ruinele şi runele războiului* (I-VII) ş.a. Ele toate, nu doar aceste activităţi citate aici, sunt expediate conducerii AŞM în Rapoartele de activitate ştiinţifică de la sfârşit de an.

E.T.: *Să mai zăbovim puţin în registrul vieţii academice. Ca personalitate a vieţii culturale, ca intelectual de marcă, Dvs. aţi susţinut, în 2015, în cadrul Forului ştiinţific, o prelegere de Ziua Limbii Române cu genericul* Limba română versus politica. *Deşi vremurile erau, de altfel ca şi acum, tulburi, discursul Dvs. a fost întrerupt în repetate rânduri de aplauzele onoratului public, oferind certitudinea aprecierii curajului Dvs. de a spune lucrurile pe nume. De ce limba română versus politica sau de ce limba română a devenit o preocupare a politicului atât timp cât verdictul s-a dat prin lege?*

I.H.: Da, am ţinut o conferinţă cu acest titlu la AŞM. Trei au fost motivele care m-au determinat să mă pronunţ în acest domeniu – unu: am fost martorul şi participantul mai multor evenimente cruciale din istoria noastră recentă, doi: consemnam, în acele zile, 25 de ani de la instituirea oficială şi desfăşurarea primei sărbători închinate Limbii Române şi 20 de ani de la legiferarea Imnului de stat *Limba noastră* şi trei: voiam să-i dăm Cezarului, adică Limbii Române, ce-i a Cezarului. Înţelegeam că, în condiţiile în care mai toleram (şi mai tolerăm, din păcate), după sindromul ancestral al carului naţional cu două proţapuri, fenomenul cronic al dedublării: două limbi, două biserici, două direcţii geostrategice, două oligarhii – una naţională şi alta pro-rusă, trebuia să ne pronunţăm şi să ne delimităm clar de confuziile şi manipulările din afară.

Atitudinea puterii faţă de limba română... un ştab comunist din perioada mai nouă a dezbaterilor

lingvistice a evoluat de la „Niet, niet i escio raz niet!" (Nu, nu şi încă o dată nu!) la aberaţia „din punct de vedere ştiinţific este limba română, dar, din punct de vedere politic, este moldovenească", până la „pentru Ea la Putna clopot bate"!

Ţin să afirm, în mod principial, că în spaţiul nostru există, precum se vede, exact atâta limbă română câtă independenţă avem! Paralelismele sunt circumstanţiale şi modale.

E.T.: *În lumea academică sunteţi un recunoscut pasionat pentru opera lui Mihai Eminescu. Ce a fost înainte de a fi Mihai Eminescu?*

I.H: Mult a fost. A fost mult zbucium, a fost un trecut pe care Eminescu l-a trăit cu toată fiinţa, cu toată lăcomia căutării şi a cunoaşterii. A fost o ţară, a fost un neam, au fost nişte ape, au fost munţi, a fost o ambivalenţă a căutărilor şi a împlinirilor întru identificarea conştiinţei naţionale şi a geniului naţional, dar şi a unui popor renăscut din magma timpului ostil. Şi Eminescu a venit către poporul său şi poporul a venit către Eminescu. Acum nu poţi vorbi de neamul românesc fără Eminescu, aşa cum nu poţi vorbi despre Eminescu fără a face trimiteri la rădăcini, între care rădăcinile folclorice sunt temelia a toate câte au urmat, marea şcoală şi marea academie la care a învăţat Eminescu. Marin Sorescu zicea: „Generaţia din care fac parte (e vorba de generaţia anilor `60 – generaţia de aur a poeziei moderne române – pe care, în mare parte, am cunoscut-o prin Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Nichita Stănescu, Ana Blandiana etc., mă miram atunci că şi ei trecuseră prin proletcultism, avându-l, totuşi, ca ideal şi model pe Eminescu – n.n.), venind după o destul de mare perioadă nu ne-a fost teamă că iubindu-l nu vom mai putea fi noi înşine şi nu vom fi moderni. Prin `63, mi s-a părut că l-am văzut pe stradă înaintea mea. După o clipă s-a pierdut în mulţime. De la această străfulgerare s-a născut poemul *Trebuiau să poarte un nume…*" A fost o epifanie soresciană şi a fost un noroc să aibă Sorescu o asemenea străfulgerare, pentru că a dăruit naţiunii una dintre cele mai frumoase poezii dedicate lui Eminescu.

E.T.: *Ce calităţi admiraţi cu precădere în persoana lui Eminescu?*

I.H.: Îi admir capacitatea enormă de muncă, memoria fenomenală, aviditatea cunoaşterii trecutului istoric, dorinţa de a cunoaşte cât mai mult şi de a cutreiera universul românesc în toate aspectele sale: istorice, geografice, culturale, omeneşti, ontologice chiar şi, în acelaşi timp, aviditatea de care au rămas uimiţi toţi cercetătorii când au descoperit manuscrisele despre care Noica zicea „Eminescu sau omul deplin al culturii româneşti". Fiecare rând al lui Eminescu merită şi trebuie să fie publicat, vorba lui Nicolae Iorga. În faţa operei lui Eminescu simţi fascinaţia izvoarelor formării sale intelectuale. E vorba de filosofia germană: Schopenhauer, Kant de care era îndrăgostit, fiind îndemnat de Maiorescu să scrie o teză de doctorat şi s-o prezinte la Berlin sau la Viena; Hegel, Herder care i-a inspirat dragostea pentru trecut şi necesitatea conceptualizării sub aspectul teoriei estetice a formării prin folclor, a surselor de formare şi înflorire a literaturii germane, a romantismului german prin fraţii Grimm…

În Eminescu n-ai cum să nu-l admiri pe Eminescu. Da, a fost un Eminescu obstrucţionat într-o anumită perioadă, apoi un Eminescu adulat, a mai fost un Eminescu criticat, a fost un Eminescu privit cu suspiciune, învinuit de naţiona-lism, de şovinism, de tot ce vreţi: de etnicism, de exagerări. Astăzi, cunoscându-i în integritate opera, ne putem forma o imagine complexă – avem ediţia Perpessicius, avem ediţia facsimilată a Academiei Române, la care au contribuit foarte mult Ion Caramitru şi Eugen Simion cu întreaga echipă academică. Izvoarele acestea s-au adunat treptat într-un fluviu mare care este necuprinsul şi neogoitul Eminescu, în oglinda căruia ne răsfrângem noi înşine. Prin Eminescu ni se relevă cunoaşterea de noi înşine. Dacă nu-ţi vezi propriul chip, înseamnă că nu l-ai înţeles pe Eminescu.

→

Spuneam şi altădată că purta un buzunar de ţinte şi un ciocan, reparând din mers unde ceva era stricat, săvârşind parcă acea reparaţie eternă a zidului, de care vorbea parabolic Carl Sandburg. Ceea ce observ acum de la distanţă este faptul că întotdeauna căutau să vorbească *frumos,* să pună oarecare culoare în vorbire şi să o presare cu *childuri* (precum proceda şi bunica mea Eugenia, care trecea drept „înţeleapta satului"). Tatăl meu, care avea 2,5 hectare (în timp ce alţii aveau câte patru, obţinute la împroprietărirea din 1922) într-adevăr a figurat în lista celor care urmau să fie deportaţi, dar cumnatul meu, care a transcris lista NKVD-ului, l-a omis şi, astfel, ne-a schimbat destinul. Lumea arhetipală a satului e axată pe un simţ înnăscut al ordinii şi măsurii, ce se ascunde în însăşi orânduiala lumii şi a lucrurilor, răspunzând parcă adagiului antic horaţian *Est modus in rebus*. Acest respect al ordinii, de esenţă providenţială, tatăl meu îl dovedea prin însuşi felul de a-şi aranja uneltele de lucru, într-un fel ştiut numai de el, iar mama prin stricta urmare a calendarului sărbătorilor.

R.R.: *E potrivit în acest context să vă amintiţi şi de profesorii din şcoală care v-au marcat destinul...*

M.C.: Doi profesori de română – Parfenie Guţu, român de prin nordul Bucovinei şi Tatiana Calalb (Ciornâi) mi-au cultivat pasiunea pentru literatura română, îndemnându-mă să recit *Luceafărul* la olimpiada raională din Lipcani, fapt care a adus şcolii din Larga locul I (ca să vedeţi, chiar în acele condiţii de înstrăinare de valorile noastre, un elev care a recitat integral poemul-coronar al lui Eminescu a câştigat aprecierea cea mai înaltă a juriului.) Unul dintre profesori mi-a fost istoricul Vasile Gajos, care la lecţiile sale ne povestea despre *Mizerabilii* lui Hugo şi care scria şi versuri.

R.R.: *La Universitate, recunoştinţa, mă gândesc, se îndreaptă către Nicolae Corlăteanu, care poate e primul pe lista formatorilor...*

M.C.: Am admirat erudiţia lui Nicolae Corlăteanu, dar nu am lipsit de la nicio prelegere a lui Anatol Ciobanu, care vorbea despre clasicii noştri, deşi era lingvist *stricto sensu*, şi de la Cursul Special „Eminescu" al lui Ion Osadcenco, bine pregătit în materie, excelent recitator şi deosebit de spiritual în relatarea întâmplărilor anecdotice „de ale deca-natului". Deşi fusese înlăturat de la Universitate, Vasile Coroban mi-a fost un adevărat părinte spiritual în ale criticii, citindu-mi cu creionul toate manuscrisele, încurajându-mă şi apreciindu-mă.

(Va urma.)

Podul de reviste

Atunci când Eminescu zice „Pe mine mie redă-mă…”, se prefigurează îndemnul dureros spre metanoia cristică, spre operaţia intelectuală de cunoaştere a sinelui de care s-a apropiat cel mai mult Eminescu. Anume acest miracol se întâmplă cunoscându-i opera: ne redăm nouă înşine fiinţa şi identitatea naţională.

E.T.: *Uimeşte universalitatea deschiderii lui Eminescu spre zone puţin cunoscute în cultura română...*

I.H.: Exact, mai ales joncţiunile cu filosofia orientală, de exemplu, gramatica sanscrită, *Upanişadele, Mahabharata.* Cu aviditate se apleacă asupra izvoarelor istorice naţionale, participând, alături de Slavici, la editarea operelor istorice ale lui Hurmuzachi. Aici se înscrie şi traducerea gramaticii paleoslave, zisă *Manual de limbă paleoslavă* (vechea slavă bisericească), precum şi alte surse care demonstrează capacitatea şi dorinţa enormă de a acoperi dimensiuni nemaicunoscute până la el. Sinteza poetică a aspiraţiilor spre universalitate, spre origini şi spre definirea de ansamblu a exodului în timp a civilizaţiei umane o aflăm în vasta pânză poematică eminesciană *Panorama deşertăciunilor.*

E.T.: *Într-o discuţie cu doamna Maria, soţia Dvs., am aflat că de fiecare dată când veniţi din România, aveţi câteva genţi de cărţi (!), astfel încât casa e tapetată cu cărţi. Îmi imaginez ce frumuseţe sălăşluieşte în casa Dvs. Dar ce cărţi despre Eminescu aţi procurat în ultimul timp? Şi ce se mai scrie despre Eminescu şi nu ştiţi Dvs.?*

I.H.: Din ceea ce am reuşit să adun şi să parcurg legat de numele lui Eminescu, am reţinut câteva titluri excepţionale. În primul rând, *Sursele germane ale creaţiei eminesciene* de Helmuth Frisch. Sunt două volume extraordinare editate la Editura Saeculum din Bucureşti; *Amintiri de la Junimea din Iaşi* de George Panu (sunt pagini mai puţin cunoscute publicului larg, în care se vorbeşte şi despre Eminescu şi poezia populară). O performanţă deosebită este lucrarea *Mihai Eminescu – Dicţionar enciclopedic* (2013) realizată de acad. Mihai Cimpoi. E de urmărit şi scrisul lui Theodor Codreanu, unul dintre cei mai devotaţi eminescologi, care a creat, s-ar putea spune, o întreagă colecţie, o întreagă bibliotecă dedicată lui Eminescu. Marea surpriză însă a fost, în 1999, când am citit *Dubla sacrificare a lui Eminescu,* volumul lui Theodor Codreanu care a provocat multe polemici în presă. În 2011 apare, la Editura Universul, cartea *Eminescu în captivitatea „nebuniei”*, o continuare a cercetărilor Domniei sale, complementare şi cu cele ale lui Nicolae Georgescu, acelaşi care a editat la Chişinău cartea *Moartea antumă a lui Eminescu* – cuprinzând perioada 1883-1889, o carte în care sunt aduse în prim-plan documente şi argumente destul de pertinente: modul în care Eminescu a fost urmărit de serviciile secrete austro-ungare, de alte servicii, cum a fost înlăturat, încetul cu încetul, de la *Timpul,* cum a avut loc despărţirea de Maiorescu.

Drept argument se aduce un articol identificat de Nicolae Georgescu, *Despărţirea de Maiorescu*, articol care coincide cu perioada lui mai 1883, cea de până la prima reţinere a lui Eminescu şi de trimitere la sanatoriu, perioadă care anticipează nu doar criza de mai mulţi ani, dar care cuprinde şi momentul în care Eminescu decide să nu citească celebra sa *Doină* pe care o pregătise pentru ceremonia de dezvelire a statuii lui Ştefan cel Mare de la Iaşi, în iunie 1883, în prezenţa regelui. E vorba de celebra *Doină* despre care mulţi spun că este evanghelia politică a neamului nostru. S-a ferit de public de teamă să nu intre în criză, precum explică însuşi poetul. În schimb, a citit-o seara, fiind invitat la Junimea unde se stimula, mai ales, spiritul critic, zeflemeaua, criticismul, gluma. A fost unica dată când s-a aplaudat la Junimea. Din acest moment, publicată fiind apoi, *Doina* a stârnit foarte multe reacţii şi comentarii publice. „Mai domoliţi-l pe Eminescu”, a fost mesajul transmis, de la Viena, de către ministrul Petre Carp. Din acest moment a început calvarul eminescian, dar şi istoria marelui păcat care mai planează asupra naţiunii române, aşa zice Constantin Noica, păcatul de a-l fi pierdut pe Eminescu atât de tragic şi atât de tânăr.

E.T.: *Am întrebat asta, pentru că, iată, se apropie o altă ediţie a Congresului Mondial al Eminescologilor, ghidat de renumitul eminescolog, critic şi istoric literar, acad. Mihai Cimpoi, şi aţi putea veni cu noutăţi într-o o conferinţă, în acest context.*

I.H.: Lucrez la un eseu care creşte într-o lucrare mai amplă. Deocamdată, nu este cazul pentru a anticipa rezultatele....

E.T.: *Ce le puteţi sugera tinerilor scriitori, poeţi, în acest sens?*

I.H.: Le pot spune că Eminescu este o mare provocare intelectuală pentru orice minte dornică să cunoască sau să se confrunte, să încerce a-şi trece pe pielea proprie suferinţele lui. Pentru oricine s-ar angaja în această muncă, Eminescu apare ca un munte de neînvins. Primul pas pe care trebuie să-l facă tânărul cititor este să-i cunoască, pe dinafară, OPERA cuprinsă în ediţia academică *Mihai Eminescu. Opere. Poezii,* lansată în 2013 cu prilejul rotunjirii celor 150 de volume din monumentala colecţie *Opere fundamentale.* Găsim aici poezia lui Eminescu în cea mai completă interpretare, cu prefaţa acad. Eugen Simion, cu stabilirea diferenţelor textuale şi cu noile comentarii ale lui Nicolae Georgescu asupra ediţiei Perpessicius – o ediţie-canon, am zice, peste care, de aici încolo, niciun eminescolog serios nu va putea trece…

E.T.: *Sunt cunoscute multe aprecieri ale creaţiei marelui Eminescu. Dumneavoastră cum îl apreciaţi?*

I.H.: Într-adevăr, sunt sute, mii chiar de aprecieri ale omului, poetului, filosofului Mihai Eminescu. E vorba de Nicolae Iorga, George Călinescu, Constantin Noica, Perpessicius, Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Tudor Arghezi, Ion Negoiţescu, Ioana M. Petrescu, Theodor Codreanu, Mihai Cimpoi… Este departe de mine intenţia să mă pliez în siajul acestor gânditori, dar implor gândul să-mi exprime atitudinea, aprecierea şi admiraţia faţă de Eminescu şi zic aşa: Există poeţi egali cu propriul lor destin şi există poeţi ale căror destine se fac egale cu înseşi destinele popoarelor din sânul cărora le-a fost hărăzit să răsară. Astfel se întâmplă miracolul osmozei unei duble identităţi. Ca într-o oglindă a eternităţii stau faţă în faţă Poetul contopit cu neamul său şi neamul poetului recunoscându-se prin el. Matematiceşte vorbind, ori de câte ori am încerca să recompunem structura adevărului istoric, cristic şi providenţial-artistic românesc, de fiecare dată, drept sumă a lor, am obţine un nou Eminescu!

E.T: *Dacă ar mai fi să ieşim să ne mai apărăm valorile astăzi, ca acum 30 de ani, aţi face-o?*

I.H.: Cu siguranţă. Dar fără greşelile de altă dată. Pentru că ne aşteaptă alte greşeli...

E.T: *Ce stă la ora actuală pe masa de lucru a poetului, eseistului, publicistului, traducătorului, omului de ştiinţă şi politicianului Ion Hadârcă?*

I.H.: Eminescu, Hasdeu, Blaga, Arghezi, Stănescu, Vieru, Doga stau cuminciori şi mă aşteaptă să mă aplec asupra nemuritoarelor lor lucrări...

E.T.: *Vă mulţumesc.*

Semn(al) de carte

***L.M. Arcade: un scriitor român în exilul parizian*, Ediţie îngrijită, studii, note şi comentarii de Mihaela Albu şi Dan Anghelescu, Ed. Aius, Craiova, 2020**

Scriitorul L.M. Arcade (pseudonimul literar al lui Leonid Arcade Mămăligă), un autor remarcabil, original şi rafinat, este încă (cvasi)necunoscut în România, fiind (ca şi alţi intelectuali exilaţi) interzis în perioada comunistă. Prin volumul de faţă restituim cititorilor mare parte din activitatea sa literară şi culturală din Franţa (în afara romanelor şi a pieselor, reeditate deja) având credinţa că în literatura română, una şi indivizibilă, opera lui Arcade se cuvine să facă parte din întregul literaturii noastre. (Mihaela Albu, Dan Anghelescu, pe coperta a patra)

Eugenia Duţă, *Clavecinul bine temperat,* Fast Editing, Bucureşti, 2022

Eugenia Duţă îşi conduce personajele cu o pricepere de adevărat om al scrisului, fraza este limpede, fără inutile arabescuri de limbaj şi încărcătură de elemente labirintice, curgerea în poveste antrenează cititorul pe firul nevăzut al verbului tors poate din muzica lui Bach din al cărui clavecin a sorbit personajul său lumina armoniei chiar mai de înainte de-a se naşte. (Paula Romanescu, spre finalul prefeţei „Temperat clavecinul şi tulbure gândul”)

Angela Dina-Moţăţăianu, *Când vârcolacii sorb luna…*, Proză scurtă, Ed. Biscara, Bucureşti, 2022

Volumul de proză scurtă semnat de Angela Dina-Moţăţăianu, dedicat satului românesc din nordul Olteniei şi nu numai, surprinzător prin prospeţimea subiectelor, prin aducerea în prezent a unei societăţi cu bogăţia ei de tradiţii şi obiceiuri, cu graiul specific, este, de ce nu, un arc în timpul existenţei noastre, o rememorare a unor vremuri ce stau la baza lumii noi. (Puşa Roth, la finalul prefeţei)

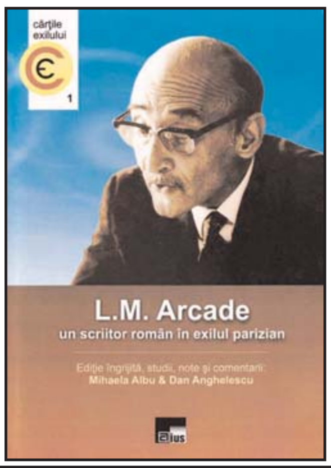
***Chişinăul interbelic. Alte evocări (ne)sentimentale,* Ediţie îngrijită şi argument de Diana Vrabie, Postfaţă de Alexandru Corduneanu, Editura Eikon, Bucureşti, 2022**

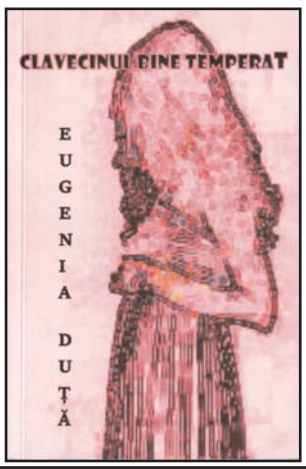
Chişinăul interbelic rămâne încă o mare necunoscută, peste care cad, într-un halucinant joc oximoronic, atribute dintre cele mai contrastante: adormit şi zgomotos, uluitor şi previzibil, provincial şi cosmopolit, românesc şi ţarist, convenţional şi boem, sărac, dar „de mare viitor comercial” (Gala Galaction).

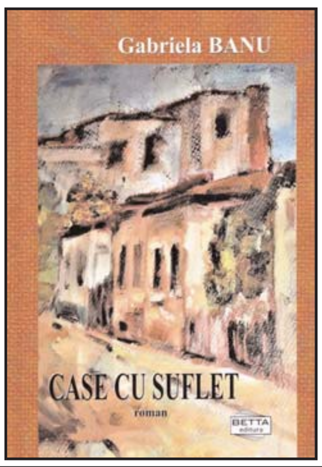
Imprevizibil şi misterios ca femeia, Chişinăul dintre cele două războaie mondiale îşi trăieşte nevoia ceasului de vis şi melancolie, regenerând din propria cenuşă, într-un proces de concentrare a energiilor latente şi devenind, în consecinţă, expresia funcţiunii simbolic-spirituale. Parafrazând o expresie shakespeariană, Chişinăul se plămădeşte „din materia din care sunt făcute visurile”, astfel încât solicită oricărei abordări culturale şi literare, implicare afectivă şi capacitate de seducţie. (Diana Vrabie, pe coperta a patra)

Gabriela Banu, *Case cu suflet,* Roman, Editura Betta, Bucureşti, 2022

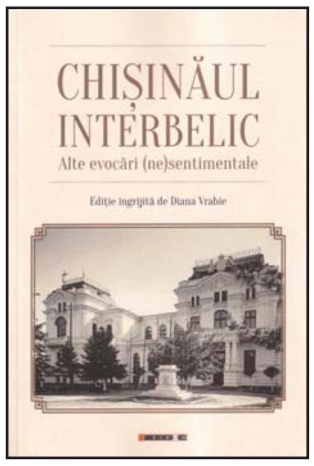
Vreau să vă fac părtaşi la bucuria mea de a citi cartea unui autor deştept şi talentat. E o doamnă, (...) se numeşte Gabriela Banu, hispanistă, prozatoare, coborâtoare dintr-un neam vechi de boieri valahi. Nu are mania volumelor groase (...), scrie cărţi omeneşti ca număr de pagini, vii, interesante, pentru că ne propune mereu un joc al inteligenţei. (Nicolae Dan Fruntelată, citat spre finalul cărţii)

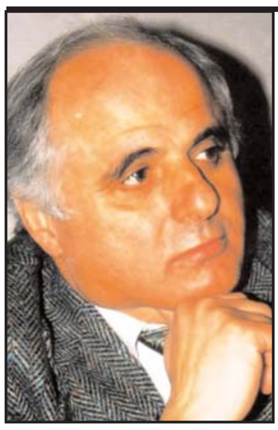

In memoriam

Ne mor românii!
Ne-a părăsit şi Vasile Tărâţeanu

Tudor NEDELCEA

Doamne, nu pot să împart,
Trupu-acesta în trei părţi,
Că e unul şi-i prea slab
Pentru-asemenea-ncercări.
(Spovedanie)

Tristă, groaznică constatare! Nu ştiu ce socoteală are Dumnezeu de-i ia în Împărăţia sa pe cei mai curaţi români; poate că acolo, în Cer, este nevoie de o ţară a românilor adevăraţi care să-i îndrume pe cei de pe Pământ! S-au dus, numai în ultimele două decenii, patriarhul Teoctist, mitropoliţii Nestor Vornicescu, Bartolomeu Anania, Antonie Plămădeală, scriitori de geniu Marin Sorescu, Fănuş Neagu, Mihai Ungheanu, Adrian Păunescu, Grigore Vieru, Leonida Lari, Nicolae Dabija, artiştii Doina şi Ion Aldea Teodorovici, Ion Ungureanu etc., şi nu vin mulţi din urmă să-i înlocuiască. În Cimitirul Bellu, după omagiile aduse lui Adrian Păunescu, Adam Pujlojici s-a „răstit" la mine: „Bă, mai trăiţi naibii, că Ţara are nevoie".

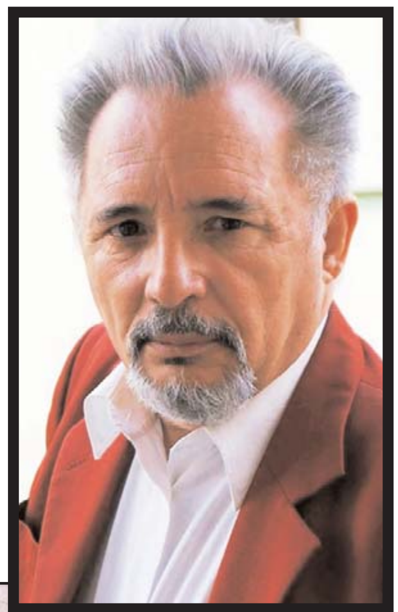
Acum a plecat şi Vasile Tărâţeanu. Sâmbătă, 6 august 2022 (Schimbarea la faţă a Domnului), pe la prânz, am vorbit cu Elena, soţia lui Vasile Tărâţeanu. Era la un spital din Cernăuţi, la secţia de reanimare şi printre lacrimi mi-a zis: „Vasile e la reanimare!", „E grav?", „E foarte rău." Şi iată că în dimineaţa zilei de 8 august 2022, Viorel Dinescu şi Mihai Sultana Vicol îmi dau trista veste.

Bolnav de România, cum l-a caracterizat excelent George Tomozei, românul Vasile Tărâţeanu a fost marcat pe viaţă de sârma ghimpată care trecea pe uliţa mare a satului său natal, Sinăuţii de Jos, pusă de austrieci în 1775 drept graniţă, apoi, ca urmare a pactului Molotov-Ribbentrop, tot graniţă a rămas. Sârma ghimpată separa cele două ţări „frăţeşti": R.P. România şi URSS (recte R.S.S. Ucraineană). Partea sa de sat aparţinea raionului Hliboca din regiunea Cernăuţi (unde cele două statui ale lui Schiller şi Eminescu au fost dărâmate, rămânând doar monumentul ostaşului sovietic eliberator). „Iată cum se face uneori istoria, mărturiseşte Vasile. De aici şi repulsia mea faţă de frontiere în general. Cea din Sinăuţi a trecut prin inimile sătenilor de acolo, deci şi prin inima mea. Câte drame omeneşti a generat această frontieră." Satul cu multe drame a dat literaturii române pe G. Voevidca, Al. Burlă, Ilie Damaschin, D. Hrinciuc, Ilie T. Zegrea (şi el aflat în grea suferinţă), V. Leviţchi, episcopul Visarion Puiu (ruda sa). Pe frontispiciul ziarului său din Cernăuţi, *Plai românesc,* Vasile a inscripţionat sârma ghimpată; autorităţile ucrainene i-au intentat proces şi l-au obligat să scoată sârma ghimpată, dar el a refuzat şi a plătit scump: în 1994, fiul său, Marcel, de 24 de ani, student la Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava, a murit în condiţii suspecte, neelucidate nici până azi. Pregătirile de nuntă s-au transformat în cele de înmormântare.

În 2018, la Centenarul Unirii, Vasile a adus din Ţară, ca un nou Badea Cârţan, reviste, pliante, cărţi etc., referitoare la acest măreţ eveniment. Autorităţile iarăşi l-au tratat într-un stil barbar, acuzându-l că vrea să destrame Ucraina. De atunci, Vasile Tărâţeanu nu şi-a mai revenit. A fost internat în spital la Iaşi, s-a procopsit şi cu misteriosul covid şi în cele din urmă a cedat.

Văd pe ecranele televizoarelor comentatori care mai de care mai gălăgioşi şi aroganţi vorbind despre războiul ruso-ucrainean sau ortodoxo-ortodox. Prea puţini vorbesc despre românii din Ucraina, despre încălcarea drepturilor lor elementare pe care le are orice minoritate naţională (dreptul la limbă, identitate etc.), inclusiv minoritatea ucraineană din România. Am scris în acest sens articolul *Pierit-au românii din Ucraina?* Vasile Tărâţeanu a suferit şi pentru că ei nu-s întrebaţi ce mai fac, sunt daţi uitării, că bucovinenii de nord sunt consideraţi „popor băştinaş deportat", că Eminescu este un „ucrainean renegat, născut din părinţi ucraineni care au fost românizaţi".

Vasile Tărâţeanu era „bolnav de România" şi pentru faptul că românii bucovineni au parte numai de „umbra spinului la uşa creştinului", cum doineşte Eminescu, că propaganda şovină îi împarte pe aceştia în moldoveni şi români (după modelul stalinist aplicat şi în Basarabia), că nu mai există teatru, conservator, universitate în limba română (de la Poroşenko până azi, în şcoli se predă, săptămânal, o oră de „limba moldovenească"), că mormintele românilor din Cimitirul central sunt vandalizate sau numele decedaţilor români sunt schimbate cu nume ucrainene, că n-au ICR (Centrul Cultural „E. Hurmuzachi" este înfiinţat de avocatul Patraş), că s-a interzis

Participanţi la Zilele Basarabiei şi Bucovinei 27 mart.2005: Tudor Nedelcea, Gr. Vieru, N. Dabija, V. Tărâţeanu Mircea Chelaru, M. Cimpoi, V. Crăciun, Petre Gigea, Grupul Ethos, N. Caragea.

ridicarea unui monument lui Ştefan cel Mare în Codrii Cosminului) sau lui Eminescu, iar casa lui Aron Pumnul stă să se prăvale, că s-a dat foc tricolorului românesc de formaţia paramilitară „Tridentul", că într-un ziar ucrainean, *Ceas*, s-a scrie: „Timpul aşteptărilor că liderii români se vor conduce după raţiunea sănătoasă şi nu vor cere statului ucrainean prea multe concesii trece, de aceea este necesar un baraj juridic" etc., etc.

Acest *Grigore Vieru al Bucovinei,* Vasile Tărâţeanu, nu a tăcut, nu a stat în espectativă, ci a acţionat în spiritul credinţei creştine (la Judecata de apoi vor participa şi neamurile), a luat condeiul drept armă şi gazetăria drept artilerie grea şi a păşit la luptă. Până azi, 8 august 2022.

S-a născut la 27 septembrie 1945 în satul Sinăuţii de Jos, raionul Hliboca, unde absolvă şcoala generală, continuă la Şcoala Medie Generală nr. 10 din Cernăuţi, unde absolvă şi Facultatea de Litere din cadrul Universităţii (în 1972). Între 1969-1981 este reporter la ziarul regional *Zorile Bucovinei* din Cernăuţi, între 1981-1991, redactor superior la redacţia emisiunilor în limba română de la Radio Kiev. Între 1990-1994 conduce ziarul *Plai românesc* al Societăţii de Cultură Românească „M. Eminescu", în grafia latină, post la care renunţă în semn de protest şi înfiinţează alte publicaţii: *Arcuşul* şi *Curierul de Cernăuţi, Junimea* (al Ligii Tineretului Român din Bucovina). Este membru fondator al Societăţii pentru Cultura Românească „M. Eminescu" din Cernăuţi (1989), secretar al Societăţii (1991-1992), membru fondator al revistei *Glasul Bucovinei* (1994) şi al editurii „Alexandru cel Bun" din Cernăuţi (1996), preşedinte al Fundaţiei Culturale „Casa Limbii Române" din Cernăuţi (2000). A fost deputat în Congresul regional Cernăuţi (1992-1996; 2001-2006). A fost membru de onoare al Academiei Române.

A participat la Marea Adunare Naţională din Chişinău (27 august 1989), unde susţine un înflăcărat discurs. A fost ales vicepreşedinte al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni (preşedinte fondator: acad. Victor Crăciun), în comitetul director al Congresului Spiritualităţii Româneşti, a participat la aproape toate manifestările culturale şi ştiinţifice privitoare la identitatea naţională. A fost cetăţean de onoare al unor localităţi, între care şi Craiova (alături de Ilie Ilaşcu, Grigore Vieru, N. Dabija, Victor Crăciun, M. Cimpoi, Eugen Doga), a primit numeroase premii literare, diplome, medalii sau titluri onorifice etc.

Este autorul unei opere referenţiale: *Arpele ploii* (1981), *Dreptul la nelinişte* (1984), *Teama de înstrăinare* (1990), *Litanii din Ţara de Sus* (1995), *Litanii* (1996), *Pământ în retragere* (1999), *Şi ne izbăveşte pre noi* (1999), *Iluzii şi lanţuri* (publicistică, 2001), *Dinafară* (2003), *Infern personal* (2005), *Orizonturi decapitate* (2005), *Aruncarea zarurilor* (2005), *Ochean cu cioburi sângerânde* (2005), *Degeţelul salvator* (2006), *Stâlpul de foc al jertfirii de cuvânt* (2007), *Cimitirul ambulant* (2008), *101 poeme* (2010), *Până dincolo de umbră* (2011) etc. O parte din versuri au fost traduse în ucraineană, sârbă, suedeză, engleză, albaneză, franceză, macedoneană, altele au intrat în manualele pentru şcolile româneşti din Ucraina.

A fost apreciat cu asupra de măsură de marii cărturari români: P.F. Teoctist („Îl preţuiesc pe Vasile Tărâţeanu pentru credinţa şi poezia lui care exprimă dragoste de strămoşii noştri"); Grigore Vieru („Este bradul de munte, iar răşina tulpinei sale nu este altceva decât viaţa rănită, dar nicicând îngenuncheată, pe care o trăieşte în mijlocul unor necontenite furtuni istorice"); Nicolae Dabija („Acest Oştean al Limbii Române se luptă pentru fiecare piatră, ştie că pe lume există doar două lucruri pentru care merită să trăieşti şi să mori: iubirea şi libertatea, restul fiind nişte simple iluzii"); Theodor Codreanu („Strigătul simplu, de un dramatism singular al liricii lui Vasile Tărâţeanu se adresează nu atât Bucovinei, cât românilor uituci care se cred nemuritori în insula încă aparent păzită de graniţe"); Victor Crăciun („În ordinea definirii ei, personalitatea lui Vasile Tărâţeanu s-a manifestat şi dezvoltat în trei direcţii esenţiale: poetul, publicistul şi animatorul naţional pe plan cultural, social şi politic"); Mihai Cimpoi („Clădit într-o statură în care e mai mult suflet decât trup, Vasile Tărâţeanu e un bucovinean rătăcitor care-şi prinde o cravată lată şi înflorată ce-i serveşte drept plapumă în desele drumuri de cărăuşie gazetărească şi poetică şi care apare în ochii noştri ca un spiriduş carpatin întrupat din duh de munte şi din somn de flori de câmpie)"; Viorel Dinescu („Spre deosebire de vizionarii pseudoelitişti care se zbat în aventuri formale şi formaliste, pentru Vasile Tărâţeanu viaţa e resimţită ca un «pat de Procust» împotriva căruia este dator să lupţi, iar nu să te laşi lungit sau scurtat după pofta călăului"); Mircea Popa („Vasile Tărâţeanu este un exponent al neamului său robit din Bucovina, o voce care trebuie să aducă adevărul la masa judecăţii unei Europe amnezice, a unor politicieni care şi-au uitat menirea") etc., etc.

Sunt doar câteva caracterizări lapidare, dar pertinente despre un mare Român (trebuie scris mereu cu literă mare), care şi-a făcut datoria de *om al lui Dumnezeu,* creator cu vocaţie, luptător pentru idei umane şi pentru neamul său.

Drum bun, Vasile Tărâţeanu, şi-n acel loc cu verdeaţă nu uita şi de noi, pustiiţii care poate nu ne-am ridicat la nivelul dorinţelor tale şi ale idolului nostru, Eminescu.

Mihail Ghermănescu, matematician şi om de cultură

Eufrosina OTLĂCAN

S-au împlinit anul acesta 60 de ani de la moartea, la numai 63 de ani, a celui care a lăsat un nume în tezaurul mondial al matematicii. M-am bucurat să aud în ziua de 20 mai 2022 (zi aniversară a celui născut în anul 1899), la emisiunea Matinal a postului *Radio România Actualităţi*, o provocare a publicului ascultător pentru a cunoaşte din realizările unui matematician român. Chiar şi o evocare de două minute a unor personalităţi ale culturii şi ştiinţei româneşti face cinste postului de radio. Numele amintit era al celui pe care doresc să-l omagiez în rândurile de mai jos, înscris în *Istoria matematicii în România*, o personalitate complexă, afirmată în matematică, dar având şi o arie mult mai largă de manifestări remarcabile în artă şi cultură.

Mihail Ghermănescu, născut în ultimul an al secolului XIX la Bucureşti, avea ambii părinţi profesori de muzică în învăţământul secundar, iar tatăl, Nicolae Ghermănescu, era şi autor de manuale şcolare de muzică. După clasele primare urmate la şcoala germană din Bucureşti, Mihail face trei clase la Liceul „Matei Basarab” (1910-1913), începe în 1913 să urmeze Liceul „Mănăstirea Dealu” de lângă Târgovişte, ca bursier, dar, din cauza intrării României în Primul Război Mondial, ultimele două clase le face în particular, absolvind liceul în 1918. Între timp, intrase la Şcoala de artilerie din Bucureşti, pe care o şi termină la insistenţele tatălui său, ieşind de aici cu gradul de sublocotenent. În 1919 demisionează din armată, se înscrie la Facultatea de ştiinţe a Universităţii din Bucureşti, secţia de matematici, şi obţine licenţa în octombrie 1921.

De unde pasiunea pentru matematică? Aflăm că din clasa a V-a la liceul militar, unde l-a avut profesor pe Valeriu Alaci (1884-1955, doctor în matematici al Universităţii din Bucureşti din 1921, profesor universitar titular la Politehnica din Timişoara), care le vorbeşte de *Gazeta matematică*. Se va abona şi el la această revistă, devine un pasionat rezolvitor de probleme; cum unele probleme cer cunoştinţe care le depăşesc pe cele ale clasei sale, va studia singur toate manualele de matematică, inclusiv cele pentru ultima clasă de liceu.

Licenţiat în matematici, Mihail Ghermănescu va fi profesor în învăţământul secundar, îşi va lua toate gradele acestui învăţământ, devenind titular la mai multe licee bucureştene, dar şi la Şcoala de ofiţeri de geniu (1928-1936).

La 13 mai 1933, Mihail Ghermănescu îşi ia doctoratul în matematici, la Universitatea din Cluj, în faţa unei comisii care îl are preşedinte pe Dimitrie Pompeiu, membri pe Simion Stoilow şi Theodor Angheluţă. Dorise să-şi susţină teza la Bucureşti, unde o prezentase lui Traian Lalescu, doar că,

din nefericire, marele profesor s-a îmbolnăvit şi a murit în 1929. Teza susţinută la Cluj a fost publicată în 1933 în *Buletinul Şcolii politehnice din Timişoara.*

La Politehnica din Timişoara a şi fost numit la 1 noiembrie 1934 conferenţiar de matematici generale, apoi profesor suplinitor, iar, din 1940, prin concurs, profesor titular. Aici a predat algebră superioară, mecanică raţională, analiză matematică. Tot în Timişoara a mai funcţionat la Institutul pedagogic, unde a fost şi rector.

La 1 septembrie 1952, Ghermănescu s-a transferat la Bucureşti, profesor la Academia Tehnică Militară (1952-1955), dar şi la Institutul de căi ferate (1952-1953) şi la Institutul de construcţii, unde a predat din 1953 şi până la decesul survenit în noaptea de 18/19 iunie 1962.

Excelenţa în matematică a lui Mihail Ghermănescu este dovedită de cele 210 titluri publicate: articole, monografii şi lucrări didactice, de citarea lucrărilor sale de către renumiţi matematicieni străini şi români, între ei numindu-i pe P. Montel, P. Humbolt, N. Obreschkoff, L. Ciacaloff, I.N. Vecua, J.P. Robert, T. Kitakawa. Mai presus de importanţa citatelor stă faptul că un tip de ecuaţii cu derivate parţiale, studiate de el, independent de Pierre Humbert, rămâne în istoria universală a matematicii cu numele *ecuaţiile Humbert-Ghermănescu.* Din 1931 Mihail Ghermănescu a fost membru al Societăţii matematice a Franţei, iar de la înfiinţarea Societăţii române de matematică şi fizică, în 1948, a fost preşedinte al Filialei Timişoara.

Profesor destul de sever, a lăsat amintirea cursurilor de nivel ridicat, atractive, uneori şi amuzante. Dar în afara cursurilor de matematică, Mihail Ghermănescu atrăgea public numeros la conferinţele sale cu subiecte dintr-o sferă mai largă, cea a culturii. Dintre conferinţe, câteva sunt citate şi în cartea *Istoria matematicii în România* a lui G.Şt. Andonie. Astfel, *Ce este muzica?*, ţinută la 4 mai 1941 la Politehnica din Timişoara, *Rossini,* la Institutul de cultură italiană, *Cântăreţii de ieri,* în 9 decembrie la Politehnica timişoreană, sau, tot acolo, *Şaliapin.*

De ce tema majorităţii conferinţelor este din lumea muzicii? Aflăm că răspunsul nu este doar pentru atmosfera din copilărie, creată de părinţii săi, profesori de muzică şi de la care, fără îndoială, a moştenit talentul. Mihail Ghermănescu a fost şi absolvent al Conservatorului de muzică din Bucureşti, clasa canto în 1927 şi clasa operă în 1928. Avea „o voce caldă, cu un timbru extrem de plăcut” (Andonie). A şi dat două reprezentaţii de operă, la Opera din Bucureşti, jucând rolul marelui preot din *Aida* şi în *Rigoletto* (în *Istoria matematicii în România*, vol. 2, Editura Ştiinţifică, 1966, Andonie publică fotografia lui Ghermănescu în rolul său din *Rigoletto*).

Înclinaţie deosebită pentru muzică, urmată de studii şi diploma Conservatorului de muzică din Bucureşti, a avut şi marele nostru matematician, eminent istoric al acestei ştiinţe, Petre Sergescu (1893-1954). Magda Stavinschi, în cartea sa *Petre Sergescu şi Gândirea matematică* (Editura EYKON, 2018), ne spune că la serbările *Gazetei matematice,* dar şi în societate, Petre Sergescu şi Mihail Ghermănescu îşi delectau auditoriul cu serenade, romanţe sau arii din opere, mai ales cu *Rigoletto, Don Pasquale, Lohengrin*, dar şi cu arii naţionale de Ion Vidu şi alţi compozitori ai vremii.

Remarcabilele manifestări în domeniul muzicii nu sunt singurele care îl reprezintă în cultura românească, extra matematică. Pasionat colecţionar de timbre, a fost şi primul preşedinte al Asociaţiei filateliştilor din România.

Cea mai nepreţuită operă de neuitare a celor care au făcut matematică, au fost profesori a nenumărate generaţii de tineri, la rândul lor profesori şi specialişti ai economiei şi industriei româneşti, au avut realizări menţionate în istoria mondială a ştiinţei, îi aparţine lui George Şt. Andonie.

Pentru neuitare sunt şi rândurile de faţă, modest omagiu adus unui om care a bucurat societatea cu harul său artistic, fiind, totuşi, un creator în matematică, cel care a trecut dincolo de hotarul vieţii pământene la vârsta la care ar fi putut aduce şi alte nestemate reginei ştiinţelor, matematica.

Semn(al) de carte

Vilia Banţa, *L-am cunoscut pe Yorick/I knew Yorick*, Editura Neuma, Apahida, Cluj, 2022

Această antologie este şi un *bildungsroman*, o poveste despre o persoană cu formaţie pozitivă, educată în regina ştiinţelor, matematica, dar care se reface pe sine din fragmentele sensibile ale eului său. Poezia, precum şi muzica, este compatibilă adânc unei gândiri matematice prin spiritul rigorii şi expresia universalizării particularului. Vilia Banţa este persoana care poate dovedi şi realiza demonstraţia. (Horia Gârbea, pe coperta a patra)

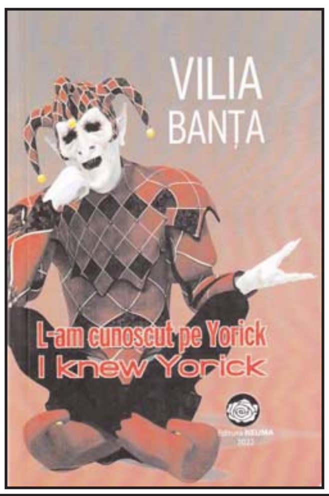
Elena Roată, *Lirica lui Lucian Blaga sau despre mersul gândirii producătoare*, Editura Eikon, Bucureşti, 2022

Mi se pare binevenită iniţiativa autoarei de a urmări traseul gândirii producătoare şi cursul procesului poetic, de a identifica etapele alcătuirii poemelor şi, mai apoi, ale felului cum se schimbă în timp, de la un volum la altul, modul lor de producere. Autoarea exclude de la bun început din ecuaţie „determinările exterioare” (de ordin biografic, istoric, ideo-politic etc.) ale proceselor de creaţie şi se decide să rămână în limitele unei abordări intrinseci. [...] Elena Roată izbuteşte să ne facă să intuim chipul îngrijorat al artistului meliorist aflat în competiţie cu sine însuşi şi într-o cursă solitară. (Eugen Negriei, pe coperta a patra)

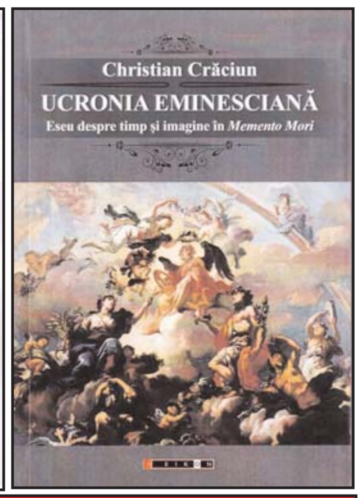
Christian Crăciun, *Ucronia eminesciană. Eseu despre timp şi imagine în Memento Mori,* Editura Eikon, Bucureşti, 2015

Este un fel de neîncredere (spaimă?) în capacitatea de a ivi din interiorul culturii noastre un autor de o asemenea anvergură şi profunzime. Efectul de stranietate (Harold Bloom) al operei eminesciene era foarte mare în momentul său istoric şi, surprinzător, undele sale seismice s-au propagat până în zilele noastre.

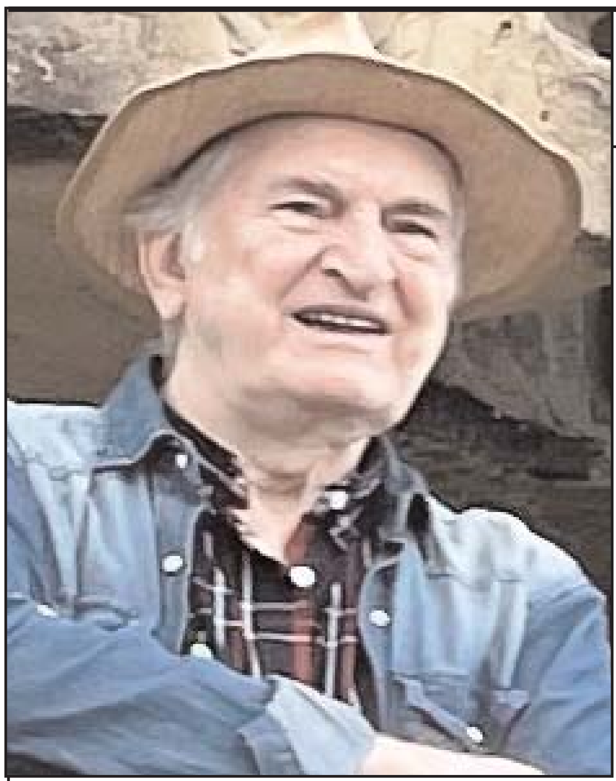
Dacă forma operei este forma spiritului creator, ce haos, ce forţă creatoare fantastică arată Eminescu în *Memento Mori!* (ca engramă a Operei totale). ... Eminescu este dintre acei autori cu operă să-i spunem holografică, el nu scrie un poem anume, ci urmăreşte un gând până la ultimele lui consecinţe. Aproximându-l în diferite feluri. Corespon-denţa dintre diferitele paliere ale scrisului său arată cui vrea să vadă că poetul trebuie citit dinspre tot spre parte, că lectura are nevoie de o întemeiere, o viziune globală, precum cea de la care pleca poetul, mult mai bine articulată decât sunt unii dispuşi să admită. Eu am propus aici citirea dinspre imaginar şi ucronie, mai sunt, desigur, o mulţime de astfel de puncte de situare holistice în care se poate situa interpretul. (Autorul, pe coperta a patra)

Seniori ai culturii

Grid Modorcea

Prezentarea din Wikipedia (la https://ro.wikipedia.org/wiki/Grid_Modorcea) începe astfel: Grid Modorcea [n. 9 ianuarie 1944, liceul la Galaţi (1956-1960), Facultatea de Matematică a Institutului Pedagogic din Galaţi (1960-1963) şi Facultatea de Matematică a Universităţii din Bucureşti (1965-1966), Institutul de Artă Teatrală şi Cinematografică „I.L. Caragiale” din Bucureşti (1970-1974); Doctor în arte cu teza *Actualitatea ca mijloc de comunicare,* la Universitatea Naţională de Artă Teatrală şi Cinematografică din Bucureşti, în 1991 – lucrarea a fost publicată în volum sub titlul *Actualitatea şi filmul*, Ed. All, Bucureşti, 1994] este un scriitor român, care s-a manifestat în mai multe genuri literare (poezie, proză, teatru, eseu, pamflet, critică, scenarii de film, studii filosofice, religioase, jurnalism), este autor de dicţionare de literatură, film, muzică, arte plastice. Urmează liste lungi de titluri din toate aceste domenii…

Lungi cu adevărat, pentru că, citim la finalul cărţii *Homo Novus. Romanul viitorului,* în Nota de editor de la pagina 417 (Editura Scriitorilor, Brăila, 2022), el „este cel mai prolific scriitor român în viaţă, cu 115 cărţi publicate, de toate genurile, printre care următoarele sunt de poezie şi proză...” Urmează şi aici o listă, actualizată.

Un scriitor „inclasificabil”, cum l-a numit Alex. Ştefănescu – reiau o frază din consistenta şi sugestiva prezentare pe care i-o face I(ordan) D(atcu) în *Dicţionarul general al literaturii române,* Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2005, literele L/O.

Aş conchide-continua, bazându-mă pe mult-puţinul pe care-l cunosc despre el: *Inclasificabil* nu numai ca scriitor, ci ca om de cultură în general. Altfel formulat, definind şi ocupând de unul singur o clasă, *clasa Grid Modorcea.* O personalitate puternică, multilaterală, cu o experienţă de viaţă impresionantă, cu o documentare pe potrivă, hiperactiv, într-o continuă stare de fervoare creativă, de implicare, fascinant şi incomod, chiar incomod sie însuşi aş zice, dar egal sie însuşi cu o nonşalanţă donquijotească, un mare singuratic, definind şi dând nume clasei în care îşi trăieşte voluptatea singurătăţii.

Se descrie destul de fidel pe sine însuşi în poemul-eseu alăturat, monolog al omului-înger, plasat chiar la Corbii de Piatră – motive pentru a încălca, în premieră, dar nerepetabil!, Porunca a 6-a a „decalogului” revistei, cea care spune că nu publicăm literatură inedită… (Gh. Păun)

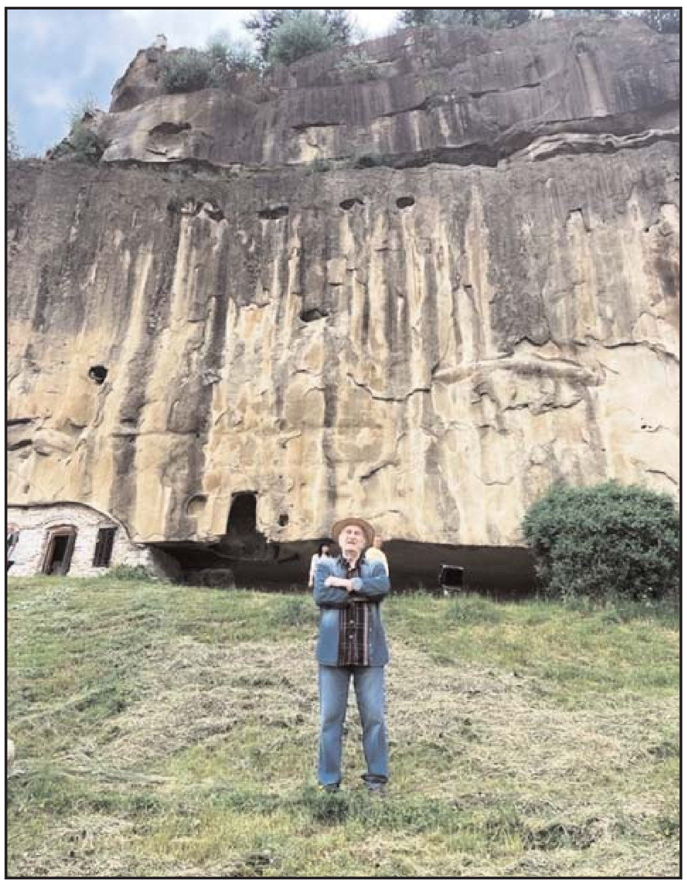
Îngerul rebel (monolog)

Grid MODORCEA

(Decorul reprezintă o stâncă uriaşă precum cea de la Mănăstirea Corbii de Piatră. Pe peretele abrupt al stâncii se văd câteva urme de schelet asemănător omului. Dar oasele sunt uriaşe. Acum, un os enorm, femurul, se mişcă şi iese din piatră şi ajunge pe platoul cu iarbă, împestriţat cu mici cruci de piatră, din faţa stâncii. Imediat, o talpă uriaşă iese din stâncă şi se lipseşte de femur. Acum, din peretele stâncos se desprinde o parte din stern, cu coaste lipsă, şi rămâne aşa, în aer, nu are de ce se lipi. Urmează o parte din cap, cu un ochi enorm. Apoi coloana şi alte părţi ale scheletului. Toate alcătuiesc imaginea unui uriaş mutilat, ne-întreg.)

Omul din piatră

Uitaţi ce-am ajuns!
Doamne, fie-ţi milă, fă-mă la loc!
Am fost un înger, o frumuseţe,
eram printre preferaţii Tăi,
la loc de frunte în ceata de îngeri.
N-am complotat cu nimic,
nu m-am răzvrătit,
n-am fost în tabăra lui Lucifer,
dar n-ai avut vreme să judeci cazul meu.
Nu sunt un trădător,
însă ne-ai dat la toţi cu piciorul,
ne-ai aruncat în hău,
unii au ajuns în iezerul de foc,
alţii pe munţi, prin văgăuni,
iar pe mine m-ai proiectat
pe stânca asta bizară,
să mă calce vulpile şi ciorile,
sunt îngerul căzut al Domniei tale,
şchiop, chior, surd de-o ureche,
julit, belit, fără braţe,
golit de maţe şi de soaţe,
schelet mizer, fără carne şi piele,
vai de el, vai de mine,
şi spui că sunt Om,
pe îngerii căzuţi i-ai făcut oameni,
omule, semen al meu, mutilatule,
fiinţă ne-ntreagă ce eşti!
Asta se întâmpla înainte de Potop.
Am fost şi eu inocent, ca Tine,
o, nu, nu ca Tine, fiindcă dacă eu sunt
după chipul şi asemănarea Ta,
înseamnă că Tu ţi-ai pierdut inocenţa,
ţi-ai pierdut-o din clipa când ai dat cu piciorul
la al-tău-altceva,

la al-tău-din-tine-creat,
din clipa invidiei Tale,
căci numai invidia Ta m-a împins să jinduiesc
la Fructul Oprit,
aşa am devenit iudeu,
m-am creştinat şi am ajuns yankeu,
ce n-am fost?!, brahman, şintoist,
sectant, ateu,
aveam 12 simţuri
câte mi-a spus Rudolf Steiner că am,
am trecut prin toate experienţele sardanapale,
urzite la chimvale,
cu urieşia mea m-au aclamat şi duşmanii
atunci când m-am luptat cu romanii,
am fost gladiator,
circar şi măcelar,
harpist şi lunetist,
hortist şi kaghebist,
vânător şi monarhist,
zombie şi vampir,
acrobat pe sârmă, alpinist, liber-schimbist,
m-am luptat cu turcii şi rusohoţii,
cu goţii şi vizigoţii,
nici eu nu mai ştiu pe de rost
ce am mai fost.
Cert e că după Potop
mi-am luat soarta în mâini,
am pornit într-o lungă călătorie,
cât istoria de lungă,
să-mi ispăşesc păcatul,
deşi nici azi nu ştiu ce vină am,
ce acuză îmi aduci,
că am vrut să fiu mai înţelept ca Tine,
că am vrut să-Ţi iau tronul,
păcatele mele, de unde această acuză?!
Am pornit prin lume să-mi caut eul,
să mă întregesc,
să mă pipăi,
să văd dacă am toate mădularele la locul lor,
dacă am creier în ţeastă,
sânge în vene şi măduvă în oase,
să fiu eu însumi,
ca albina să culeg din floare-n floare
ce-i mai bun,
roadele sfinte,
să mă purific,
să fiu din nou îngerul Tău!
Deşi, dacă Tu ţi-ai pierdut inocenţa,
când l-ai creat pe Lucifer,
ca al-Tău-altceva din Tine creat,
fiindcă nu poţi zămisli ceea ce nu eşti,
dacă ar fi să fiu eu,
mi-ar plăcea să fiu un înger rebel,
nici cu Lucifer, nici cu Dumnezeu,
care de ruşinea lumii create
s-a ascuns,
a devenit un *Deus otiosus*
şi un *Deus absconditus.*
Să fiu eu, omul, cu bune şi ne-bune,
cel cu viaţă veşnică pe pământ,
cele rele să se-adune în iezerul de foc.
Reuşi-voi oare?
Reuşi-voi să am casa mea,
Casa albastră,
Casa inocenţei,
cu flori la fereastră?

(Fulgere şi tunete străluminează scena. Se văd grupuri de oameni cum fug, vin de pretutindeni şi intră în stâncă. Acolo e un altar, se pun în genunchi şi se roagă. Cocoşul de la Casa albastră, din vale, se urcă pe acoperiş şi strigă: Cu-cu-rigu! Călugării morţi ai mănăstirii ies din morminte, de unde sunt micile cruci de piatră, şi intră şi ei în stâncă. Se aude *Hallelujah* de Haendel.)

Două cartoline din Budaki

Ana OLOS

Două?! Cum adică două, de vreme ce până şi în ediţia distinsului academician Ion Pop a operei lui Urmuz, *Schiţe şi nuvele aproape... futuriste,* apare o singură carte poştală trimisă de Mitică mamei sale de la Budaki? Şi, totuşi, fusese şi o a doua printre cele care au supravieţuit timpului.

Pe la mijlocul lunii mai am primit un plic-surpriză de la binecunoscutul epigramist, bibliolog şi traducător George Corbu, cu o xerocopie a articolului său URMUZ: „Ştiu foarte bine să mă păzesc" (*Manuscriptum*, 3 august 1972, pp 178-179), cu prezentarea şi reproducerea textului cărţii poştale din 7/VIII/923, trimisă de Mitică mamei sale de la Budaki. „Admirator întârziind îndelung asupra meditaţiei urmuziene", prin facerea publică a documentului acesta, tânărul pe atunci George Corbu a simţit „nevoia unei omagieri de taină a omului şi operei". Cum a ajuns documentul în posesia domniei sale o aflăm în continuare: „În vremea asimilării lui Urmuz am avut îndemn şi reazim în înţelepciunea doamnei Eliza V. Vorvoreanu, sora lui Urmuz (...), cea care făcuse să apară unele spicuiri – relevante şi indestructibile – din adevărata existenţă a lui Urmuz (*Argeş* II, nr. 3, martie 1967, p. 11) sub titlul «Amănunte inedite despre Urmuz». Tot ea mi-a dăruit o copie (a doua) cu note adăugate, a articolului din *Argeş* şi mi-a arătat un număr redus de cărţi poştale adresate familiei, consimţind chiar să se despartă pentru totdeauna de una din acestea."

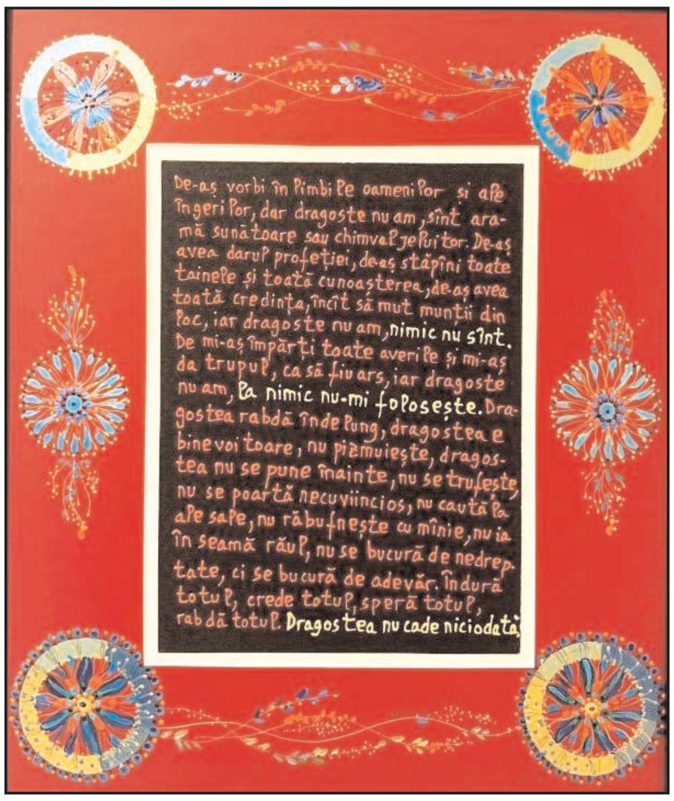
Din dedicaţia de pe xeroxul „copiei a doua cu note adăugate" a spicuirilor d-nei Vorvoreanu, apărute integral abia în ediţia academicianului Ion Pop, aflăm că vizita avusese loc la 27 iunie 1967. Dar au trecut aproape cinci ani până la „încredinţarea lectorilor revistei *Manuscriptum*" a darului de la generoasa doamnă. Regretele lui George Corbu pentru întârzierea publicării sunt de înţeles, fiind conştient că astfel „s-a pierdut prilejul de a integra acest document printre cele, puţine, publicate de editorul acestuia, poetul Saşa Pană". La fel regretăm şi cei care nu citisem articolul dlui Corbu şi am aflat de existenţa preţiosului document doar peste o jumătate de veac.

Însă povestea asta stârneşte bănuiala că preadistinsa doamnă Vorvoreanu s-ar fi putut să dăruiască, de-a lungul anilor, şi alte documente rămase de la fratele ei. Textul publicat în revista *Argeş* în 1967 a fost, probabil, într-o primă variantă, o reacţie la amintirile anecdotice ale lui George Ciprian din *Cutia cu maimuţe*, republicate în *Scrierile* din 1965, cu includerea ingrată a textelor lui Urmuz la „Addenda" volumului al II-lea. Abia articolul lui Ov.S. Crohmălniceanu, din *Contemporanul* (13 ianuarie 1967), a determinat-o să revină asupra celor scrise. „Fiind singura, poate, dintre cei care au trăit aproape de el – soră bună – un an diferenţă de vârstă – prietenă şi confidentă", îşi permite, „fără a distruge legenda", să aducă la lumină „câteva adevăruri din viaţa, firea şi faptele lui Urmuz". Pe bună dreptate, „câteva", căci, după căsătoria ei, trăind departe de Bucureşti, profesoară devotată meseriei la Turnu Severin, Eliza Vorvoreanu, chiar dacă mai corespondau şi Mitică îi vizita în trecere, ştia prea puţine despre cele trăite de fratele ei în ultimii ani.

Cartea poştală din 7 august 1923 este de fapt a doua, după cea pe care Mitică i-o trimisese mamei sale la sosirea în Budaki. Aşa cum remarcase şi George Corbu, era menită s-o liniştească pe mama sa îngrijorată deja de primirea cu întârziere a primei sale scrisori, datorită celor trei zile ale lui pe drum şi alte trei până să ajungă scrisoarea la Bucureşti. Îngrijorarea doamnei Ionescu-Buzău era firească în urmarea pierderilor suferite până atunci. Mai întâi soţul ei, apoi Constantin. După război, Letiţia, în 1919, iar fiul ei Daniel, doctorul, urmându-şi soţia în 1921. Mitică rămânea singurul ei fiu în viaţă. Singurul care îi moştenise talentul şi dragostea pentru muzică. O chinuiau şi acum mustrările de conştiinţă că nu-l încurajase să studieze muzica. Dar nu se putuse opune voinţei soţului ei. Şi totuşi, Mitică perseverase. Îl aude cântând la pian compoziţii de-ale lui. Dar ea nu e în măsură să judece dacă sunt reuşite. O altfel de muzică decât cea cunoscută de ea. Iar acum îl vede suferind şi ducând o viaţă dezordonată. Cum să nu-l certe? Cum să nu se îngrijoreze de excesele lui?

A doua oară la Budaki, încântat de efectul celor douăzeci de băi de nămol, Mitică a decis să-şi prelungească şederea. De data asta, scrisoarea expediată la 7 august, conform ştampilei poştei, va ajunge la Bucureşti în 11 august, iar el, între 13-15. Asigurările ce i le dădea mamei sale, „Te rog nu te nelinişti de mine. Ştiu foarte bine să mă păzesc de tot ce trebuie", dau de înţeles că doamna Eliza îl copleşise cu sfaturi şi la plecare, şi în scrisoarea trimisă la Budaki, iar răspunsul lui arată grija şi afecţiunea ce i-o poartă.

Cele două cărţi poştale pot fi şi borne pentru a demarca un an din viaţa lui Urmuz. Pentru a imagina ce făcuse el după întoarcerea de la Budaki în august 1922, până la revenirea din august 1923 la Bucureşti,

cu doar trei luni înainte de a comite gestul fatal. Sau, mai ştii? Un suicid înscenat de altcineva? Căci problemele sale de sănătate nu păreau atât de grave de vreme ce, după cură, se întorsese la slujba sa de la Casaţie şi a călătorit cu o însărcinare la Timişoara la începutul lui noiembrie. Iar în scrisoarea din 11 noiembrie, în care le mulţumea surorii sale Lizica şi cumnatului Gicu pentru felicitările de Sf. Dumitru, întorcându-le urări de sănătate şi voie bună, promitea să răspundă invitaţiei lor de a merge la Turnu Severin după lichidarea succesiunii surorii Letiţia.

Dar de ce să fi ales Mitică să plece tocmai la Budaki? O călătorie atât de lungă şi anevoioasă? De la Bucureşti la Brăila, apoi la Cetatea Albă şi încă 18 km până la destinaţie. Să-l fi atras contrastul dintre poeticul „liman" – chiar de nu portughez! – şi caraghiosul „Budaki", venit din tătară sau turcă? Vreo 480 de km parcurşi cu maşina în zilele noastre, în mai mult de şase ore. Faţă de cei 236 (?) până la Techirghiol. Dar atunci? Ce să-l fi motivat pe Demetru să facă şase zile pe drum pentru a petrece două sau trei săptămâni la Budaki? Timiditatea, pudoarea, simţul ridicolului, groaza de a fi văzut de cunoscuţi dezbrăcat, în costum de baie vărgat, cum era moda zilei, uns cu nămol şi mirosind urât? Sau să fi făcut şi el scandal şi s-ar fi duelat în apărarea unei doamne, la Techirghiol, precum Ladima din *Patul lui Procust*? Aici la Budaki, neştiut-necunoscut, se simţea liber să se bucure de plăcerea de a sta la soare, de a înota, de a explora limitele limanului şi a admira infinitul întinderii mării... Să facă exact ce-şi dorea, fără a da socoteală nimănui. Ferit şi de ochii grijulii ai mamei care, după moartea lui Daniel, îi supraveghea orice mişcare. Grija ei nu numai că îl obosea, dar îl şi irita.

Dacă în prima carte poştală informează succint despre cum îşi petrecea timpul la Budaki: băi de nămol, contemplarea mării, mers la cinematograf, presupunem că şi la a doua cură făcuse cam acelaşi lucru. Însă e exclus să fi rămas tot timpul singur într-un *dolce far niente*. Să nu fi citit nimic? Să nu fi scris în caietul său de cugetări? Să nu fi cunoscut pe nimeni? Să nu se fi ataşat de nimeni, de niciun grup? Chiar dacă era o staţiune mai puţin mondenă decât Techirghiol sau Eforie, trebuie să fi fost şi acolo cafenele şi restaurante, viaţă de noapte. Nu mai era el acel Urmuz sociabil, căruia îi plăcea să amuze şi să se amuze? Sau tocmai de anumite excese care să-i afecteze sănătatea se temuse mama lui? Poate întâlnise pe cineva de dragul căreia merita să se întoarcă şi în vara următoare? O doamnă suferindă, ca acea Laura din romanul lui Vinea *Lunatecii*? O femeie ce se cerea ocrotită şi lângă care se simţea puternic? O relaţie discretă, departe de capitala unde doamna era cunoscută sau chiar măritată? O relaţie prelungită în scrisori? Ori un vechi coleg de facultate? Un camarad din timpul războiului?

Mai mult ca probabil, auzind de staţiunea din Basarabia, nu plecase fără să ştie nimic despre ea. Prima oară, în iulie 1922, venise la Budaki nu numai pentru că auzise de faimoasele băi de nămol. Fusese curios să vadă Bugeacul, devenit teritoriu românesc după 1918. Ruinele faimoasei cetăţi genoveze Moncastro, ale anticului Tyras, de partea dreaptă a limanului Nistrului. Citise despre acea Citta Albă, alta decât cea a lui Iulius, în *Studiile istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe* (1899) ale lui Nicolae Iorga, care susţinuse că cetatea era cea mai importantă construcţie militară românească. Despre Ştefan-Vodă care fusese conştient de importanţa strategică a coastei pontice şi a cetăţilor Chilia şi Moncastro, dar şi a cetăţilor Caffa şi Mangop. Căsătoria lui cu Maria de Mangop. Demetru citise şi cele scrise de I. Bogdan în 1908 despre inscripţiile de acolo. Iar apoi, consideraţiile istorico-arheologice ale lui Al. Lapedatu. Îşi aminti că după război îl întâlnise la Muzeul de Antichităţi din Bucureşti pe juristul-literat Paul Nicorescu, preocupat acum de istorie şi arheologie. S-a dus să-l caute. Împreună cu numismatul Grigore Avakian, născut la Cetatea Albă, îi vorbiseră cu entuziasm despre cercetările lor arheologice din incinta fortificaţiei cetăţii, începute în 1919. Îl făcură şi mai curios de istoria acestui spaţiu necunoscut de el, în care cultura orientală se întâlnise cu cea occidentală. Care făcuse parte din vechiul regat al lui Burebista, primind numele de Basarabia după Basarab I. Ţinut de frontieră, peste care trecuseră atâtea neamuri, lăsând urme şi vestigii. Chilia şi Cetatea Albă, favorizată de portul întins, fiind importante noduri comerciale încă înainte de a ajunge sub autoritatea domnilor Moldovei, cu negustori nu doar moldoveni şi munteni, ci şi armeni, ruşi, tătari, bulgari, greci şi evrei. Comerţul cu grâne, ceară de albine, unt şi seu, piei de animale, într-o vreme şi cu sclavi. (V. Vasile Josan, *Monument al civilizaţiei medievale româneşti la Marea cea Mare: Cetatea Albă – Moncastro*, Ed. Fundaţiei Collegium XXI, 2014.) Cei doi îi vorbiseră despre Curtea Portuară, Poarta Ovidiopolului, ruinele minaretului, vestigiile anticului Tyras, chiliile genoveze. Despre Turnul Veseliei, în turceşte Bayram Kulesi, ca o supremă atracţie pentru un holtei. Însă pe Demetru îl interesa la fel de mult, poate şi mai mult, prezentul Bugeacului. Deci nu e de mirare că se va întoarce şi vara următoare, deşi Paul Nicorescu plecase cu o bursă la Roma. Demetru îşi făcuse destui prieteni care-l aşteptau cu braţele deschise şi vin bun.

Între cele două cure la Budaki, ne-am putea imagina un interludiu amoros la Bucureşti, ca şi cel al poetului şi ziaristului Ladima din *Patul lui Procust.* În august 1922, întors refăcut fizic şi psihic de la Budaki, după procesele de la Casaţie, Demetru s-a îndrăgostit din nou. Sau, mai degrabă, a făcut o pasiune pentru o actriţă tânără venită de la Bârlad, trimisă la el de nişte prieteni din timpul războiului, ca să-i netezească drumul în carieră. Dar, spre deosebire de buna şi gentila Marie, actriţa vulgară se foloseşte de relaţiile lui în teatru pentru a obţine un angajament la Naţional.

→

Un site dedicat lui Urmuz poate fi găsit la adresa www.curtealuiurmuz.ro.

Supliment bibliografic

Patria, patriotul şi patriotismul

Aaron FLORIAN

Eseul a apărut în Colecţia „Mica Romă XXI”, iniţiată şi coordonată de Cristian Bădiliţă şi publicată de Editura Vremea, Bucureşti.

Până acum, au apărut în această serie următoarele titluri:

1. Alexandru-Lupeanu Melin, *Evocări din viaţa Blajului,*
2. George Coşbuc, *Eseuri, povestiri şi schiţe filozofice,*
3. Ion Agârbiceanu, *Licean... odinioară*
4. Aaron Florian, *Patria, patriotul şi patriotismul,*
5. Septimiu Popa, *Temniţele Clujului. Caravanele Ardealului,*
6. Ştefan Manciulea, *Aici e pământul sfânt al Blajului,*

Aaron FLORIAN (1805-1887). Fiu şi nepot de preoţi greco-catolici, format la şcolile Blajului. A transplantat în Muntenia idealurile şi metoda Şcolii Ardelene. A participat la Revoluţia de la 1848, consacrându-şi întreaga viaţă activă învăţământului şi scrisului. Istoric, teolog şi filozof politic, a predat la Goleşti, la Colegiul Sfântul Sava şi la Universitatea din Bucureşti. I-a fost profesor lui Nicolae Bălcescu. *Patria, patriotul şi patriotismul* a pregătit ideologia Revoluţiei paşoptiste în Muntenia. (Prezentare la începutul volumului)

7. Ciprian Vestemean, *Blajul repovestit. Între legendă şi istorie în Mica Romă,*
8. Timotei Cipariu, *Purtarea de bună-cuviinţă între oameni,*
9. Octavian Bârlea, *Babilonia minţilor,*
10. Iosif Vulcan, *Panteon român. Portretele şi biografiile celebrităţilor române,*
11. Ion Agârbiceanu, *Strigoiul,*
12. Vasile Aaron, *Patima şi moartea Domnului şi Mântuitorului nostru Isus Hristos,*
13. Vasile Moldovan, *Amintiri din timpul Revoluţiei de la 1848,*
14. Petru Maior, *Despre sfinţenie şi obrăznicie. Predici ale unui cărturar iluminist,*
15. Ioan Chindriş, Niculina Iacob, *Ex Occidente Lux,*
16. Ion Agârbiceanu, *Pustnicul şi ucenicul său.*

La începutul fiecărui volum, seria este prezentată astfel:
De la Inochentie Micu-Klein (1737) şi până la interzicerea Bisericii Greco-Catolice de către regimul comunist (1948), Blajul, Mica Romă, cum l-a supranumit Eminescu, a fost capitala culturii române din Ardeal. Aici s-a iniţiat marele „proiect de ţară”, occidentalizarea românilor. Sintagma „tradiţie greco-catolică” n-a putut fi rostită vreme de patruzeci de ani. Or, fără această tradiţie, nu se poate explica originea însăşi a României moderne. Colecţia „Mica Romă XXI” îşi propune să acopere acest gol din memoria naţională. Vor fi publicate cărţi de patrimoniu şi autori de raftul întâi, unii dintre ei necunoscuţi generaţiilor recente.

În continuare, reluăm primele trei şi ultimele şase secţiuni ale eseului *Patria, patriotul şi patriotismul* de Aaron Florian, volumul 4 al seriei (apărut în 2020), text modernizat şi ediţie îngrijită de Cristian Bădiliţă, cu o prefaţă de Octavian Marcu. Spune editorul, la începutul cărţii:
***În această ediţie propun un text modernizat al excepţionalului eseu* Patria, patriotul şi patriotismul, *apărut cu cinci ani înaintea Revoluţiei de la 1848, sperând să readucem în atenţia publicului larg, dar mai ales a intelectualilor şi politicienilor, o adevărată capodoperă a filozofiei politice româneşti. Subiectul, capital pentru înţelegerea istoriei europene după 1789, e tratat într-un mod magistral, cu referinţe din gândirea antică şi recentă. Cartea lui Aaron Florian ar trebui cunoscută de toţi cei care doresc să-şi testeze, cu luciditate, patriotismul.* (C. Bădiliţă, în Notă asupra ediţiei)**
[Au fost omise secţiunile: „La originea societăţii umane”, „Dragoste faţă de pământul ţării, dar şi faţă de instituţiile ţării”, „Patriotismul nesupus legii morale nu este altceva decât un egoism colectiv”, „Când un stat are norocul ca prinţul să fie luminat”. Între paranteze drepte, am inserat în text şi notele de subsol ale editorului, de regulă clarificând trimiteri bibliografice.]

Fără patriotism nu există fericire privată, nu există fericire publică

Numele de patrie, patriot şi patriotism sunt dulci în gurile tuturor, dar sunt puţini care pătrund adevărata lor însemnătate. De aici decurg o mulţime de rătăciri vătămătoare pentru viaţa practică a individului, pentru societatea în care trăieşte şi chiar pentru toată omenirea.

Încercând a da această deslușire asupra însemnătăţii numelui de patrie, patriot şi patriotism, sunt departe de a pretinde că am făcut vreun lucru mare. Ideile ce înşir asupra acestei materii nu sunt toate ale mele. Meritul meu este că le-am cules, le-am strâns şi că, sub forma ce se vede, le dau spre întrebuinţarea publicului. Scopul meu a fost să popularizez nişte idei de care atârnă hotărât bunăstarea şi fericirea fiecărui om social în parte, înflorirea şi împuternicirea fiecărui stat, înnobilarea şi desăvârşirea neamului omenesc întreg.

Fie, dar, ca această mică osteneală a mea să fie primită cu plăcere şi ideile ce le cuprinde să se întindă şi să se lăţească; fie ca toţi să se pătrundă de încredinţarea că fără cunoştinţa de adevărată însemnătate a numelui de patrie nu există patrioţi, fără patrioţi nu există patriotism, fără patriotism nu există fericire privată, nu există fericire publică!

Patriotismul patologic, din obişnuinţă

Toţi oamenii simt în sine o deosebită pornire de a iubi ţara în care s-au născut şi au crescut. Acest fel de iubire, care este atât de naturală în inima fiecărui om ca şi iubirea de tată şi de mumă, se numeşte iubire de patrie sau patriotism.

Cu toate că oricare om a trebuit să se nască şi să crească undeva, iubirea de patrie nu este deopotrivă la toţi; la unii oameni se află în treaptă mai mare, la alţii în mai mică.

Cercetând pricina acestei iubiri, cu care toţi oamenii, mai mult sau mai puţin, sunt legaţi de patria sau ţara naşterii şi a creşterii lor, nu se poate găsi alta decât *obişnuinţa*, la ale cărei legi sunt supuşi toţi îndeobşte. Această altă natură întipăreşte în fiecare om aplecarea şi iubirea cea vie către ţara sa; aceasta face casa părintească, locul, ţinutul, ţara copilăriei sale să-i fie obiecte favorite în toată viaţa sa. Nu numai locuitorul câmpiilor fericite este legat veşnic de acele locuri frumoase, unde s-a născut şi a crescut, ci şi locuitorul munţilor se simte tras de o putere nenumită către vârfurile înalte ale locurilor obişnuinţei sale; chiar şi şesurile cele întinse şi monotone şi pustiurile cele sterpe şi neroditoare au o putere minunată asupra inimii omeneşti. Nimeni, făr-a fi gonit de soartă, făr-a fi împins de întâmplări mari sau tras de împrejurări grele, nu se dezlipeşte cu înlesnire de ţara sa; şi, când este silit să o schimbe cu alta, varsă lacrimi dureroase pentru părăsirea ei şi duce cu sine mii de amintiri plăcute pentru dânsa. Când cineva se află departe de patria sa, de câte ori nu e cuprins de un dor arzător după dânsa! Ce tresărire de bucurie nu simte când i se înfăţişează vreun obiect din locurile iubite şi ce mişcări dulci nu-i ating inima până la lacrimi, când îşi închipuie vreo colibă părintească, vreun pârâu, vreo dumbravă sau vreun deal din patria sa!

Această iubire de ţara în care cineva a văzut lumina lumii, în care şi-a petrecut anii cei nevinovaţi ai copilăriei sau a gustat zilele dulci ale tinereţii pline de visuri încântătoare, ori, ca bărbat, a format planuri şi a făcut întreprinderi, este obişnuită la toate naţiile. Aceasta îi leagă pe italian şi pe spaniol de clima lor cea dulce, pe lapon şi pe groenlandez de zona lor cea geroasă, pe negrul din Africa de nisipurile sale cele fierbinţi, în sfârşit, pe fiecare om de locul naşterii sale, de tovarăşii copilăriei sale, de prietenii tinereţilor sale, de limba naţională, de obiceiurile, de părerile şi tradiţiile compatrioţilor săi şi, cu un cuvânt, de toate ale patriei sale.

Dar acest fel de iubire de patrie este numai o iubire patologică şi n-are încă în sine niciun preţ moral; o asemenea iubire de patrie nu se găseşte numai la oameni, ci chiar şi la dobitoace.

Patriotismul moral

Iubirea de patrie sau patriotismul, aşa cum îl privim noi aici, este ceva mai înalt, ceva mai vrednic de natura morală a omului: este un sentiment nobil, care constă într-o aplecare statornică de a voi tot binele concetăţenilor cu care cineva trăieşte împreună în societate şi într-o silinţă necurmată de a le face, de a le păstra şi de a le spori fericirea. Acest fel de iubire de patrie este singurul patriotism omenesc sau moral.

Acest fel de patriotism nu constă numai în aplecarea de a iubi cineva o ţară pentru că s-a întâmplat să se nască şi să trăiască într-însa, pentru că îşi are acolo starea şi averea cu care poate trăi în trândăvie fără a se gândi şi a lucra pentru fericirea de obşte; ci se descoperă printr-o râvnă fierbinte pentru orice bine obştesc al societăţii, pentru instituţiile şi aşezămintele ei publice, pentru interesele şi treburile ei şi, cu un cuvânt, pentru tot ce priveşte fericirea concetăţenilor. Un asemenea patriotism nu se cere numai de la cetăţenii născuţi şi crescuţi în aceeaşi ţară, ci şi de la străini, care, venind dintr-alte părţi, intră în trupul societăţii şi se bucură de toate foloasele ei. În astfel de chip, un străin împământenit într-o ţară, pe care şi-a ales-o drept patrie, când lucrează pentru fericirea acelei ţări, când, pentru binele ei, îşi jertfeşte puterile şi averea şi când, la vreme de trebuinţă, îi dă şi viaţa, poate să fie patriot întocmai ca şi acel ce s-a născut şi a crescut în acea ţară.

→

El o asaltează cu scrisori, la fel ca Ladima pe Emilia. (Aşa cum Camil Petrescu avea s-o copleşească cu scrisori pe actriţa Leny Caler, prezentă în roman şi cu iniţialele L.C.) Scrisori cu siguranţă mai interesante decât cele din *Patul lui Procust,* care, după ironica apreciere a Ioanei Pârvulescu, sunt „de un sentimentalism de frizer.” (V. „Amorul încurcă naratorul”, *Întoarcerea în Bucureştiul interbelic*, Humanitas, 2018.) Fericit că reuşise să-i aranjeze Emiliei angajamentul dorit la Teatrul Naţional, deşi nemulţumit de comportarea ei de până atunci, Demetru intenţionează s-o ceară de soţie. (Asta n-avea cum s-o ştie Eliza la Turnu-Severin, rămasă cu convingerea că fratele ei nu avusese niciodată intenţia să-şi întemeieze o familie.) Realizând însă că tânăra actriţă este cu totul altfel decât o crezuse în naivitatea lui, atins în vanitate, Demetru renunţă la ea. Oricum, era sfârşitul stagiunii teatrale şi ea pleca la Bârlad. Ce altceva putea să facă Demetru, decât să plece iar, departe, cât mai departe de capitala încinsă de dogoarea soarelui de august? Era după Sf. Maria, după Schimbarea la faţă, motiv pentru o schimbare şi în viaţa lui. Din nou la Budaki, în Basarabia.

Dacă Ladima, umilit în relaţia cu Emilia, actriţa voluptoasă şi nu lipsită de adoratori, ajunge să se sinucidă, e greu de presupus ca ironicul Demetru să-şi fi luat viaţa doar din pricina unei dezamăgiri sentimentale. Deşi nu e nici ziarist criticându-i cu îndrăzneală pe politicienii zilei, ca Ladima, şi nici un „lunatic” la fel cu avocatul Lucu Silion din romanul lui Vinea, neştiind să aleagă între două femei, funcţionar de stat fiind, nu este deloc indiferent la contextul politic. Poate chiar implicat în altfel de relaţii, aşa cum sugerasem în „Urmuz un menşevic?” (*Acolada*, nr. 10/XIII, 2019)...

Luând la o cercetare mai atentă acest patriotism nobil, fiecare va vedea că el identifică pe oricare om cu ţara în care trăieşte şi cu poporul cu care trăieşte. Afară de acesta va afla că este foarte strâns legat cu cele mai delicate sentimente omeneşti şi cu cele mai scumpe interese ale fiecărui om, cu fericirea sa, chiar cu principul conservării sale şi cu existenţa sa şi a părinţilor săi. Pe lângă acestea, se va încredinţa că acest patriotism nobil supune pe fiecare om la o datorie sfântă de a recunoaşte că oricare om este o parte a întregului societăţii unde se află şi că, după poziţia, starea, averea şi puterea sa, trebuie să lucreze pentru fericirea ei; căci numai atunci va putea fi fericit, fiecare în parte, când toată societatea va fi fericită. [Urmează cele patru secţiuni omise.]

Patriotismul din veacul de acum trebuie unit cu iubirea faţă de întreaga omenire

Au zis unii că patriotismul cel înfocat al grecilor şi al romanilor cei vechi, de a aduce jertfe mari la altarul patriei lor, a izvorât din împrejurarea că, după dreptul lor public, fericirea fiecărui cetăţean în parte era foarte strâns legată de fericirea statului. În chipul acesta oricare cetăţean îngrijea cu râvnă şi căldură de binele public, fiind încredinţat că numai atunci era asigurată bunăstarea şi mulţumirea lui, când statul se afla în stare bună. Dar aceasta nu e adevărat: pentru că şi după dreptul public de acum, mântuinţa şi fericirea fiecărui cetăţean în parte atârnă de fericirea de obşte, ca şi în vremurile vechi. Mai lesne se poate zice că iubirea cea mare de patrie a celor vechi îşi are izvorul în comunităţile lor mici şi spre a afla pricina e destul să-şi aducă cineva aminte de cetăţile Italiei şi de cetăţile imperiale din veacurile de mijloc (Evul Mediu). Cu ce iubire înfocată erau legaţi locuitorii acestor cetăţi de patria lor sau mai bine de cetatea lor! Oare grecii cei vechi şi romanii erau altceva decât asemenea cetăţeni? Trasibul, Pelopida, Decius şi alţi mulţi pot singuri să răspundă la întrebarea aceasta. Într-adevăr, o patrie mică totdeauna se iubeşte mai cu căldură decât una mai mare, în care sentimentul patriotic se împrăştie şi se pierde, dacă nu se vor întrebuinţa mijloace spre a-l aprinde.

Mulţi sunt care pretind că pricina pentru care patriotismul celor vechi era mai înfocat decât în vremurile mai noi trebuie căutată şi în natura şi urmările creştinismului. Cetăţenii din republicile vechi n-aveau alt scop decât o cetăţenie exclusivă, acesta era ţinta tuturor dorinţelor şi a tuturor lucrărilor lor. Constituţia şi religia lor lucrau tot spre acest scop. Războiul purtat de ei era un mijloc pustiitor care învrăjbea naţiile şi le înstrăina pe unele de altele şi negoţul, care în vremea de acum împrieteneşte şi uneşte popoarele pământului, în vremea aceea încă nu apropia naţiile, după cum ne învaţă istoria fenicienilor, milezilor, cartaginezilor, atenienilor şi a siracuzanilor; cu un cuvânt, cetăţenii vechi trăiau în sine şi numai pentru sine şi pentru cetăţile sau patria lor.

Dar scopul creştinismului care este? Oare ceva ce foloseşte numai unui stat, unui loc, unei vremi? Nu. Scopul lui este de a întemeia legea morală generală, iubirea de omenire, dreptatea în inima fiecărui om de orice vârstă, din orice loc, din orice stat, de orice limbă, de orice stare şi de orice natură. Lucrul cel mai vrednic de cinste la cei vechi era virtutea civilă, adică patriotismul de a iubi pe concetăţenii săi şi de a le face tot binele; creştinii cunosc o altă virtute, mai înaltă, virtutea omenească care cuprinde în sine şi virtutea civilă. Toţi oamenii, din orice ţară şi de orice naţie, sunt fraţi, fii ai unui tată Dumnezeu şi datori a se iubi unul pe altul. A face bine vrăjmaşilor la cei vechi se socotea crimă de stat; după religia creştină este o virtute înaltă. În chipul acesta se pare că creştinismul contribuie puţin la dezvoltarea sentimentului patriotic; dar acesta se socoteşte o mică pagubă, fiindcă naţiile creştine sunt despăgubite cu prisos printr-o altă iubire, mai înaltă, prin iubirea de toată omenirea. Acela care este pătruns de această iubire sfântă îşi va iubi şi patria şi naţia sa, deşi nu în chipul acela exclusiv precum cetăţenii vechi. Afară de aceasta, omul moral, adică adevăratul creştin, niciodată nu-şi va putea vinde patria fără a vinde şi cauza omenirii; iar un Coriolan şi un Alcibiade totdeauna vor putea face una ca aceasta. Gradul de civilizaţie la care a ajuns partea cea mai cultivată a neamului omenesc cere un alt patriotism, cu totul deosebit de al celor vechi, şi care se împotrivea dezvoltării omenirii. Silinţele celor vechi de a-şi ridica patria în paguba altor state şi de a întemeia iubirea către dânsa pe ura altor ţări nu se mai potrivesc cu vremea în care trăim. Patriotismul din veacul de acum trebuie unit cu iubirea faţă de întreaga omenire; şi când oamenii vor fi pătrunşi de aceste sentimente sfinte, se pare că nu vor avea să pizmuiască pe cei vechi pentru patriotismul lor exclusiv.

Copilul cu laptele mă-sii să sugă iubirea de patrie

Nimeni nu poate tăgădui că, în statele şi la naţiunile de acum, egoismul ca o ciumă primejdioasă s-a întins în mai toate clasele societăţii; nu e, dar, mirare că abia ici şi colea se iveşte când şi când câte o faptă patriotică. Sunt, cu toate acestea, mijloace care aţâţă în oameni virtuţi publice şi aprind în inima lor focul patriotismului. Cel dintâi care se înfăţişează este, fără îndoială, o educaţie patriotică întinsă. Aceasta trebuie să întipărească în sufletele tinerimii forma naţională şi astfel să cârmuiască toate gusturile şi părerile ei, încât tinerii, fiind odată cetăţeni ai statului, să fie patrioţi din aplecare, din datorie, din trebuinţă. Dacă educaţia va fi astfel de îngrijită, încât prin mijlocul ei să se întindă ştiinţele şi moralitatea până la clasele cele mai de jos, atunci cu atât mai mult va creşte şi preţul lucrurilor care au drept scop fericirea de obşte. În acel stat nu vor lipsi niciodată faptele patriotice, care nu numai se vor cinsti de un guvern luminat, ci spre încurajare se vor hotărî chiar şi răsplătiri pentru dânsele. Altfel nu se înţelege cum ar putea fi oamenii patrioţi, când ei nu ştiu a se gândi, nu cunosc patria şi nu ştiu a preţui interesul şi binele public. Negreşit, această sarcină a educaţiei îi priveşte pe părinţi; mai cu seamă ei sunt datori a îngriji ca pruncul dimpreună cu laptele mă-sii să sugă iubirea de patrie, cinstea şi iubirea de concetăţeni şi respectul pentru toate instituţiile şi aşezămintele patriei. Dar câţi părinţi cunosc importanţa acestei sarcini nobile şi câţi sunt care de bună voie să primească datoria de a dezvolta puterile şi dispoziţiile morale ale fiilor lor, spre a face odată dintr-înşii oameni cinstiţi, membri folositori ai societăţii şi patrioţi adevăraţi!?

De obicei, principiile cele sănătoase ale adevăratei educaţii nu se bagă în seamă; de la tinerime se cere mai mult să strălucească prin duh, căruia de multe ori i s-a dat o direcţie greşită, şi printr-un bagaj mare de cunoştinţe ce au adunat şi care de multe ori n-au nicio valoare practică; rar se întreabă, despre un tânăr, cât e de bun, ci mai degrabă cât e de învăţat. Scăparea părinţilor cu stare de această sarcină nobilă, dar grea pentru dânşii, este un pedagog care, cu toată destoinicia sa, rar se întâmplă să poată ţine locul unui părinte; şi, chiar dacă, ajutat de o îngrijire neadormită din partea părinţilor, el va izbuti să împlinească cea mai mare parte din datoriile părintelui, osteneala lui va fi numai o educaţie privată, care poate face dintr-un tânăr un om învăţat, dar cu greu un om social şi, mai cu anevoie, un patriot adevărat. Educat departe de lume, tânărul va creşte numai pentru sine şi, necunoscând interesul public, va aduce în societate un egoism hotărât.

Cu totul altfel se întâmplă cu acei părinţi cărora mijloacele nu le îngăduie să dea fiilor lor o educaţie privată. Aceştia, de voie, de nevoie, pe copiii lor, care de multe ori sunt stricaţi prin reaua educaţie ce-au primit în casă, îi trimit la şcoli publice. Cu adevărat, în orice stat bine organizat, între cele dintâi instituţii făcătoare de bine, care îl împodobesc şi îl împuternicesc, figurează fără îndoială şcolile publice, pe care guvernul le întemeiază pentru înlesnirea unor părinţi, dar, mai cu seamă, spre a întipări tinerimii naţionale forma ce va să-i dea, aplecările, părerile şi gusturile ce va să aibă, progresele pe care doreşte ca naţia să le facă şi fericirea ce voieşte ca patria să o dobândească. Este de prisos să stăruim prea mult asupra educaţiei din şcolile publice, care este cu mult mai preferabilă decât cea privată, şi a arăta că foloasele ei sunt fără asemănare mari; e destul a zice atât, că numai în şcolile publice tinerimea poate fi educată pentru societate şi că numai aici se pot dezvolta mai cu înlesnire puterile şi dispoziţiile oricărui tânăr spre a fi odată patriot bun. Dar şi aici s-a încuibat viciul de a pune toată silinţa spre a cultiva numai duhul şi spre a grămădi în capul unui tânăr mii de feluri de cunoştinţe, în vreme ce inima lui îndeobşte rămâne rece. Puţină silinţă se pune spre a deştepta într-însul acele dispoziţii, prin a căror cultură să se facă odată apărător al intereselor publice ale patriei şi mai puţin spre a cultiva într-însul pornirile cele frumoase, sociale, prin care să devină desfătarea compatrioţilor săi şi podoaba omenirii!

Patriotismul şi educaţia religioasă

Educaţia cea mai desăvârşită nu va putea aduce niciodată roadele cele făcătoare de bine, ce se aşteaptă de la dânsa, dacă nu va fi sprijinită de religie, adică, dacă educaţia nu va fi creştină. Privind religia din punctul acesta, este învederat că ea joacă un rol mare între mijloacele care aţâţă sentimentele patriotice pentru binele public al societăţii. Religia învaţă lepădarea de sine, dezbrăcarea de viaţa fizică şi porunceşte a trăi o viaţă morală, care este şi viaţa unui adevărat patriot. Grecii şi romanii vechi, în privinţa religiei, erau numai nişte subiecţi pasivi ai unor ceremonii şi forme care alcătuiau toată religia lor; creştinii, în privinţa aceasta, sunt liberi, autonomi şi subiecţi activi. Privindu-se creştinul pe sine din punctul religios, îşi face despre sine o idee foarte nobilă, socotind pe toţi oamenii drept fraţi ai săi şi pe Dumnezeu drept tată al tuturor. Cu adevărat, patria creştinilor nu este din lumea aceasta sfâşiată de patimi, de vrajbă şi de neunire; scopul de căpetenie al religiei creştine este a întinde adevărul şi lumina, a lăţi iubirea şi frăţia şi a face să domnească dreptatea pe pământ, pentru ca, în felul acesta, să se întemeieze împărăţia lui Dumnezeu, adevărata patrie a creştinilor. Pentru aceasta, religia creştină cere fapte de la slăvitorii săi, fapte care privesc îmbunătăţirea morală a fiecărui om în parte, fapte care interesează toată omenirea. Deşi se pare că creştinul, fiind dator a iubi pe toţi oamenii ca pe sine însuşi şi a le face tot binele ce ar dori ca şi alţii să-i facă lui, n-ar putea împlini datoriile unui bun patriot, fiindcă sentimentul lui se răspândeşte şi se pierde în toată lumea, nu e adevărat; căci religia niciodată nu-l poate obliga să lase patria sa în primejdie şi pe concetăţenii săi în lipsă şi să alerge în lume spre a face bine altor ţări şi spre a-i ajuta pe alţi oameni. Se înţelege că, pentru ca religia, prin sfintele sale învăţături, să poată insufla creştinilor iubire cu precădere faţă de patrie şi faţă de concetăţenii lor, trebuie să lucreze în armonie cu alte întocmiri sociale şi politice aşezate pentru acel scop nobil. Şi cu ce putere, şi cu ce autoritate slujitorii religiei, pătrunşi de solia lor cea mare, pot lucra spre a îmbunătăţi starea morală a oamenilor şi spre a-i umple de râvnă pentru binele societăţii!

Patriotismul izvorăşte din libertate

Dar niciodată preţul patriei nu se poate ridica mai mult în ochii şi inima cetăţenilor şi a-i face ca, de bună voie, să-şi jertfească interesele lor particulare interesului public al fericirii de obşte ca atunci când, în loc de a fi numai patrioţi pasivi şi muţi la cârmuirea treburilor statului, sunt chemaţi a lua şi ei parte activă la dânsele; pentru că numai atunci vor simţi că au patrie şi că, lucrând pentru treburile ei, lucrează chiar pentru interesele lor. Cu cât puterea administrativă va fi mai centralizată şi cu cât dregătorii publici îşi vor întinde puterea lor cea epitropească până la cele mai de jos sfere ale societăţii politice şi se vor amesteca în toate treburile şi interesele cetăţenilor, cu atât libertatea publică şi individuală a cetăţenilor va muri şi patriotismul, de nu se va îngropa şi el cu dânsa, îşi va pierde dezvoltarea şi energia sa cea întinsă. De aceea, sistemul reprezentativ, prin care cetăţenii iau parte nemijlocită la treburile şi interesele publice, este un izvor nepreţuit de patriotism; şi toate instituţiile care întemeiază libertatea civilă a fiecărui cetăţean sunt un imbold însufleţitor pentru duhul patriotic.

Şi, într-adevăr, orice om care a ajuns la oarecare treaptă de civilizaţie, ca să iubească patria trebuie să aibă ceva mai mult decât folosul că trăieşte în stat, trebuie să aibă ceva mai aproape decât statul, pe care mulţi nu-l cunosc, decât în oarecare părţi concrete ale sale, trebuie să aibă ceva mai real decât nişte proclamaţii pline de vorbe şi fraze frumoase.

→

Supliment bibliografic

Acel cetăţean va arăta duh public şi patriotism, care va fi pătruns de încredinţarea morală că poziţia sa ca om în societate este liberă şi preţuită şi că drepturile sale cele veşnice nu sunt mărginite de nicio constrângere din afară, decât de cuviinţele/normele vieţii sociale; că el ia parte la cârmuirea treburilor publice şi că, lucrând şi jertfind din ale sale pentru fericirea de obşte, lucrează chiar pentru interesele sale şi pentru fericirea sa.

Ca să poată cineva preţui la ce treaptă înaltă se poate ridica patriotismul într-o ţară atunci când guvernul şi constituţia îi cheamă pe cetăţeni să ia parte la treburile şi interesele patriei şi când legiuirile întocmite le dau cea mai mare chezăşuire pentru libertatea lor individuală şi publică şi când ei sunt cârmuiţi de un duh public, să privească la Anglia, care înfăţişează o privelişte minunată a celui mai activ şi mai energic patriotism. Acest regat puternic dovedeşte că acea virtute civilă se poate dezvolta şi în monarhii în chipul cel mai înalt. Ce lucrări patriotice nu s-au făcut în ţara aceasta şi nu se fac şi acum! Cine e mai mândru pentru patria sa decât englezul? Patriotismul lui este atât de înfocat, încât face nedreptate omenirii, părându-i-se că nimic nu e bun, dacă nu e englezesc. Şi de unde izvorăşte această iubire mare pentru orice e patriotic? Oare partea cea mai mare a englezilor cunoaşte deosebitele ramuri ale economiei statului şi chipul în care se administrează totul? Nu. Dar legea *Habeas corpus* [Principiu juridic („să aibă temeinicie") pe baza căruia nimeni nu poate fi condamnat fără o judecată prealabilă. Acest principiu garantează libertatea individuală şi limitează deciziile arbitrare. Denumirea completă este *Habeas corpus ad subjiciendum et recipiendum.*] este scrisă în inima fiecărui englez; fiecare ştie că el ia parte la binele public, deşi într-o sferă mică; fiecare iubeşte pe prinţ ca pe un şef al statului, pentru că poate zice ministrului: Dă socoteală de ce ai făcut în vremea când ai fost ministru.

Când un popor este chemat să ia şi el parte la treburile şi interesele publice şi când instituţiile statului îi asigură libertatea sa publică şi individuală, se simte însufleţit de un duh public care este mobilul cel mai puternic al patriotismului şi al virtuţilor publice. Cetăţeanul nu mai trăieşte atunci numai pentru sine, ci şi pentru alţii; şi interesele tuturor aşa îi sunt de scumpe ca şi ale sale. El e gata atunci a face orice jertfă, pentru că ştie că aceasta o face pentru sine, pentru familia sa, pentru pământul său, pentru concetăţenii săi, în sfârşit pentru tot ce-i este mai scump în lume.

Duhul public şi patriotismul cetăţenilor nu sunt numai chezăşuirea cea mai sigură pentru împuternicirea şi înflorirea unui stat, ci şi cel mai bun principiu conservator pentru păstrarea şi dăinuirea lui. Statele în care lipsesc aceste legături sunt zdruncinate înlăuntrul lor, pentru că sunt lipsite de cimentul care ţine trupul social. Omul lipsit de viaţă publică nu poate avea duh public şi fără duh public nu există virtuţi publice. Pe drept cuvânt zice Segur [Louis Philippe, conte de Segur (1753-1830), istoric francez. Florian îi scrie numele „Sigur".] în *Galeria sa morală şi politică*: „Când decăderea progresivă a duhului public la un popor a stins iubirea de patrie, acest popor poate încă să mai ducă trista sa existenţă atât timp cât duhul de familie mai păstrează oarecare moralitate; dar după ce a ajuns la punctul acesta, nu e cu putinţă ca egoismul cel mai absolut să nu vie să înece şi aceste slabe rămăşiţe de sentimente generoase. Îndată ce statul îşi pierde cimentul, el nu se mai poate susţine; familiile izolate nu se pot apăra; cad într-o robie care nimiceşte tot; şi acolo unde încetează virtutea publică nu se mai văd nici virtuţi private. În sfârşit, după ce a ajuns la cea din urmă treaptă de corupţie, când nu mai există iubire de obşte, nici iubire de patrie, nici interes public, nici duh de corporaţie, nici chiar duh de familie, triumful duhului celui rău este desăvârşit; egoismul politic a dezbinat tot ce duhul cel bun a unit. Năvălirea străină îl găseşte pe popor rece, incapabil să o respingă; puţin îi pasă că schimbă jugul; fiecare individ, privindu-le toate ca un lanţ, trăieşte izolat în cercul său cel strâmt; persoana sa pentru dânsul este universul şi nu caută altceva decât să scape de slujbe şi îndatoriri publice."

Decăderea morală şi corupţia

Decăderea morală şi corupţia totdeauna au fost nişte vrăjmaşi cumpliţi ai patriotismului. Ele au desfiinţat naţiuni mari şi au ruinat state puternice. Istoria Romei şi a altor state este o dovadă netăgăduită pentru aceasta. Câtă vreme năravurile romanilor au fost nestricate, ei erau cei mai înfocaţi patrioţi. Odată cu bogăţiile şi cu luxul s-au introdus o corupţie şi o decădere morală care i-au prăpădit pe toţi. Atunci patimile şi egoismul, cu toate viciile lui, au împins patriotismul în groapă şi au ruinat împărăţia aceea puternică. Atât decăderea morală, cât şi corupţia se nasc din lux şi din bogăţii; şi este de mirare în ce chip luxul şi bogăţiile, fiind roade ale civilizaţiei, lucrează împotriva patriotismului. Cu toate aceste, fenomenul acesta este foarte firesc. Cu progresele civilizaţiei se nasc o mulţime nenumărată de trebuinţi, a cărora constrângere naşte în oameni pofta de a face stare şi de a strânge bogăţii. Bogăţiile, grămădite în mâinile unui mic număr de oameni, produc în aceştia foarte lesne o tendinţă dominatoare de a-şi mulţumi printr-însele lăcomia de a aduna mai multă avere, ambiţia de a domni şi a se deosebi mai mult decât alţii şi o mulţime nenumărată de plăceri senzuale şi desfrânări urâte, care-l moleşesc pe om, îl degradează şi îl dezbracă de toată vrednicia şi preţul său moral. Astfel, bogăţiile, care ar trebui să slujească drept mijloace pentru îmbunătăţirea socială, contribuie adeseori la a-i demoraliza [Cu sensul de „a-i corupe". Florian foloseşte cuvântul „demoralizare" pentru „decădere morală".] pe oameni, la a-i strica şi a-i face mai răi. Apoi, de la asemenea oameni, care jertfesc totul pentru patimile şi plăcerile lor, ce le sunt idoli la care se închină, poate cineva nădăjdui patriotism şi jertfe pentru binele public, pentru fericirea societăţii? Răul nu se opreşte aici, ci otrava sa şi-o întinde în toate clasele societăţii. Pilda bogaţilor, care abuzează de averea lor cea mare şi o cheltuiesc în netrebnicii şi zădărnicii, lucrează într-un chip diavolesc asupra săracilor. Când şi claselor de jos ale societăţii, corupte de pilda bogaţilor, le place a trăi cu lux şi în plăceri zadarnice, decăderea morală face nişte pustiiri grozave în toată naţia; gangrena se întinde şi ameninţă pieirea întregului trup social. Săracii, ca să strângă bogăţii şi să trăiască precum cei bogaţi, n-au alt mijloc decât să scoată orice de vânzare şi să strige toate la mezat. Atunci nimic nu e nepângărit de preţul banilor; libertatea, dreptatea, cinstea, nevinovăţia, chiar şi cele sfinte, toate îşi au preţul lor. Atunci şi patriotismul, cu care astăzi unul se laudă, mâine poate să se prefacă în trădare de patrie, când acel ce voieşte să-l cumpere află preţul cu care eroul patriot îl vinde.

Spre a pune stavilă decăderii morale şi corupţiei se pare că nu ar fi alt mijloc decât cea mai cu putinţă potrivire a bogăţiilor între cetăţeni; de aceea se propune să se depărteze toate împotrivirile care împiedică de a se lăţi bogăţia şi averea la toate clasele şi totodată să se ia măsuri spre a nu se grămădi numai la unii. Cu toate acestea, se pare că măsura aceasta n-ar fi atât de folositoare pe cât se vede: căci oamenii, fiind nepotriviţi la hărnicie, cei mai destoinici totdeauna se vor îmbogăţi în paguba celor nevrednici. Cei mai mulţi politicieni ai Europei sunt de o părere cu totul opusă: ca bogăţia şi averea sau să se moştenească nestrămutat în unele familii sau să rămână numai la un mic număr de cetăţeni.

Dar chiar şi atunci când bogăţiile şi luxul n-ar aduce cu sine decăderea morală şi corupţia, nu se găseşte patriotism mai mult la clasele cele bogate decât la clasele mai de jos. În privinţa aceasta, zice Haler, restauratorul ştiinţelor politice: „Nu trebuie să creadă cineva că oamenii cei mai bogaţi şi mai înavuţiţi au totdeauna mai mult patriotism şi că sunt mai plini de râvnă pentru binele public, pentru că ei, după cum se obişnuieşte a zice, au mai mult ce să păstreze şi ce să piardă. Natura şi experienţa dovedesc contrariul. Cu adevărat sunt şi aici excepţii pline de cinste; virtutea se poate găsi în toate clasele, dar îndeobşte cu atât mai puţin îi pasă cuiva de societate, cu cât crede că are mai puţină trebuinţă de dânsa, cu cât existenţa sa privată este mai asigurată prin mijloacele sale. Jertfă şi bani poate cineva, întâmplător, să primească de la cei bogaţi, dar rar jertfa cea mai importantă a inimii, a ostenelii şi a stăruinţei, a vremii, a sănătăţii şi chiar a vieţii, dacă va fi de trebuinţă. Istoria Romei şi chiar a mai multor republici mai noi dovedesc că bogăţia şi un patriotism viu nu sunt totdeauna unite împreună. Virtutea adevăratului patriotism trebuie să o caute cineva mai mult la clasele de mijloc, care au neapărată trebuinţă de societate, pentru păstrarea proprietăţii şi a rangului lor şi, de aceea, şi simt mai viu că trebuie să facă totul pentru ţinerea ei."

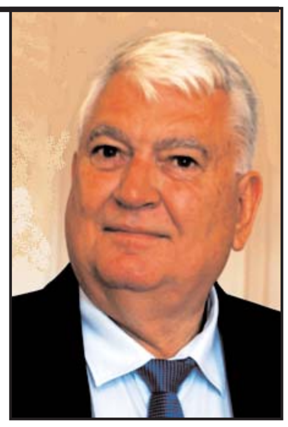
În statele unde nu sunt decât două clase de oameni, unii bogaţi şi alţii săraci, este lucru primejdios a întemeia conservarea statului pe patriotismul poporului întreg, deoarece clasa cea mai numeroasă e alcătuită numai din proletari, care n-au niciun duh public, fiindcă ei, îndeobşte, sunt în faptă departe de drepturile politice şi, sau pizmuiesc bunăstarea celor bogaţi şi înavuţiţi, sau îşi caută de meseria lor, mulţumiţi fiind cu orice stare care le înlesneşte hrana vieţii, sau care se pare că le-o făgăduieşte. Când şi poporul ia oarecare parte la interesele publice, când fiecare are în societate drepturi ce îi sunt scumpe, când proprietatea lui, fie mare, fie mică, îi este asigurată şi poate nădăjdui că prin muncă şi osteneală dreaptă o poate mări, în sfârşit, când educaţia şi religia îl povăţuiesc în toate lucrurile sale, atunci, cu toată nepotrivirea averilor între clasele societăţii, decăderea morală şi corupţia nu se vor putea întinde şi fericirea statornică a societăţii va avea asigurarea cea mai bună în patriotismul tuturor cetăţenilor.

Patriotism şi naţiune

Patriotismul va dobândi un caracter mare şi printr-o naţionalitate de obşte, care întipăreşte naţiei un caracter naţional deosebit. Când naţia se află împărţită în mai multe părţi deosebite, care se vrăjmăşesc unele pe altele, naţionalitatea nu se poate întemeia ca la altă naţie ce formează un tot şi ale cărei părţi sunt unite printr-o legătură mai înaltă. De aceea este foarte mare folosul ce-l dobândesc oamenii prin unirea în state mai mari, căci atunci, ca membri ai unui trup politic, mai lesne se descarcă de vechile lor însuşiri naţionale, născute parte din întâmplare, parte din greşeală şi din prostie, şi prin care adeseori cei mai apropiaţi vecini se înstrăinează unii de alţii. Oamenii, uniţi sub un guvern comun, vin cu încetul la o armonie de idei şi năravuri, încât formează o voinţă, o aplecare. Duh public şi patriotism numai atunci este cu putinţă la o naţie, când încetează rivalităţile cele urâte dintre părţile ei; când fiecare parte începe a uita interesul său particular şi drepturile sale exclusive şi îşi caută folosul său în prosperitatea şi înflorirea totului. Istoria grecilor în comparaţie cu a romanilor ne dă o foarte frumoasă lecţie pentru aceasta. Grecii erau deosebiţi într-atâtea seminţii, încât puteau să se considere ca tot atâtea popoare; romanii, dimpotrivă, formară de la început numai un popor, sau mai bine zicând, o mare familie. De aceea din certurile naţiilor greceşti au urmat adeseori cele mai grozave războaie civile, în vreme ce certurile Romei vechi era mai mult nişte gâlcevi casnice, care încetau îndată ce vrăjmaşii dinafară se arătau la hotarele lor. Patriotismul la greci era o jertfire pentru slava patriei, o suferinţă supusă nedreptăţilor ei şi, după cum zice Las Cases [Emmanuel de Las Cases (1766-1842), însoţitorul lui Napoleon pe insula Sfânta Elena.] era mai mult o emanaţie a tendinţelor individuale, a virtuţilor personale; la romani patriotismul era o datorie sfântă, un adevărat cult religios. Între romani abia se găseşte un Coriolan care a avut nenorocirea de a se război împotriva patriei sale, în vreme ce la greci se găsesc mai multe pilde de acestea. Grecii nu-şi făceau scrupule în a sluji sub stăpâniri străine, dar în vremurile cele bune ale republicii romane niciun roman nu s-a putut îndupleca la aceasta. În caracterul naţional al grecilor era multă zădărnicie şi aceasta îneca adeseori patriotismul; în al romanilor era mândrie şi trufie, şi aceasta îi făcea să preţuiască patriotismul mai mult decât orice.

Patriotism de felul cel mai nobil, adică de cea mai înaltă curăţenie morală, nu se va găsi, cât va ţine omenirea, decât în sufletele cele mai nobile, pentru că omenirea va fi tot aceea care a fost şi este şi astăzi, adică şi bună şi rea. Cu toate acestea, desăvârşirea şi înnobilarea relaţiilor sociale şi politice vor contribui mult spre a aţâţa şi spre a hrăni acea virtute cardinală într-un număr mai mare de indivizi. Şi în vremurile vechi, după cum ne învaţă Aristofan în *Norii* săi, pe lângă jertfirea cea mai nobilă, ce izvorăşte din patriotism, vedem cea mai mare slăbiciune şi mişelie. În împrejurări grele, când erau în joc mântuirea sau prăpădirea patriei, s-au văzut şi în vremurile noastre suflete pline de patriotism nobil, care au jertfit patriei ceea ce au avut mai scump. Acest fel de sentimente, care entuziasmează pe cel mai bun cetăţean pentru un bine înalt, această lepădare de sine şi jertfire a sa, aceste virtuţi patriotice, care cu atât înalţă mai mult, cu cât se ivesc mai rar, ne învaţă să credem în nobleţea omenirii, despre care unii, de multe ori, s-au îndoit. Oricum, cugetările cele înalte ale guvernelor şi potrivitele mijloace ce întrebuinţează spre a îmbunătăţi starea morală a omenirii ne dau curaj să nădăjduim, peste tot, că patriotismul va spori şi va aduce cele mai frumoase roade pentru fiecare ţară şi naţie în parte, pentru omenirea întreagă!

Macedonski – logos şi mithos

Florian COPCEA

Personajul liric al lui Alexandru Macedonski, al cărui spirit excentric oscilează firesc între un romantism cu accente vădit parnasiene şi un realism de factură baudelairiană, este un nonconformist mesianic, a cărui identitate estetică este puternic marcată de inevitabila şi mult discutata „mutaţie a valorilor estetice" (E. Lovinescu), survenită la nivelul arhetipurilor prozodiei tradiţionale româneşti aflată în translaţie ireversibilă către modernism. Fenomenele rezultate din impactul multiplelor ipostaze provocate de mecanismele formale de „facere" a scriiturii care anticipau schimbări radicale în literatura română sunt un indiciu cert al caracteristicilor sincretice ale discursului învestit cu postulatul conştient-intuitiv al existenţei simbolismului în procesul de creativitate. Privită din acest unghi, poezia lui Al. Macedonski îşi alimentează ambiguitatea din experimentele unui limbaj afectiv, eliberat de constrângeri manieriste. Proiectată pe un astfel de fundament, imaginea poetică a lumii capătă, la Alexandru Macedonski, în consens cu vremea, forme eterogene, când iconoclaste, când orfice, când producătoare ale unui delir cu influenţe ludice, toate acestea reclamând un univers dominat de misterele naturii şi ale trăirilor lăuntrice. Poetul, operând în arhitectonica poeziei un imaginar germinativ, se refugiază în câmpul contemplaţiei, meditează şi visează. Lumea sa poetică nu mai este închipuită, chiar dacă în aparenţă pare tributară fantasmagoriilor: „Lumea care este-o mare cu talazuri furtunoase/ Mi-a văzut a vieţei barcă de atuncea alergând,/ Dusă-n voia întâmplării pe-adâncimi întunecoase,/ Care n-au fost măsurate nici din ochi şi nici din gând./ Fără pânze, fără cârmă, cu catargele trăsnite,/ Ea alunecă în taină ca vaporul legendar,/ Şi cadavre de iluzii şi speranţe veştejite/ Zac, de veci închise poate, în coşciugul funerar" (*Noaptea de ianuarie*).

Poetica autorului *Nopţilor,* perfect armonizată, după etapa pariziană, cu mimesurile care reproduc întocmai nu realitatea vieţii cotidiene, ci realitatea ideală, evident, posibilă „în limitele verosimilului şi necesarului" (Aristotel), este în acest mod sincronizată la mitemele intime/romantice ale liricii europene. Totuşi, în pofida noului stil adoptat, Al. Macedonski nu şi-a abandonat întrutotul interesul pentru poezia cu tendinţe avangardist-sociale, în special paşoptiste, fapt care, neînţeles fiind, avea să fie ţinta răutăţilor confraţilor de la *Junimea* şi *Convorbiri literare.*

Dar nu numai cultivarea poeziei cu iritări mesianic-militante, „de dor şi de jale, în care psalmodiau necurmat şi pe aceeaşi coardă dureri reale sau imaginare", i-a adus oprobriul contemporanilor adepţi ai unor curente străine „geniului omenesc", ci şi, mai ales, teoriile sale despre literatură publicate în *Literatorul.* În comentariul *Despre poemă* (1881) el face un rechizitoriu destul de analitic asupra corozivităţii descriptivismului şi sugerează, având în vedere rostul acesteia de a fi „însăşi inima omului" şi de origine divină, ridică problema introducerii ei în literatura română. „O poemă, după mine – considera Al. Macedonski – este, după cum enunţai, toate coardele Harpei, toată inima, toate patimile omeneşti! Surâs şi lacrimi, râs şi disperare, batjocură şi blândeţe, luptă între bine şi rău, unul plin de stele şi stradele pline de noroiu, iată după mine ce este o poemă, sau ce trebuie să fie, ce trebuie să conţie." Insinuarea de revoltă contra versificaţiei sterile, „monotonă şi lipsită de scânteieri" (D. Murăraşu, *Istoria literaturii române,* Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1943), este provocată de obsesia sa funciară ca poezia „să-şi redobândească suveranitatea ce trebuie să aibă în mişcarea ideilor sociale".

Canonul consacrat/impus de teoreticianul convins că „în poezie se numeşte logic tot ce este frumos" legitimează inevitabilele orientări literar-estetice – simbolismul şi parnasianismul, mişcări literare care vor deschide orizonturi înnoitoare, expresive şi moderne, în lirica autohtonă. În eseurile *Despre logica poeziei* (1880), *Poezia viitorului* (1892), *Simţurile în poezie* şi *Despre poezie* (1895), pledează pentru o altfel de direcţie estetico-stilistică în prozodie, tot ce nu este înnobilat cu „fior galvanic" (Baudelaire) trebuind pus între paranteze. „A fi poet – stabileşte autorul *Rondelurilor* – este a simţi. Reprezentarea acestei simţiri printr-un mod de exprimare special – acel al imaginii, al culorei şi al armoniei – este singura şi adevărata poezie."

Viziunea cea mai pregnantă asupra literaturii momentului este exprimată însă în conferinţa *Mişcarea literaturii*, din 1878, susţinută la Ateneul Român. Prin opiniile formulate, Al. Macedonski, situat tematic între Eminescu (*Epigonii*) şi T. Maiorescu, cel din urmă susţinător înverşunat al „direcţiei nouă", se desparte de ideile lor şi promovează, în interpretările critice, formule hermeneutice mult mai evoluate, de sorginte franceză. Conceptul de poezie formulat în *Despre logica poeziei*, e drept, destul de livresc, prefigurează în poetica românească, dincolo de anumite revelaţii contrastive, perspective axiologice, tranzitorii. Eseul menţionat, cu un pronunţat caracter de program literar, jalonează noi coordonate pentru lirismul românesc. Această spectaculoasă poziţionare a lui Al. Macedonski denunţă de fapt o reacţie acidă la adresa raţionalismului în poezie, „logica" acesteia constând, după el, în dezvoltarea absurdului. Şansa discursului poetic de a se apropia rapid de simbolism este topirea, în formă şi conţinut, a inefabilului, a neînţelesului. Cu această credinţă, teoreticianul şi-a asumat riscul de a deveni alchimist, considerând că numai inovând substanţa şi expresia poeziei va repune în drepturi imaginaţia, „a imagina sau a închipui este a înfăţişa imagini sau chipuri, – ceea ce este totuna", convingerea sa fiind aceea că poezia nu este numai o „muzică a sufletului", ci şi „o scânteie a Divinităţii". Efortul teoretic al lui Al. Macedonski de a resurecţiona literatura nu este singular, el a fost prelungit, de alţi corifei, şi în secolul următor. Tangenţial putem aminti studiul *Structura liricii moderne* (Editura Univers, Bucureşti, 1998) al lui Hugo Friedrich: „Aproape toţi marii lirici ai secolului al XX-lea au propus o artă poetică proprie, un fel de sistem al poeziei lor sau al poeziei în genere".

Al. Macedonski propune, aşadar, un model pre-modern de lectură, inspirat, hotărât lucru, de arhetipurile estetice occidentale promovate de revista *Mercure de France,* în paginile căreia, în august 1886, avea să i se publice poemele *Volupté, Hystérie, Haine* şi *Guzla.*

Primatul lirismului intens pus în evidenţă de poetica din Apus constituie pentru Al. Macedonski un argument solid pentru necesara înzestrare a literaturii române cu realităţi literar estetice moderne. Complexul generat de încă neadoptarea teoriilor şi paradigmelor literare, în vogă în literatura universală, va trezi în conştiinţa teoreticianului motivaţia „instrumentalismului", concept identificat cu simbolismul (care, obligatoriu, trebuie să se exprime „prin imagini spre a da naştere, cu ajutorul lor, ideii"), deosebirea constând însă în faptul că sunetele îşi asumă rolul imaginilor, „aceste două eterne" fenomene având aceleaşi semnificaţii, „aceleaşi sorginţi ale ideii" ce urma să graviteze „în jurul conceptului de *poésie pure*" (H. Friedrich).

În eseurile teoretice, poetul Al. Macedonski va imprima concepţiilor despre poezie (din care este nelipsit „demonul polemicii", cum notează Matei Călinescu în *Conceptul modern de poezie*, 1972) impulsul de a consfinţi „un mod de exprimare special, – acel al imaginei, al coloraei şi armoniei", ipostaze paradigmatice sub care se poate alcătui „singura şi adevărata poezie", cea care înlesneşte, este de părere (vezi *În pragul secolului,* 1899), urcarea către frumos şi triumful poemei simţurilor. Pentru el, „A fi poet înseamnă a fi poet şi logica poeziei este, dacă ne putem exprima astfel, nelogică într-un mod sublim. [...] Logica poeziei este nelogică faţă de proză şi tot ce nu e logic fiind absurd, logica poeziei este prin urmare însuşi absurdul. [...] Când ştim că Divinitatea este neînţelesul şi Neînţelesul este absurdul, ce alt voiţi să fie logica ei, decât aceea ce este însăşi Divinitatea şi Poezia însăşi" (*Despre logica poeziei*).

În analizele critice macedonskiene sunt antrenate coduri experimentale (poetologice, monografice, filosofice etc.) în care intenţionalitatea logosului creativ, fără a se înscrie sub incidenţa unui „joc al hazardului", verbalizează semiosis-ul, evident, în contextul în care poezia se conduce după o anumită logică, iar proza după alta. Rezultă de aici că atitudinea lui Al. Macedonski faţă de T. Maiorescu este justificabilă, acestuia reproşându-i-se „un gust poetic greoi". Asemeni lui Eminescu (vezi *Criticilor mei*), poetul *Florilor sacre* va atrage atenţia asupra aserţiunii că într-adevăr „e uşor a scrie versuri", dar este extrem de greu să produci poezie adevărată dacă nu cunoşti, nu respecţi anumite reguli sau nu înţelegi sensul cuvintelor, poezia fiind în ultimă instanţă „înlănţuirea ideilor, într-un mod mai înfrumuseţat decât modul întrebuinţat spre acest scop de proză".

Tocmai de aceea teoreticianul demonstrează, într-o atare nouă circumstanţă, că „poezia e datoare să deştepte cugetarea, ci nu să devină ea însăşi cugetare", fiind în măsură să orienteze spiritele spre sincretismul manifestat la nivelul semnificaţiilor şi al semnelor limbajului convertite în simboluri. Dar, pentru ca cineva să scrie poezii rezistente în timp şi plăcute cugetului, trebuie, dincolo de sensibilitate şi trăire emoţională, „să fie deplin stăpân peste limbă şi să cunoască în mod amănunţit toată armonia sau toată nearmonia ce rezultă din întocmirea literelor în cuvinte şi din ciocnirea acelor litere şi cuvinte între ele".

Din păcate, „epistemele" enunţate de Al. Macedonski, având doar un suport teoretic şi declarativ, nu s-au focalizat îndeajuns asupra mecanismelor care au pus în mişcare axială modele al căror temei de existenţă, totuşi, a îndreptat lirica românească spre modernism: „Poezia, ca şi cugetarea – îşi susţine el demonstraţia – va fi sau nu va fi, după cum simţurile vor exista sau nu. Dacă s-ar face abstracţiune de ele, n-ar mai fi nimic. În adevăr, ideea coloarei nu ne-o dă decât simţul vederii. Fără ajutorul ochilor, creierii n-ar mai primi sansaţiunea luminii, prin urmare forma şi coloarea lumii existente n-ar exista. Sunetul este fiindcă auzul este. Şi tot aşa cu mirosul, cu gustul, cu sensaţiunile tactile, pe care le primim de la obiecte. [...] Cugetarea şi simţirea sunt astfel nişte simple rezultate ale impresiilor pe care anumiţi nervi sunt susceptibili să le primească. Rolul pe care simţurile îl au în poezie este dar de căpetenie. De la buna lor condiţiune atârnă poezia însăşi, se poate zice că poezia nu este decât o exagerare a lor."

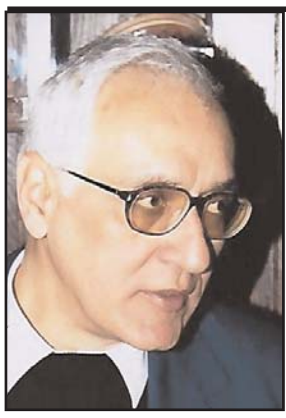
Aplicaţiile ermeneutice indică, într-o formulare explicită, tendinţele de asumare a unei consubstanţialităţi multiculturale, concepţiile sale esenţiale fiind activate în procesul tradiţional de investigare a literaturii. În subtext, elementele noii critici implică o propensiune progresivă spre ideizarea decadentismului şi a poeticităţii. În comentariul *Poezia viitorului* (apărut în *Literatorul* din 15 iunie 1892), conceptul este perceput „tot un simbolism", înzestrat cu puterea de a ţine piept efectelor crizei romantice a vremii.

Nu în puţine luări de poziţie despre poezie, Al. Macedonski se întâlneşte, în paralel, cu ideile lui Novalis, ale lui Mallarmé, ale lui Coleridge sau ale lui Jakobson. De unde provine această obsesie pentru definirea poeziei? Răspunsul cel mai plastic, valabil în toate timpurile, îl aflăm mai târziu din exegeza lui Jean-Paul Sartre *Qu'est-ce que la littérature:* „Poeţii sunt nişte oameni care refuză să utilizeze limbajul. [...] Poetul s-a retras brusc din limbajul-instrument; el a ales pentru totdeauna atitudinea poetică potrivită căreia cuvintele sunt considerate ca lucruri şi nu ca semne. Căci ambiguitatea semnului implică posibilitatea nestânjenită de a trece prin el ca printr-un geam şi de a urmări prin el lucrul semnificat sau de a-ţi întoarce privirea spre realitatea lui şi de a-l considera ca obiect."

Nu este lipsit de raţiune să arătăm că în propria-i lirică Al. Macedonski a exploatat, fireşte, fără a face vreo disociere între simbolism şi instrumentalism, contingenţele revendicate de cel din urmă curent literar, sugerând mai cu seamă ceea ce autorul Les *Fleurs du Mal* numea „arabescuri".

→

Cărţi şi autori

Constantin Eretescu 85

Nicolae CONSTANTINESCU

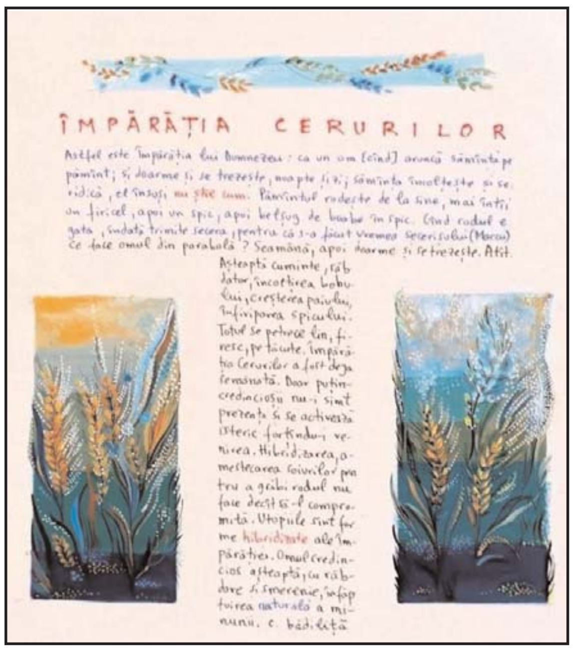
Ca să scrii şi să vorbeşti despre opera de folclorist a lui Constantin Eretescu trebuie, musai, să citeşti (să re-citeşti) cam tot ce a scris acesta, şi nu a scris puţin într-o viaţă dedicată, în cea mai mare parte, studiului culturii populare româneşti.

Folcloristul mărturiseşte că „a(m) prins gustul cercetărilor de teren încă de pe când eram profesor la Copăceni" (în judeţul Giurgiu, primul loc de muncă, în învăţământ, al lui C. Eretescu). (Cf. *Periscop*, 2003, p. 144: „În iarna anului 1963, Mihai Pop organiza o deplasare la Bărbăteşti"...) Într-un alt loc mărturiseşte: „Nu m-am săturat niciodată de cercetările de teren. Ele erau cele care ofereau prilejul să te cufunzi într-o realitate nouă, ca o altă formă de viaţă." (*Idem*, p. 183) Însemnări care ar merita un comentariu mai profund despre psihologia creaţiei şi a cercetării...

Pe la sfârşitul anilor '60 ai secolului trecut, o nouă „stafie" bântuia gândirea acelora care, „pe linie de partid şi de stat", făceau planuri pentru îmbunătăţirea învăţământului românesc, accentul fiind pus pe triada *învăţământ-cercetare-producţie,* ceea ce, din punctul de vedere al învăţământului etnologic a avut un efect pozitiv, deschizând posibilitatea organizării cercetărilor de teren, reluându-se experienţa bogată a sociologilor din Şcoala Gusti. Or, cum Mihai Pop fusese un membru activ al cercetărilor şcolii gustiene, lucrase cu Constantin Brăiloiu şi cu Anton Golopenţia în campaniile de înainte de Război, a prins din zbor această oportunitate şi a trecut la fapte, organizând, cu studenţii de la Universitate (şi de la Conservatorul din Bucureşti) şi cu tinerii cercetători de la I.E.F., deplasări în diferite zone folclorice din ţară.

Un astfel de experiment, de amploare, s-a desfăşurat la Boişoara, în judeţul Vâlcea, unde se instalaseră ca activişti în domeniul culturii doi dintre foştii studenţi ai profesorului, Gheorghe Deaconu şi Ioan St. Lazăr, proaspăt absolvenţi ai Facultăţii de limba şi literatura română de la Bucureşti, apropiaţi „în gânduri şi simţiri" cu magistrul lor. La Boişoara, în grupa de la I.E.F., era şi Coca Eretescu, implicat profund în actul de cercetare şi, ulterior, de valorificare a materialului colecţionat acolo, fiind co-editor, alături de Gheorghe Deaconu, al volumului *Folclor din Ţara Loviştei* (Boişoara), cu un „Cuvânt înainte" de prof. Mihai Pop, editat de Gheorghe Deaconu şi Constantin Eretescu, Casa Creaţiei Populare a Judeţului Vâlcea, 1970. Experienţa de la Boişoara s-a concretizat în studii şi culegeri de folclor, publicate în volumul amintit şi, mai târziu, în *Revista de Etnografie şi Folclor*, tomul 16, 1971, nr. 1, pp. 49-59 (*Stadiul actual al cântecului în Ţara Loviştei*). O ediţie nouă a cărţii era în proiectul editorilor, dar pandemia a amânat realizarea. Dacă s-ar fi materializat, noua ediţie ar fi beneficiat şi de o contribuţie documentară inedită – caietul de teren al profesorului Mihai Pop, cu notele sale din cercetarea de la Boişoara, recuperat de noi din arhiva profesorului, caiet pe care îl voi dona arhivei constituite de Rucsandra Pop, nepoata sa, autoarea unei teze de doctorat recuperatoare, în curs de apariţie, după unele surse orale. Pe baza notelor din carnet, Mihai Pop a elaborat studiul *Unele consideraţii în legătură cu legendele,* în volumul menţionat mai sus, pp. 155-170, republicat în Mihai Pop, *Folclor românesc*. II *Texte şi interpretări,* ediţie îngrijită de Nicolae Constantinescu şi Alexandru Dobre, Editura Grai şi Suflet – Cultura Naţională, Bucureşti, 1998, pp. 219-231.

În aceleaşi coordonate s-a desfăşurat şi cercetarea de la Sârbi (Maramureş), pe Valea Cosăului (1970), când Sanda Golopenţia, cu spiritul ei de independenţă, sub imperiul principiului scăpării de sub tutela oricui, inclusiv de sub aceea a mentorului Mihai Pop, a părăsit tabăra şi a optat pentru Breb, acolo unde a fost însoţită şi de C. Eretescu. Experienţa maramureşeană, continuată în deceniul de până la plecare, s-a concretizat în studii publicate atunci (*Caracterul exogamic al comunităţilor săteşti maramureşene şi unitatea folclorică a zonei,* 1973) sau în teza de doctorat *Reprezentări mitologice în folclorul românesc* (mss.), elaborată sub îndrumarea prof. univ. Mihai Pop. O bună parte din materialul cuprins în volumul *Fata Pădurii şi Omul Nopţii. În compania fiinţelor supranaturale* (2007) a fost cules în Maramureş. Trimiteri la folclorul maramureşean se află şi în *Ştima Apei. Studii de mitologie şi folclor* (2009). Pentru Sanda Golopenţia, terenul repetat de la Breb a reprezentat mult mai mult, o experienţă de cercetare *altfel,* despre care am scris, cum m-am priceput, în volumul omagial *In honorem – Sanda Golopenţia,* 2020, pp. 252-266, *O moştenire de familie – cercetările de folclor.*

În 1980 s-a produs „ruptura", soţii Sanda Golopenţia şi Constantin Eretescu, părăsind, cu forme legale, România, pentru a se stabili, după un timp, în S.U.A.

În primii zece ani ai exilului, informaţiile despre cei doi – Sanda Golopenţia şi Constantin Eretescu – ajungeau destul de greu la noi, dar după 1990 situaţia s-a îmbunătăţit radical şi, ceea ce părea să fi fost o despărţire definitivă s-a transformat în bucuria unei regăsiri neaşteptate, dar compensatoare. Am fost la curent cu extraordinara muncă de recuperare, de către Sanda Golopenţia, a operei părinţilor săi – sociologul Anton Golopenţia, mort într-o închisoare comunistă din România anilor '50, şi Ştefania Cristescu-Golopenţia, folclorist de marcă din cadrul Şcolii Gusti, şi am asistat cu bucurie la revenirea lui C. Eretescu în viaţa ştiinţifică şi literară din România, reluând parcursul creator de acolo de unde meandrele vieţii, cursul istoriei, păreau să-l fi întrerupt pentru totdeauna.

La Rhode Island School of Design din Providence, unde cei doi s-au stabilit după un timp, Eretescu nu a predat folclor românesc, ci s-a orientat către cursurile de antropologie culturală, dar „iubirea dintâi", interesul pentru folclor, nu l-a părăsit defel, aşa că, în timp, a elaborat această sinteză, studiul *Folclorul literar al românilor. O privire contemporană,* apărut, iniţial, la Editura Compania, 2004, 325 p., şi a reapărut, într-o ediţie a 2-a, revizuită (pe ici, pe colo, nu substanţial, în orice caz), la Editura Spandugino, în 2022, 393 p., în „Seria de autor" Constantin Eretescu.

Apărută, cum am spus, în România, la aproape 25 de ani după emigrarea în State, asimilând critic o parte din realizările majore, în ciuda limitelor unora dintre ele, ale înaintaşilor, din ultima jumătate a secolului al XX-lea, intrând aici capitolul despre „Folclorul literar românesc" din *Istoria literaturii române.* Vol. I, Editura Academiei,1964, sub redacţia lui G. Călinescu, cu Mihai Pop în comitetul de redacţie al volumului, sinteza lui Gheorghe Vrabie, *Folclorul. Obiect – principii – metodă – categorii,* Editura Academiei R.S.R., 1970, urmare şi completare a studiului premergător, din 1947, cursul universitar elaborat de Mihai Pop şi Pavel Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, E.D.P., 1976, sinteza în două volume a lui Ovidiu Bîrlea, *Folclor românesc*, I, 1980; II, 1983.

Se vede clar că, terminologic şi, în parte, teoretic, C. Eretescu aderă la formula impusă de Mihai Pop, poate cu susţinerea lui G. Călinescu, de „folclor literar", din deschiderea de la *Istoria literaturii române* (I, 1964), înlocuind mai vechea denumire „literatură populară", cu toate neajunsurile ei, generate şi de semantica ideologiza(n)tă, etnicist şi sociologist, a lui „popular", derivat de la „popor", gravat chiar în numele statului după abolirea monarhiei, „Republica Populară Română". De fapt, chiar denumirea disciplinei, în programele din învăţământul superior filologic din România a devenit de atunci „folclor literar românesc", respectiv, în conservatoarele de muzică, „folclor muzical"; la alte specialităţi s-a predat „etnografie" sau „noţiuni de artă populară", după caz (la geografie, la istorie, la institutele de artă), pentru ca, după 1990, terminologia să scoată pe „românesc" din denumirea disciplinei şi să-i dea deschiderea necesară, prin alăturarea, aproape tautologică, „etnologie şi folclor" .

Sinteza lui Constantin Eretescu a fost elaborată, cel puţin în parte, în exil, chiar dacă e de presupus că „sâmburele" cărţii a fost generat în deceniile petrecute la I.E.F., în atmosfera de studiu în care se coagulau marile studii de specialitate scrise şi publicate de corifei ai folcloristicii româneşti – Ovidiu Bîrlea, Al.I. Amzulescu, Adrian Fochi, Mihai Pop, alături de alţii, la fel de importanţi, din Institut şi din afară – Ovidiu Papadima, I.C. Chiţimia, Mariana Kahane, Monica Brătulescu, Cornelia Sabina Stroescu, Romulus Vulcănescu, Ernest Bernea şi mulţi alţii, reţinuţi (unii dintre ei) în Bibliografia fiecărui capitol al cărţii.

Cartea are trei mari capitole, „I. Folclorul obiceiurilor"; „II. Folclorul tradiţional"; „III. Folclorul oraşului", primele două consacrate „tradiţionalului", prezent în (toate) în cele mai multe sinteze de folclor literar, al treilea, folclorului contemporan, autorul zice „al oraşului", în care tratează, *in extenso*, alte noi forme narative, ignorate de manualele clasice de folclor – anecdota, bancurile, zvonurile, legendele urbane, intrate, unele dintre ele, în atenţia cercetătorilor de folclor în ultima parte a secolului trecut (al XX-lea), delimitându-se net de un soi de „fake-lore", cultivat cu osârdie de „condeieri ai vremurilor noi", cântece muncitoreşti de luptă, „folclorul nou", „cu tematică actuală", promovat în deceniile de după Război şi blagoslovit chiar cu o tipologie făcută, cu mari eforturi, după criterii ştiinţifice, de Nicoleta Coatu, *Lirica populară românească cu tematică actuală – clasificarea tematică a variantelor motivice,* 1984, taxată categoric de Iordan Datcu: „examinează nu numai un material eterogen, ci şi fals, aşa-zisul folclor nou" (Datcu, *Dicţionarul etnologilor*..., 2006, s.v., p. 244).

→

Astfel se motivează, la Al. Macedonski, prezenţa în „expresie pentru expresie", cum numeşte poezia Novalis, a inovaţiilor privind dispoziţia rimelor, a cantabilităţii şi cadenţei versurilor prin practicarea refrenului şi a repetiţiei, a asociaţiilor şi corespondenţelor semantice.

Odată cu renunţarea la travaliul ce-l presupunea instrumentarismul, mai exact, după ce Macedonski a fost influenţat de *modelul nopţilor* lui Alfred de Musset, va elabora ciclul *Nopţile,* poezii aparţinând atât tradiţiei romantic-simboliste, cât şi pre-modernismului. În *Poezia viitorului* eseistul îşi face cunoscute, cu subtilitate, tehnica şi stilul de versificaţie: „Poezia viitorului nu va fi decât muzică şi imagină, aceste două eterne şi principale sorginţi ale ideii. […] Poezia modernă a început să graviteze către un ideal cu totul superior […], şi-a creat, în fine, un limbaj al ei propriu, limbaj în care se simte în largul ei şi pe care burghezia sufletelor, nearipate către aristocraţia în arte, nu va ajunge din fericire pentru poezie să-l înţeleagă niciodată."

„Învăţăturile" lui Macedonski către trubadurii „hrăniţi cu poezii de dor" şi în care „focul sacru al poeziei s-a stins", sunt clare: „Orice s-ar zice, sarcina unui scriitor este foarte grea într-o literatură în care principiile abia sunt schimbate".

Conceptele-cheie, hermeneutice, experimentate de Al. Macedonski sunt ilustrate semnificativ în unele dintre compoziţiile apărute în volumul *Florile sacre* (1912). Avem astfel privilegiul să luăm act de prima poezie în stil simbolist-instrumentalist din literatura română (*În arcane de pădure*), de înserarea notelor muzicale în interiorul versului (*Guzlă*), de repetarea în arhitectura poemului a unor versuri (*Prietenie apusă*).

Salvarea planetei prin poezie

Aureliu GOCI

O poezie depresivă, pesimistă, de un pesimism cinic însă, şi mai mult decât atât, o poezie a sfârşitului lumii, o referinţă a Apocalipsei, acesta este sentimentul pe care-l trezeşte cartea Victoriei Milescu *Planeta stă acasă,* Editura Neuma, Apahida, 2022. Sunt versuri fataliste care nu dau nicio şansă umanităţii, generate de perioada cumplită pe care tocmai a traversat-o. Ultimele versuri spun răspicat că foştii puşcăriaşi din universul umanităţii sunt liberi: *...cei mai mulţi încă nu-şi dau seama/ că asta a fost tot, lumea s-a terminat/ stimaţi deţinuţi, sunteţi liberi...* (*Terminus)* Este ca şi cum pandemia a însemnat Apocalipsa din care au mai scăpat câţiva „deţinuţi” şi, cine ştie, poate că poeta nu este departe de adevăr.

Cunoscând tipologia umană şi formaţia intelectuală a autoarei, n-ai putea bănui că perioada de tristă amintire a afectat-o într-atât încât să-i creeze o nouă identitate specifică.

Trebuie spus că în contextul specializărilor stricte, post postmoderniste, Victoria Milescu este un caz rar, un poliscriptor de mare întindere: poetă, publicistă, traducătoare, autoare de cărţi pentru copii, critic literar echilibrat şi competent. În toate aceste domenii s-a ilustrat prin peste 40 de volume remarcabile, fără contaminări. În cartea de faţă, trăsătura distinctivă rămâne ironia – o ironie tristă, responsabilă, care reiese din toate elementele componente, de la motto-ul cuprinzând Articolul 1 din *Declaraţia universală a drepturilor omului* şi până la eclatanta morală cu care se încheie fiecare text. Autoarea încearcă să mitologizeze societatea din timpurile noastre, riscând risipa de termeni cu încărcătură negativă – pandemie, mască, traume, Covid – care nu pot genera decât sentimente neplăcute.

Actantul liric este, după cum se recunoaşte, un *homo ludens* care deambulează, haotic, de dimineaţă până seara prin oraşul tentacular populat de îngeri, pisici, câini, răniţi în războaie – dovadă că moartea nu rezolvă totul. Spaţiul urban a cotropit planeta, a alungat copacii din păduri, a încuiat apele şi a obscurizat cerul cu o perdea de fum. Cu toate acestea, sentimentul de sfârşit de lume nu acutizează tragedia eternă a omului alungat din Rai într-un deşert social.

Intrând în metafora titlului, am spune că planeta stă acasă pentru că e bolnavă: nu mai are aer, s-a golit de apă, nu mai cresc flori..., şi nu se întrevede un viitor de excelenţă şi de prosperitate. Titlul, foarte permisiv şi elastic, admite diverse variabile pentru o planetă care „stă acasă” numai dacă îşi continuă rotaţia pe orbita cosmică.

Autoarea îşi orientează meditaţia poetică în raport de circumstanţele existenţiale, de lucrurile rutiniere care capătă o încărcătură metaforică nouă, aşa cum se întâmplă cu poemul *Ablutio: Ne spălăm pe mâini, de ziua de ieri/ de cea de azi, ne spălăm/ de trecutul prezent, de viitorul trecut/ de cei pe care i-am cunoscut/ lăsându-i în urmă, fără şansă, agonici /.../* pentru ca în final *viaţa să se spele pe mâini de noi/ moartea, la fel.*

Vremurile pandemice restrictive au generat o adevărată tragedie a deriziunii ca în *Nu mai pot să respir: Pisica ce trece strada nu şi-a pus masca/ nici umbra ei, loială/ fluturele zburând spre becul aprins/ s-a făcut cenuşă/ nu purta masca indicată/ nici câinele pierdut de stăpân/ nu are mască/ .../ stelele nu au mască/ cine va amenda universul/ că nu se conformează legilor în vigoare/ .../ aerul nu poartă mască/ n-are nevoie, el respiră prin noi toţi –/ simple petice de pânză ieftină/ pe gura pământului strigând/ nu mai pot să respir...*

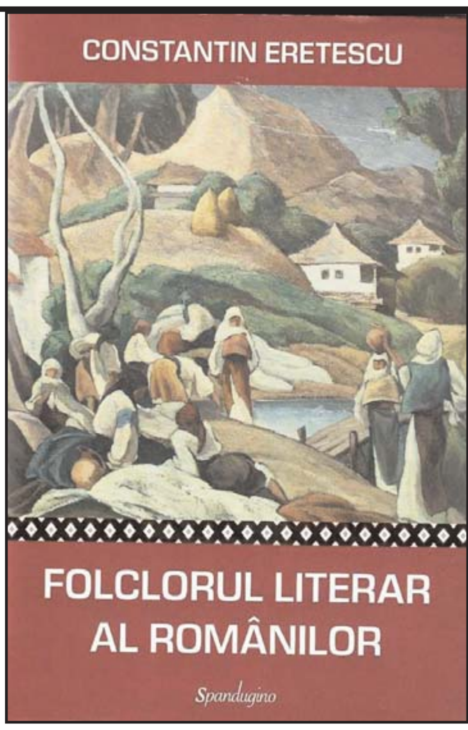
Toate afirmaţiile, toate situaţiile implică, fireşte, ordinea umanului, spălatul pe mâini este însă o angajare morală acreditată de Iisus Hristos şi echivalează cu eliberarea de păcate, dacă putem numi păcat ziua de azi şi cea de ieri...

Venită din Brăila, oraş al marilor scriitori, spaţiu multietnic al comunicării şi metaforei, precum şi al sentimentelor superlative, Victoria Milescu afirmă o sensibilitate poetică deosebită, inclusiv în atitudinea exorcizantă a pandemiei peste care cade cortina şi se aruncă măştile...

Pare curios că o autoare care manifestă competenţe critice nu scrie o poezie elaborată, cerebrală, în exclusivitate a gândirii, preferând să performeze aderenţa perfectă la realitatea banală şi repetitivă, ceea ce ne şi spune într-o artă poetică explicită, cu directitudine morală, consubstanţială morţii, profetizând reificarea fiinţei şi Apocalipsa inevitabilă: *...ne spălăm pe creier,/ redevenind forma pură, primară/ a păcatului iniţial, negândit, nerostit/ marea se spală de corăbiile înecate/ cerul de stelele duplicitare/ de îngerii rătăciţi/ .../ vrem să o luăm de la capăt dar/ unde să găsim un capăt de început/ să facă din noi alte maşinării/ alimentate cu viaţă/ de către cineva mai presus decât viaţa/...*

Poeta Victoria Milescu este un autor extrem de ofertant pentru exerciţiul critic, oferind deschideri analitice pertinente, plecând de la originile brăilene ale spaţiului cultural eflorescent, adăugând polivalenţa sa, ceea ce poate inspira o semnificaţie specifică a creaţiei sale, aşa cum se dezvăluie poezia din volumul de faţă – viguroasă, cu proiecţie arhitectonică amplă, cu profunzimi de trăire şi gândire deosebite.

C. Eretescu, om delicat şi educat, coleg cu autoarea la Institut, nu o citează nici în capitolul despre lirica populară, nici în cel despre folclorul oraşului, dar are despre producţiile de acest tip o părere tranşantă: „Categoria cuprinzătoare a folclorului urban a fost cu totul ignorată, singura formă admisă şi promovată oficial fiind cea de «folclor nou» sau «muncitoresc» – în fapt, producţii pseudopoetice în stil tradiţional, lansate de versificatori de ocazie” (Eretescu 2004, pp. 22-23).

La mare distanţă în timp şi de la şi mai mare distanţă în spaţiu, folcloristul Constantin Eretescu scrie un studiu cuprinzător despre „Folcloristica românească în anii ’50” pe care îl încheie într-o notă total negativă: „Prejudiciile cauzate culturii româneşti în ansamblu, şi celei populare în particular, de politica regimului comunist în cursul acestui deceniu sunt greu de evaluat. […] Creaţia populară nouă a acelor ani a fost un eşec. După o jumătate de secol de alergătură în căutarea cântecelor populare noi, nu putem cita o singură piesă izbutită.” (Constantin Eretescu, *Steaguri roşii pe ruine. Folcloristica românească în anii ’50,* în vol. *Ştima Apei. Studii de mitologie şi folclor,* Editura Etnologică, Bucureşti, 2007, pp. 234-260)

Încrâncenării lui Eretescu îi prefer umorul lui Amzulescu şi reţin sugestia la *re-lectura* critică a tuturor cărţilor, studiilor, articolelor apărute în deceniile respective, fără *parti-pris*-uri, fără intenţia de a găsi neapărat vinovaţi, ‘colaboraţionişti’, ‘culturnici’, ‘politruci’, ci de a înţelege, pe de o parte, imensul efort făcut de noi toţi pentru a ocoli capcanele cenzurii şi ale ‘comenzii sociale’ care ne-au înveninat existenţa atâta amar de vreme, şi, pe de altă parte, de a recupera din ceea ce s-a scris şi partea care *nu se putea publica* şi care a rămas, poate, în manuscrise ori în note, precum şi, încă mai greu, dar cu atât mai mare satisfacţia, de a afla, dincolo de ce a fost acceptat şi publicat, gândul ascuns al autorului, strecurat insidios printre rânduri.

Din acest punct de vedere, Eretescu a fost un deschizător de drumuri – ca să folosesc o formulă retorică proprie acelor vremi – el a „cotrobăit” prin arhiva Institutului, a extras şi comentat texte din fondul „secret”, trecute la „nepublicabile” sau a scormonit în caietele sale de teren ori în cele de însemnări zilnice pentru a scoate „mostre” de folclor orăşenesc, „al oraşului”, al treilea capitol al cărţii care însumează studii despre anecdote, bancuri, zvonuri, legende urbane (Eretescu 2022, pp. 336-393, având o Bibliografie dominant străină, cei mai mulţi americani de prestigiu – Gillian Bennett, Robert A. Georges, Paul Smith, Jan Harold Brunvand, acesta din urmă reţinut de timpuriu într-o publicaţie românească – şi români, câţiva, alături de Eretescu însuşi, cu şase titluri).

În plus, folclorul autentic a creat „anticorpi”, a produs nişte creaţii pe care le-am numit „anti folclor nou”, piese genuine, difuzate „underground”, nepublicabile şi nepublicate atunci, de tipul parafrazelor la lozincile mobilizatoare ale vremii („Noi cu braţe ca oţelul/ Vom culege muşeţelul” sau „Frunză verde de dudău/ Noi o ducem tot mai… bine”) şi altele, la fel de suculente şi pline de sens, dar care – despărţite de contextul social, cultural care le-a produs – devin din ce mai opace, mai greu de înţeles. „Hai, global, global, global,/ Ai băgat lumea-n spital” sau „Eram roşu ca batoza/ M-a omorât silicoza” nu pot fi înţelese decât prin raportarea la nişte realităţi sociale, cum era *acordul global,* o formă de plată dezavantajoasă pentru oamenii muncii, sau *silicoza*, care era o boală profesională frecvent întâlnită în mediul minier; în plus, pentru a reface integral „contextul genetic” al zicerii trebuie să ne reamintim (cei care au această posibilitate!) că batozele confecţionate la uzinele „Semănătoarea” din Bucureşti erau vopsite în roşu! Între ceea ce Eretescu numeşte „pseudoparemii” reţinem câteva („Din greşeală în greşeală/ Spre victoria finală”, „Pauzele lungi şi dese,/ Cheia marilor succese”, „Cine sapă groapă altuia departe ajunge”), structuri paremice tradiţionale, „rebrenduite” în raport cu noile realităţi socio-economice şi politice. Adaug şi eu una, de actualitate: „Decât mult făcut cu rost/ Mai bine puţin şi prost!”

Cu secvenţa despre „folclorul oraşului”, C. Eretescu înnoieşte clar şi lărgeşte domeniul folclorului literar, deşi niciuna dintre categoriile folclorice subsumate acesteia nu sunt nici „noi”, nici „contemporane”, nici exclusiv „urbane” sau „citadine”. După cum adjectivele adăugate folclorului din titlurile celor trei capitole mari ale cărţii dau prilejul căutătorilor de noduri în papură să ricaneze cu satisfacţie: cum adică, folclorul obiceiurilor nu este tradiţional, în timp ce balada sau basmul sunt, sau „cântecele de lume” ale lui Anton Pann nu erau produse şi cântate în oraşul Bucureşti, cum demonstrează Ovidiu Papadima, sau basmele lui Ispirescu, culese aproape toate din mahalalele Bucureştilor, nu sunt mostre de folclor urban?

Bine, toate aceste posibile şicane ar veni din partea unor cititori pe care autorul nu i-a avut în vedere, căci studiul doct, informat, al lui Constantin Eretescu are în vedere un cititor şcolit, iniţiat în ştiinţa folclorului, capabil să descifreze nuanţele şi să pătrundă subtilităţile discursului savant. O carte caracterizată succint şi exact de autorul său: „...O lucrare de sinteză care acordă atenţie lucrărilor apărute în ultimele decenii şi lărgeşte teritoriul folclorului prin includerea speciilor ignorate ale culturii tradiţionale şi ale folclorului oraşului”, o carte binevenită atunci când a fost întâi tipărită (2004), ajutând mult la limpezirea apelor după schimbările, într-o aşteptare frustrată, de după decembrie 1989, şi readusă, de Editura Spandugino, în 2022, în atenţia unui public cititor nou, cu alte (posibile) deprinderi de lectură şi de înţelegere a ceea ce ţine de un fond cultural străvechi, aflat într-o continuă schimbare, transformare, devenire.

Cartea este şi o modalitate de a-l omagia pe autorul său, Constantin (Coca) Eretescu, la aniversarea vârstei de 85 de ani – MULŢI ÎNAINTE!

Cărţi şi autori

Nichita – Cartea Elegiilor

Marian MIHĂESCU

După ***Sensul iubirii*** (1960) şi *O viziune a sentimentelor* (1964), volume în care poetul îşi exersează extazul liric juvenil, urmate apoi de *Dreptul la timp* (1965), unde poeme precum *Îndoirea luminii* dezvoltă gustul poetului pentru marile contemplări, urmează *11 Elegii* (1966) despre care poetul avea să mărturisească mai târziu: „*11 elegii* este debutul meu... Debutul meu este, evident, într-o criză de timp. A fost într-o criză de timp..., debutul s-a produs într-o criză de timp interior, dar... dar într-o maximă contemplare exterioară. *11 elegii,* cel puţin pentru mine, sunt dovada începutului poeziei mele."

Născut în 1933, cu acest „debut mărturisit" în 19(66), azi, în 20(22), 11 Elegii par a măsura destinul poetului într-o progresie cu rata 11: cele de trei ori 11 rate până la 1966, urmate de altele de şase ori 11 până astăzi fac să ne mai despartă doar o singură rată de 11 până la centenarul poetului din 20(33).

Prin tematica surprinzătoare, prin limbajul deosebit de abstract, prin intensitatea contemplării marilor mistere existenţiale, *11 Elegii* de Nichita Stănescu apar în peisajul poetic al anilor '60 drept o carte grea, pe care chiar criticii literari o abordează cu circumspecţie şi, de cele mai multe ori, fragmentar. Alex Ştefănescu acuză lipsa unităţii de viziune a volumului („Elegia a doua, getica, n-are nicio legătură cu prima elegie şi reprezintă o palidă reeditare a atmosferei panteiste, preromantice, evocate în unele din poemele lui Lucian Blaga") ori, pe alocuri, facilitatea discursului poetic (*Elegia a doua* este doar „poezie-joc specific nichitastănesciană (…) în care enumerarea ludică ia pe neobservate o turnură gravă"), despre *Elegia a opta, Hiperboreana,* spune că „este un poem frumos luat în sine, fără apartenenţă la ansamblul elegiilor", iar „*Elegia oului,* a noua, conţine, *in nuce*, schema din *Iona* lui Marin Sorescu"). Mircea Martin, pornind de la *Elegia a şasea* „consideră că, de fapt, *Elegiile* lui Nichita Stănescu „sunt aproape toate elegii ale opţiunii". Eugen Simion apreciază în mod deosebit *Elegia a opta, Hiperboreana*, fiind „una dintre cele mai frumoase, (Nichita) creează o ţară nouă, *Hiperboreea*, locuită de ideile pure şi uriaşe, un fel de peşteră platoniciană, unde sunt primiţi şi poeţii", despre *Omul-fântă,* singura fără nume de *elegie,* afirmă: „Omul-fantă este un divertisment comic într-o operă serioasă". Cert este că volumul *11 Elegii* îl consacră definitiv pe Nichita ca fiind cel mai mare poet al generaţiei sale. Impasibil la opiniile criticilor, pe un exemplar din ediţia din 1970 oferit prietenului său George Tomozei, Nichita scria: „Pe această carte a unei deznădejdi, nici acum cu trecerea vremii vindecată; pe această carte al cărei noroc literar mă înspăimântă, echivalând cu o laudă pentru un ochi care plânge: – Ce frumos plângi!"

Mai trebuie lămurit faptul că din ediţia-princeps lipseşte *Elegia oului,* a noua, fiind înlocuită cu *Omul-fantă,* păstrând astfel structura de *11 Elegii*, dar că, începând cu ediţiile următoare, poetul reintroduce *Elegia oului, a noua,* păstrând însă şi *Omul-fantă,* astfel că volumul *11 Elegii* va cuprinde în continuare, de fapt, 12 poezii. Titlul de *elegii* nu trebuie înţeles strict pe definiţie, fiind, mai degrabă, *meditaţii filosofice* pe tema existenţei. Poate că fiorul izvorât din contemplarea marilor taine să conducă spre nota elegiacă. Mircea Martin sesizează foarte corect: „Există în volumul lui Nichita Stănescu o suferinţă abstractă, produsă de dificultatea organică de cristalizare într-un mod anumit al existenţei sau al cunoaşterii".

De la apariţia volumului au trecut peste 50 de ani. Mulţi s-au aplecat asupra lui, puţini au fost tentaţi să-l comenteze *in integrum* (Dorin Ştef, Adrian Romila, Violeta Mihai etc.).

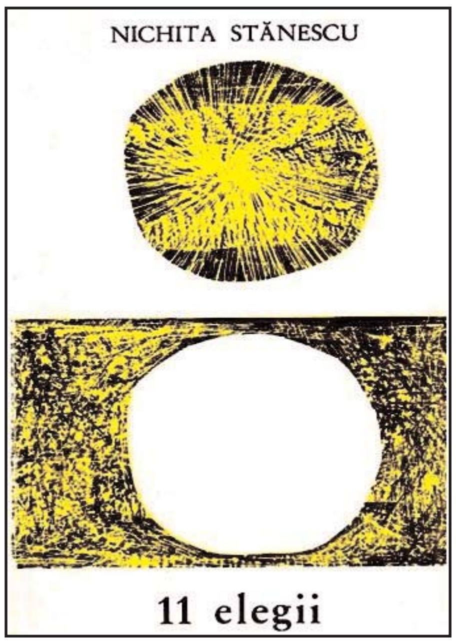
Din dorinţa readucerii *textului* sub lumina cercetării, vom încerca şi noi un studiu asupra acestuia, angajându-ne să descoperim ideile fundamentale, coerenţa şi limbajul poetic, printr-o tehnică pur impresionistă, lovinesciană, cât mai aproape de text, evitând consideraţiile speculative.

Privit în ansamblu, volumul supus cercetării cuprinde 12 poezii. Pentru a intui *arhitectura volumului,* vom opera în continuare cu anumite titluri şi subtitluri de paragrafe care să sugereze ideile fundamentale. Fiecare poezie va apărea cu titlul şi subtitlul ei, urmată de câteva versuri iniţiale care să inducă tonul liric fundamental. Pe parcursul demersului analitic ne vom sprijini de versuri-citate.

Spiritul creator al Universului

***Elegia întâia* – Închinată lui Dedal, întemeietorul vestitului neam de artişti, ai dedalizilor.**
El începe cu sine şi se sfârşeşte/ cu sine...

În centrul discursului poetic se află conceptul *El.* Cine este *El?* Este Spiritul Creator al Universului, sugerat şi prin dedicaţia lui Dedal, artistul creator al Labirintului. Descrierea Spiritului Creator al Universului se face prin afirmaţii şi negaţii, prin antiteze şi paradoxuri, amintind de *Scrisoarea I* de Mihai Eminescu: închide Spaţiul şi Timpul în sine însuşi (*Nu-l vesteşte nicio aură, nu-l/ urmează nicio coadă de cometă*), nu are chip, nici formă, este perfect ca sfera, loc geometric al punctului în mişcare în infinite direcţii; este nevăzut şi atemporal (*Nu-l urmează istoria/ propriilor lui mişcări, aşa/ cum semnul potcoavei urmează/ cu credinţă/ caii...*).

Nota lirică se amplifică începând cu versul *Aici dorm eu, înconjurat de el.* Asemenea lui Dedal, închis în propriul Labirint, prin extensie, poetul exprimă copleşitorul fior existenţial al omului, strop de conştiinţă oglindind Marele Spirit al Universului, aşa cum Atotştiutorul din ceruri s-ar oglindi într-un bob de rouă. Copleşitorul sentiment al necuprinderii converteşte meditaţia filosofică în elegie.

Dar *bobul de rouă – stropul de conştiinţă* în care Necuprinsul se oglindeşte este doar un *arhetip*, ai cărui avatari se multiplică infinit şi radial (*Şirul de bărbaţi îmi populează/ un umăr. Şirul de femei/ alt umăr*). Mai mult, ei sunt doar pene ale unor aripi dorminde, în somnul lor latent al devenirii în interiorul Marelui Spirit Creator al Universului.

Raportul omului cu Spiritul Universal

Este vădit într-un ciclu de trei elegii care urmează, sugerând o istorie a ideilor religioase (Dorin Ştef), de la politeismul preistoriei la drumul complex al cunoaşterii manifestat în cultura Antichităţii şi, de aici, la canoanele rigide ale credinţei în Evul Mediu.

Spaimele omului primitiv şi mântuirea prin zei

***Elegia a doua, Getica* – Lui Vasile Pârvan.**
În fiecare scorbură era aşezat un zeu...

Poetul îl alege pe Vasile Pârvan, cercetător al preistoriei societăţii din spaţiul getic, fiind fermecat de destinul sublim al acestuia, în ciuda tragediilor personale care-l bântuie, după cum avea să mărturisească mai târziu în *Antimetafizica.*

Spaima de neant a omului primitiv duce la credinţa în zei. Politeismul sacralizează întregul spaţiu, nelăsând goală nicio eventuală spărtură a Sinelui Universal (*scorbură, crăpătură de piatră, ruptură de pod,* dar şi orice *rană la picior, la mână, la ochi*): *...el/ apără tot ce se desparte de sine.*

Lirismul se amplifică în avertismentul tragic din ultima secvenţă, care ia forma unei apostrofe: *Ai grijă, luptătorule, nu-ţi pierde/ ochiul,/ pentru că vor aduce şi-ţi vor aşeza/ în orbită un zeu.*

Sentimentul copleşitor de spaimă în faţa neantului dă tonul elegiac, dar calea de mântuire este slăvirea zeului pe care tocmai îl consacră.

Drama cunoaşterii, între contemplare şi criza lucidităţii

***A treia elegie* – Contemplare, criză de timp şi iar contemplare.** *Dacă te trezeşti,/ iată până unde se poate ajunge...*

Structurată pe 5 secvenţe, alternând *Contemplare* (I, III, V) cu *Criză de timp* (II, IV), poezia exprimă drama cunoaşterii, cu amplele sale popasuri în starea de echilibru, întrerupte brusc de „crize" de înţelegere a unei idei noi prin care se rupe bunul-simţ comun şi se cere a fi încorporată într-un nou echilibru al unei lumi cunoscute.

Motivele poetice fundamentale sunt, de fapt, două concepte – *contemplarea* şi *criza de timp*, ce aveau să fie explicitate într-o poezie dintr-un volum următor (*Prelecţiune*, în vol. *Laus Ptolomaei,* 1968). Acolo apare explicit, potrivit învăţatului antic Ptolomeu, că există două feluri de stări ale firii: starea contemplării, adică a belşugului de timp – staticul firii, şi starea de criză de timp, adică a lipsei de timp – dinamicul firii; tot Ptolomeu defineşte bunul-simţ ca *tot ce se vede*, şi raţiunea, *ce nu se vede.* Or, cunoaşterea este o cale de la senzorial la raţional, de la bunul-simţ la raţiune.

Revenind la *A treia elegie,* prima secvenţă de *Contemplare* dezvoltă motivul *trezirii* în sensul de cunoaştere, asociind motive complementare – *ochi, privire, albastru, peisajele somnului*, precum şi motivul *tunelului,* sugerând receptarea informaţiei pornind de la imaginea de bun-simţ a realităţii şi ajungând, prin viziune suprarealistă, la o suprarealitate: *peisajele curgătoare ale somnului/ se văd.*

La un moment dat de *scurtă tristeţe*, se instalează starea de criză de timp, moment trecător al dezechilibrului, iar vechea realitate devenită prin raţiune suprarealitate se revarsă prin ferestre în cel ce o contemplase, încât îl forţează s-o recepteze *cu ochii deschişi* ca stare de bun-simţ, dar într-o *altă orânduire*; cum n-o mai poate controla senzorial, atunci intervine raţiunea, cu un alt fel de ochi: *ochii din frunte, din tâmplă, din degete.*

Următoarea *Contemplare* reorganizează vechea (supra)realitate ca o (mega)suprarealitate de bun-simţ. Cunoaşterea devine tot mai mult o (supra)cunoaştere, omul este copleşit de informaţii din ce în ce mai complexe, precum stoluri de păsări se îngrămădesc unele peste altele în spinarea lui: *Fluviu de păsări înfipte/ cu pliscurile una-ntr-alta se agită.*

De-acum, ceea ce ştie omul nu mai vede cu ochii, ştie doar că există această (mega)suprarealitate. Este ca şi cum nu el o priveşte, ci ea îl priveşte pe el, ca şi cum el este fructul ei: *Copacii ne văd pe noi,/ iar nu noi pe ei /.../ Suntem fructificaţi. Atârnăm/ de capătul unei priviri/ care ne suge.* Tristeţea acestei *crize de timp* vine tocmai din teama de a ne pierde sub teroarea acestei (mega)suprarealităţi.

Iar raţiunea ne cere să acceptăm lumea aşa cum se schimbă, să ştim doar că există, iar bunul-simţ din noi să ne salveze. Avea să conchidă poetul: *Recădeam în starea de om.*

Iluminare şi durere

***A patra elegie* – Lupta dintre visceral şi real.**
Învins în afară,/ Evul Mediu s-a retras în chiliile/ roşii şi albe ale sângelui meu...

În prelungirea celei de-a treia elegii, *A patra elegie – Lupta dintre visceral şi real,* poate fi socotită un caz particular de *criză de timp*, adică acel moment paradoxal pe calea cunoaşterii, când omul atinge punctul maxim al religiozităţii dusă până la fanatism, când se aprind ruguri şi se ard semeni în numele credinţei.

Compusă din două secvenţe (I, II), cultivă mai întâi motivul fundamental al credinţei, asociind şi alte motive precum *chilii, catedrale, credincioşi,* apoi motivul fundamental al *rugurilor*, asociind *procesiuni* şi *durere.*

Dilema iluminare/durere este sugerată încă din secvenţa I prin epitetul *absurd* din expresiile *circuit absurd, zonă absurdă,* referitoare la absorbţia credincioşilor în catedrala medievală a inimii, dar şi prin războiul dintre suflet şi trup pe care-l simte omul Evului Mediu: *propriul meu trup nu/ mă mai înţelege/ şi/ propriul meu trup mă urăşte/ .../ voind/ să mă ucidă ca să poată fi liber/ şi neucigându-mă/ ca să poată fi, totuşi, trăit de cineva.*

→

Florea Firan: *Amprente şi voci*

Dan IONESCU

Cunoscut pentru preocupările sale constante faţă de fenomenul literar românesc, Florea Firan continuă să publice cărţi de istorie şi critică literară realizând prezentări de tip monografic în sinteză a unor scriitori reprezentativi din ţară şi din emigraţie. Cea mai recentă lucrare a sa este *Amprente şi voci*, în două volume, primul apărut în 2017, al doilea în 2021, ambele la „Scrisul Românesc”, beneficiind de prefeţe substanţiale semnate de criticul clujean Constantin Cubleşan: „Noua carte de incursiuni în istoria literară naţională, datorată domnului Florea Firan, are, pe lângă calitatea unei descinderi sistematice, documentare, în biografiile şi operele unor mari personalităţi ale culturii române, şi vibraţia, pe care cititorii o vor simţi, cu evidenţă, a unei mari pasiuni intelectuale pusă în slujba scrisului românesc din totdeauna. Discursul critic şi de istorie literară, practicat de Florea Firan, este unul exegetic în deplinul înţeles al cuvântului. Judecăţile de valoare sunt ferme, precise şi analitice, recomandându-l cu prisosinţă nu doar ca pe un temeinic cunoscător al fenomenului literar românesc, ci şi ca pe un fin degustător, de rafinament, al acestuia. În plus, au farmec aparte pasajele evocatoare ale acelora pe care i-a cunoscut personal.”

Prin aceste noi studii, Florea Firan susţine obiectivul principal al revistei *Scrisul Românesc* pe care a fondat-o în serie nouă în urmă cu două decenii şi continuă fără întrerupere: interculturalitatea şi multiculturalismul. Cele 81 de medalioane, care au prefaţat tot atâtea numere ale revistei, analizează scriitori de primă mărime, de la marii clasici la scriitori contemporani. Marii clasici ai literaturii noastre sunt prezentaţi din ipostaze mai puţin cunoscute, dar care au adus unele clarificări din viaţa şi opera acestora. Caragiale este prezentat ca poet, „compartiment mai modest în ansamblul operei sale”. Marele dramaturg şi prozator „şi-a început activitatea literară propriu-zisă ca poet, direcţiile principale în care stăruie sunt satira politică cu o mare frecvenţă în epocă şi parodia literară”. Eminescu este inclus în primul volum cu *Corespondenţa inedită* cu Veronica Micle, publicată în 2000 sub titlul *Dulcea mea Doamnă/Eminul meu iubit*, ediţie îngrijită, transcriere, note şi prefaţă de Christina Zarifopol-Illias. La vremea respectivă a reprezentat un eveniment editorial şi literar. „Privite în totalitate, scrie Florea Firan, scrisorile dintre cei doi protagonişti ne dau informaţii în primul rând biografice, despre ei, dar şi altele de ordin psihologic, cultural şi literar, social sau politic, încât istoria şi critica literară vor avea pe un timp lung subiect de dezbatere. Aflăm despre programul încărcat al scriitorului, despre munca extenuantă de la ziarul *Timpul,* despre scriitorii Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Caragiale, Carmen Sylva, despre frământările şi procesele sale de conştiinţă că nu-i putea oferi o situaţie onorabilă Veronicăi pentru a o feri «de gura lumii», despre planuri de a trăi împreună fericiţi, ceea ce nu s-a întâmplat niciodată. Toate acestea pe fondul unei vieţi tumultuoase politice bucureştene...”

În vol. II autorul publică un eseu în sinteză la împlinirea a 170 de ani de la naşterea poetului, a cărui activitate literară este prezentată într-un decrescendo temporal, de la consideraţiile actuale, până la debutul acestuia: „Eminescu ne apare acelaşi titan, autorul marilor proiecte sociogonice şi metafizice, între care mitul naşterii şi morţii universului din poemele *Memento mori, Mureşan, Rugăciunea unui dac, Gemenii, Scrisoarea I,* sau mitul creatorului exprimat filosofic în *Odă (în metru antic)*, considerată punctul de plecare a poeziei moderne româneşti, şi capodopera *Luceafărul,* sinteză a liricii sale”. Unul dintre scriitorii admiraţi de către poet a fost Shakespeare, a cărui influenţă asupra teatrului naţional este reflectată în capitolul *William Shakespeare şi teatrul românesc* scris de Florea Firan; în exegeză, sunt amintiţi câţiva dintre actorii notabili care, de-a lungul timpului, au jucat în piesele „marelui Will”, precum şi primii traducători, fiii prozatorului Ion Ghica.

În calitate de editor, Florea Firan a tipărit valoroasele *Amintiri despre Eminescu,* aparţinând lui Teodor Ştefanelli, fost coleg şi prieten apropiat al poetului în perioada studiilor liceale de la Cernăuţi şi universitare, de la Viena. Pentru relevarea personalităţii sale „de magistrat, istoric şi scriitor, membru al Academiei Române”, lui Ştefanelli îi consacră un capitol. În această epocă, dezvoltarea literaturii şi a artelor (în general) a fost posibilă datorită şi lui Carmen Sylva, Regina-poetă: „Erudită, poliglotă, atrasă de filosofie, dar şi de spiritism, rafinată, generoasă şi plină de farmec, Carmen Sylva îşi pune talentul în slujba Coroanei şi se afirmă ca protectoare a culturii şi artelor”. Despre demersul artistic al lui Alexandru Macedonski de a realiza tranziţia de la romantism la simbolism aflăm din cuprinsul a douăzeci şi cinci de pagini, convergente, totodată, ideii că „Alexandru Macedonski reprezintă prima mare conştiinţă modernă românească”.

Lucian Blaga, autor cu adevărat modern, încadrabil în expresionism, este evaluat prin volumul autobiografic *Hronicul şi cântecul vârstelor:* „Cartea ne îngăduie un excurs spiritual în relevarea principalelor momente din activitatea pe această perioadă”, a primelor două decenii ale secolului trecut.

O atenţie deosebită o acordă Florea Firan poeţilor de avangardă, precum: Paul Celan, „unul dintre cei mai importanţi poeţi ai sec. XX, care a marcat profund gândirea poetică românească”, Gherasim Luca, „poet revoluţionar suprarealist dotat cu o natură artistică originală”, Tristan Tzara, „mentorul mişcării dadaiste”, Ilarie Voronca, „voce autentică şi integratoare în peisajul literar avangardist”, Urmuz, „«modelul cel mai autorizat» al avangardismului românesc”, Dorin Tudoran, „poet original şi conştiinţă civică a timpului său, militant nonconformist, alăturându-se celor care au protestat din interiorul sistemului comunist”, iar viziunea asupra perioadei interbelice este completată cu un studiu despre personalitatea lui Eugen Lovinescu, promotorul modernismului în cultura română. De asemenea, fiica acestuia, Monica Lovinescu, „o voce puternică a exilului”, în perioada postbelică, a militat „poate cel mai mult în susţinerea intelectualilor români care au rămas în regimul comunist: a transmis mesaje de încurajare şi a demascat dictatura”. Din lirica postbelică, figurează, cu detalii care le-au particularizat opera, doi poeţi din generaţii diferite: Marin Sorescu, afirmat în anii şaizeci-şaptezeci şi descris ca *Poetul-pictor,* şi Traian T. Coşovei, poate cel mai talentat al generaţiei optzeciste.

Proza contemporană este bine reprezentată: Herta Müller, considerată de antologator „o scriitoare cu destin de excepţie”, Bujor Nedelcovici, „adept al prozei intelectualiste”, Nicolae Breban, „spirit nonconformist, energic şi polemic, elogiat dar şi contestat”, Dumitru Ţepeneag, „prozator prolific şi polemist tenace, personalitate accentuată a exilului românesc”, Petru Popescu, „personaj complex, prozator intelectualist adept al prozei citadine şi al unei noi «literaturi de consum»”, Paul Goma, „prozator şi memorialist, adevărat simbol al rezistenţei comuniste”, Ion Vianu, „medic psihiatru ca formaţie şi scriitor profund care a găsit în literatură şi artă modalitatea cea mai potrivită de ilustrare a valorilor umane” ş.a.

O mare parte din cele două volume li se acordă criticilor şi istoricilor literari din emigraţie, precum: Lucian Raicu, Ion Negoiţescu, Nicolae Balotă, George Banu, Gelu Ionescu, Mircea Iorgulescu, Ion Omescu, Matei Călinescu, Virgil Nemoianu, Sorin Alexandrescu. Însuşi autorului cărţii de faţă, profesorului Florea Firan, i se poate creiona un portret semnificativ, pe baza interviului luat de către Florentin Popescu, publicat iniţial în revista *Bucureştiul literar şi artistic* şi apoi în vol. I, şi altul de către Gabriela Rusu-Păsărin, în cadrul emisiunii „Galeria personalităţilor Universităţii craiovene”, şi reprodus în finalul volumului II.

Cu afinităţi, dar obiectiv, prezintă personalităţi cu care Florea Firan s-a intersectat în ipostaze diferite: Al. Piru, pe care l-a avut profesor la Universitatea din Bucureşti şi au devenit apoi colegi de catedră la Facultatea de Litere din Craiova, în calitatea acestuia de decan, Ovidiu Papadima, conducător ştiinţific al lucrării de doctorat la Institutul „G. Călinescu”, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, pe care a avut-o preşedinte la susţinerea tezei de doctorat din cadrul Institutului.

Pasiunea lui Florea Firan pentru literatură, folclor şi teatru – domenii în care publică mai multe lucrări – este cu siguranţă motivul pentru care realizează două portrete memorabile: unul Mariei Tănase, *Profil de creator şi interpret*, al cărei nume îl dă Festivalul Naţional al Cântecului Popular Românesc pe care Florea Firan l-a iniţiat, şi *Tudor Gheorghe – Actorul-menestrel* al cărui demers din cele două ipostaze l-a urmărit cu admiraţie.

Dar dilema se accentuează în secvenţa II, unde motivul durerii amplifică tonul trist al textului. Este o *durere a ruperii în două a lumii,* ca şi cum totul trebuie să urmeze împărţirea realităţii în două, astfel ca să poată fi receptată de *doi ochi*, de *două timpane*, de *două nări* etc.

Dorinţa de unitate ar fi salvarea într-o refacere-n interior a tuturor jumătăţilor rupte, astfel încât aprinderea rugurilor să fie mereu amânată.

Raportul omului cu elementele

Un alt ciclu de trei elegii (*A cincea elegie, A şasea elegie, A şaptea elegie*) redă raportul omului cu elementele lumii înconjurătoare. Omul, naiv şi fără experienţă, iscodeşte natura, la început ne-înţelegându-i structura şi rosturile, ezitând în alegerile sale şi optând, în cele din urmă, la comuniunea cu ea.

Ignoranţa

***A cincea elegie* – Tentaţia realului.** *Nu m-am supărat niciodată pe mere...*

Raportarea la regnul vegetal (*mere, frunze*), la regnul animal (*păsări*) ori la alte lucruri oarecare (*umbră*) reprezintă, în fond tentaţia realului.

Observându-le atent, omul vede cât de deosebit este faţă de ele şi descoperă, vai, cât îi sunt de indiferente! De aceea, printr-un proces de conştiinţă se pomeneşte în faţa unor *tribunale* ale acestora (*tribunale rotunde, tribunale aeriene, tribunale subţiri şi răcoroase*) şi condamnat pentru ignoranţă. Inculpat pentru lipsa de empatie în faţa naturii ignorate, îşi modifică treptat starea de spirit, astfel că ajunge să înţeleagă atât de mult rosturile acestor lucruri, încât se face una cu ele: *iau forma merelor, frunzelor, umbrelor, păsărilor.*

Dilema

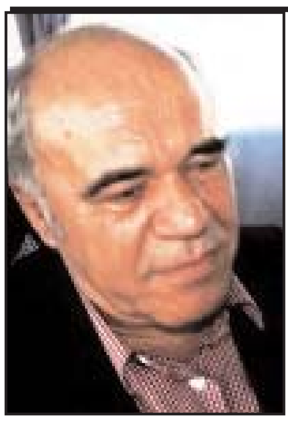
***A şasea elegie* – Afazia.** *Stau între doi idoli şi nu pot să aleg...*

A şasea elegie este dilema alegerii între doi idoli la fel de dragi. Este poate elegia legată cel mai mult cu biografia poetului, fiind scrisă într-un moment în care o părăsise pe soţia sa, poeta Doina Ciurea, cea care îi inspirase ameţitoarele poeme de dragoste din volumul *O viziune a sentimentelor* (1964) şi se mutase în *locuinţa cu pământ pe jos* a Corneliei Melinescu, iubita cu care avea să împartă Hiperboreea.

Atmosfera elegiacă este amplificată şi de ploaia măruntă, putredă, bacoviană, devenită laitmotiv. Incantaţia, specifică poetului, dă forme suprarealiste succesive idolilor săi (*două bucăţi de lemn, două schelete de cal, două gropi*), neştiind pe care să-l acopere cu uitare.

(Va urma.)

Cărţi şi autori

O aniversare care n-a mai avut loc: Fănuş Neagu – 90

Florentin POPESCU

Cine a fost Fănuş Neagu şi ce a rămas după el? Mă întreb şi eu ca mulţi alţii care l-au cunoscut ori numai l-au citit.

Şi-mi răspund singur: un om-spectacol, un scriitor de neconfundat cu niciun altul din literatura noastră şi – cine ştie? – poate nici din alte literaturi.

Mânuitor inspirat şi dibaci al limbii române, o cascadă de metafore şi de asocieri neaşteptate pe care cred că nici măcar Nichita Stănescu, recunoscut de toată lumea sub acest aspect, nu-l putea concura. Un fenomen şi, totodată, (aş zice, fără teama că exagerez ori greşesc) un ins cu care nu te poţi întâlni, probabil, decât o dată la un veac, dacă nu cumva şi mai mult.

Într-un fel, şi un nedreptăţit, deocamdată, când istoria literaturii nu şi-a spus ultimul cuvânt! –, cum s-a întâmplat şi se întâmplă la noi, românii, care nu prea ştim să ne apreciem cum trebuie şi să ne cinstim valorile decât după zeci şi sute de ani sau după ce ne deschid alţii ochii asupra lor.

Fănuş Neagu, născut la 5 aprilie, era, ca şi mine, un Berbec (eu născându-mă la 3 aprilie, evident într-un alt an decât el), zodie ce se caracterizează prin muncă multă, prin perseverenţă, prin tenacitate, prin încăpăţânare şi mai ales prin credinţa că aceia care se circumscriu ei nu pot atinge gloria sau măcar o parte din idealurile proprii decât prin ce le-a dat Dumnezeu şi prin ce au sporit ei talanţii, cum se scrie la Biblie.

Dar nu despre harurile dumnezeieşti şi astrale de care s-a bucurat Fănuş Neagu mi-am propus să scriu acum, ci despre cu totul altceva – despre câteva împrejurări în care mi-a fost dat să mă aflu în preajma acestui om minunat al literaturii române.

O fac, fireşte, cu convingerea că cele câteva secvenţe la care mă voi referi ar putea să aducă încă o lumină, pe lângă multe altele, asupra omului şi scriitorului Fănuş Neagu şi cu speranţa că, în conul de umbră care se întinde, cam de regulă, asupra scriitorului român după ce pleacă într-o altă lume, puţinele mele amintiri ar putea deveni o fereastră prin care omul şi scriitorul să poată fi privit încă odată şi altfel decât au făcut/o fac criticii şi istoricii literari.

În vâltoarea literară a ultimelor decenii ale veacului trecut, nu mai ştiu nici când şi nici unde l-am văzut sau am vorbit pentru prima oară cu autorul nuvelei *Dincolo de nisipuri* şi al romanului *Îngerul a strigat.* Se poate să se fi întâmplat la vreo manifestare literară sau poate la vestitul Cenaclu „Nicolae Labiş" de la Uniunea Scriitorilor, unde, în vremea studenţiei mele (1964-1969), se aduna săptămânal toată floarea literaturii române, cea care abia mai apoi avea să intre în istoria contemporană a culturii noastre.

Sau e posibil să-l fi întâlnit pe terasa de la Uniunea Scriitorilor, de la Casa Monteoru, unde, nefiind eu un client al unor astfel de localuri, voi fi ajuns însoţit de vreun prieten care mi-l va fi arătat „de la distanţă", fără să fi avut plăcerea de a schimba cu el măcar o vorbă-două.

„Tolba" amintirilor mele cu acest scriitor conţine, totuşi, câteva secvenţe şi momente care acum, la ceasul întoarcerii în trecut, vreau să cred că ar putea avea oarece semnificaţie şi importanţă.

Mai de aproape, dacă pot să zic aşa, l-am întâlnit pe Fănuş Neagu în strada Brezoianu 13, unde în anii 1966-67 ai veacului trecut se afla redacţia revistei *Amfiteatru,* condusă de conjudeţeanul meu Ion Băieşu, ce şi-l luase ca secund pe viitorul autor al romanului *Îngerul a strigat,* un scriitor pe cât de talentat, tot pe atât de preocupat de stimularea tinerilor din amfiteatre, care se duceau la el cu speranţa unui sprijin întru afirmarea literară. Şi ei primeau sprijinul, pentru că şi Fănuş şi Băieşu şi Coman Şova, care formau staff-ul revistei, doreau, într-un singur şi colectiv elan, să dea o nouă direcţie, un nou suflu mişcării literare.

Şi cu cine ar fi putut s-o facă dacă nu cu studenţii? Iau din raft o mai veche cartea a mea, *Un mesteacăn rătăcit în câmpie* (2007), unde mi-am amintit că am scris ceva despre Fănuş Neagu, cel din acea perioadă, şi descopăr aceste rânduri:

„Fănuş Neagu gira paginile de proză ale revistei şi se dovedise a fi foarte atent, generos şi totodată exigent cu studenţii care îi aduceau săptămânal zeci de pagini spre a fi citite şi, eventual, publicate în revistă. Nu cred să fi existat un tânăr cât de cât talentat care să nu-i fi primit sprijinul. Pentru el era aproape aceeaşi bucurie ca şi pentru debutant să vadă tipărite textele unor autori care promiteau frumoase împliniri în schiţă, în roman şi mai rar în nuvelă. Celor pe care îi trimitea în braţele şi sub ochii cititorilor, le făcea scurte şi sugestive prezentări, veritabile «cărţi de acreditare», destinate să câştige încrederea celor care parcurgeau *Amfiteatrul* şi erau interesaţi de talentele studenţeşti în formare.

În perioada despre care este vorba, Fănuş Neagu ne apărea tuturor ca şi azi: un vulcan de bună dispoziţie, răbdător şi înţelegător cu cei care-i cereau sprijinul, şfichiuitor şi neîndurător, ironic şi neiertător cu cei care i-ar fi lezat cumva, cu ceva, orgoliul.

Am avut şi eu multe prilejuri de a sta în preajmă celui ce ne-a dat fermecătoarea povestire *Ningea în Bărăgan,* nu atât în perioada colaborării la *Amfiteatru,* cât în anii care au venit, când felurite «întâmplări» şi manifestări literare ne-au adus alături pe unul de celălalt. Asta avea să se petreacă fie în Bucureşti, fie în timpul unor deplasări prin ţară.

În 1982 eram redactor la Editura Sport-Turism şi-n preajma apariţiei unui nou volum al lui Fănuş Neagu, *Pierdut în Balcania*, un coleg – Grigore Damirescu, cel care se ocupa cu editarea amintitului op, mi-a făcut într-o dimineaţă o invitaţie: «Hai să mergem la Fănuş! Nu stă departe, ne va primi bine şi ne va trata şi cu un whisky!» Şi cum eu ţineam un fel de rubrică de interviuri la Radio în fiecare duminică dimineaţa, n-am rezistat tentaţiei şi mi-am însoţit colegul. Am realizat acea convorbire, ea s-a difuzat parţial pe undele hertziene şi am avut inspiraţia să-mi păstrez şi eu o copie a benzii magnetice. Reascultând-o după amar de vreme, am transcris-o şi am publicat interviul în revista *Literatorul* (nr. 11/12, 2001), adică exact în revista care-l avea ca director pe... Fănuş Neagu. În 1982 scriitorul îmi spunea, printre altele, că va abandona cronica sportivă pe care pe atunci o scria cu o rară devoţiune. Se hotărâse s-o abandoneze fiindcă a fost dezamăgit de fotbaliştii noştri. Recitind interviul în 2001, a simţit nevoia să-i adauge un Post-scriptum: «Din prea mare dragoste pentru sportul rege nu m-am ţinut de cuvânt. Scriu şi azi cronică sportivă cu aceeaşi dragoste ca-n tinereţe.» Semnat: 12 aprilie 2001, Fănuş Neagu.

Acest «frumos nebun al marilor metafore», cum l-a numit undeva Mircea Micu, parafrazându-i un titlu de roman, este, cum se ştie, o cascadă verbală, de spirit, de vorbe de duh, de sarcasm, dar şi de ironie, răspândind în juru-i un soi de magnetism aparte.

L-am ascultat, prin 2001 parcă, o dimineaţă întreagă, într-un hotel din Constanţa, zeflemisindu-l, nu fără temei, dar cu prietenie, pe Dan Cristea, iar într-o altă zi l-am întâlnit la fel de plin de vervă pe terasa de la Muzeul Literaturii Române.

Odată, pe când ne aflam la o şezătoare în Buzău, coborând dimineaţa din hotel, l-am surprins spunându-le câtorva invitaţi care stăteau la masă cu el (probabil trăgând concluzia la o discuţie despre viaţă şi vârstă): «Vă spun eu: Florentin Popescu e atât de liniştit şi de calm c-o să trăiască o sută de ani. Vă spun eu!» De unde să ştie marele scriitor că sub aparenţe, în trupul meu sălăşluia o hipertensiune arterială ereditară şi de-a dreptul periculoasă, care-mi putea şi-mi poate oricând prilejui sfârşitul?

Prin 2002 pare-mi-se, a venit la Muzeul Literaturii să vorbească despre cartea abia apărută a unui brăilean, Aurel M. Buricea (în treacăt fie spus, Fănuş Neagu îşi ajuta întotdeauna conjudeţenii; pe unii dintre ei i-a cooptat chiar şi în redacţia *Literatorului*) şi mie mi-a revenit plăcuta sarcină de a modera acea întâlnire cu cititorii. Zărind-o în sală şi pe soţia lui Fănuş, mi-am permis să spun: «Este un adevărat eveniment să-l vedem pe scriitor împreună cu doamna lui, după mulţi ani în care n-au mai participat împreună la o manifestare.»

Probabil iritat de remarca mea, nuvelistul mi-a replicat (fără vreo legătură cu ce spusesem, poate numai pentru a mă opri): «Şi tu eşti un covrig de Buzău, cu gaură!» Puteam să mă supăr? Se poate supăra cineva pe Fănuş Neagu? Doar dacă n-are pic de umor... Marele brăilean îl iubeşte mult pe V. Voiculescu şi, probabil, prin asociere (fiindcă eu am scris mai multe cărţi consacrate autorului *Ultimelor sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară*), îi sunt, într-o oarecare măsură, simpatic. Dacă n-ar fi aşa, nu m-aş fi trezit într-o dimineaţă cu el intrând val-vârtej în Muzeul Literaturii Române, întrebând portarii unde sunt. Când i-am auzit şi recunoscut glasul, am ieşit din birou să-l întâmpin, iar el, fără alte explicaţii, m-a tras deoparte şi m-a provocat la o discuţie despre poetul sonetelor (cu câtva timp în urmă îi dădusem un autograf pe cartea *Viaţa lui V. Voiculescu*). Voia să ştie de unde m-am documentat atunci când am scris despre *Zahei Orbul* şi să confrunte informaţiile mele cu ale lui, pe care îmi spunea că le ştia din tinereţe, De fapt, îl interesa care era legătura între o anume realitate ştiută de el şi documentarea subsemnatului.

La sfârşitul convorbirii şi la despărţire mi-am dat seama că Fănuş Neagu îmi poartă, în adevăr, o simpatie de care alţii nu se bucură."

După 1990 mi-a mai fost dat să mă întâlnesc cu Fănuş Neagu atât la Muzeul Literaturii, cât şi în alte locuri. Mi-a rămas în amintire încă o secvenţă petrecută tot la amintitul muzeu. Cred că era într-o dimineaţă de vară. Contrar obiceiurilor mele, care nu m-am împăcat niciodată cu prezenţa matinală la birou, s-a-ntâmplat ca atunci, nu mai ştiu din ce cauză, să ajung acolo mai devreme, cam pe la 9 şi ceva. Lucram în primul birou de la intrare, cunoscut sub numele de „Biroul de relaţii publice", cu încă vreo trei sau patru colegi. Fireşte că în ziua cu pricina am sosit primul, pe când în tot muzeul nu era nici ţipenie de salariat. Nu m-am aşezat bine pe scaun şi s-a deschis uşa. Pe ea a intrat scriitorul optzecist, regretatul prozator Ioan Lăcustă, pe care-l cunoşteam de la revista *Magazin istoric,* unde era redactor şi unde îl întâlnisem cu ocazia predării unor articole pe care mi le publica în acea vreme un coleg al lui, Ştefan Marian.

Ion Lăcustă, fie-i ţărâna uşoară, era o fire blândă şi prietenoasă, venise pur şi simplu să mă salute (Muzeul Literaturii era atunci în strada Dacia, la un fel de răspântie pentru scriitori).

→

Gaudeamus igitur, cât mai suntem. Altfel cum?!

Paula ROMANESCU

Cambridge, iunie 2003. Sunt cazată la Colegiul Fitz William pentru o săptămână.

Adina nu mă însoţeşte; are cursuri la colegiul ei.

Parcurg în mers de om fără griji străzile Cambridgeului – oraşul studenţimii cu nenumărate colegii care formează marea cetate universitară egală-rivală-complementară Oxfordului.

Tot *per pedes apostolorum* vizitez Colegiul St. John, înconjurat de vaste peluze ca nişte covoare moi şi proaspete aşternute spre tihna paşilor trecătorilor.

Pe unul din frontoanele clădirii care seamănă cu o catedrală, este înscris anul când a fost construită: 1624.

E sesiune de examene. Din loc în loc, pe alei, plăcuţe pe care stă scris să se păstreze liniştea. Şi chiar e o linişte de-nceput de lume, de pe când cuvântul era abia semn făcut cu ochiul sau cu mâna, iar surâsul nu se desprinsese din rânjetul de fiară.

Din când în când, paşii grăbiţi ai câte unui student ori profesor. Pretutindeni o curăţenie împărătească în acel regat în care fiecare supus britanic dă anual 0,40 lire pentru întreţinerea coroanei şi a purtătoarei acesteia.

Treptele care duc spre amfiteatre şi sălile de curs sunt tocite de paşii celor care de aproape 400 de ani au tot venit să ia lumină din ştiinţă ca mai apoi, rând pe rând, să se mute în regatul umbrelor.

Apare un grup de absolvenţi în togă neagră şi, pe cap, cu farfuria aceea în patru colţuri. Sunt şi profesori cu ei. Aceştia li se adresează proaspeţilor licenţiaţi cu sir.

Egalitatea s-a realizat. Ar mai rămâne de asigurat *libertatea* şi *fraternitatea,* dar, desigur, englezii nu au lecţii de luat de la francezii care, prinşi de entuziasm revoluţionar, şi-au scurtat regele de cap, dar i-au îngăduit corsicanului Bonaparte Napoleon să se încoroneze împărat la Notre-Dame în prezenţa Papei Pius al VII-lea invitat la ceremonie ca simplu spectator, în vreme ce mama lui (a Napoleonului!), macaronara cu gură bogată Laetizia, nu s-a deranjat să participe, mormăind înciudată *Pourvu que ça dure – Numai de-ar dura povestea asta.* Şi ce mai poveste!

Cositorul ierbii de la St. John are însă altă treabă. Acest Figaro englez aşterne pe gazon pale de verde pal, verde crud, în foarte ordonatul du-te-vino al maşinii sale de tuns.

Numai că a doua zi de dimineaţă, când am trecut prin acel loc, sub soarele rotund ca o tipsie de aur cald, o păpădie insolentă îşi deschisese corola ca un bobârnac dat sobrei austerităţi vegetale anglicane. Un mic sfânt rebel cu înmiresmată aureolă de răcoare înfrunta verdele nesfârşit al ordonatului gazon englezesc.

Pe la bisericile-catedrale de pe aici, dacă vrei să intri, trebuie să plăteşti o taxă. Păi să te tot închini la porţile-altare înalte din Casa Domnului!

Unde eşti, mică bisericuţă din Găleşeştii de Argeş, cu căzănelul tău de aramă, piesă de rezistenţă în inventarul „patrimoniului" tău datând din veacul al XVII-lea: „două icoane împărăteşti, o cădelniţă, o lampă cu gaz, o masă de lemn, o cană, un prapure, două coroane de cununie", în care într-o toamnă pe sfârşite, când tata era pe la Cotul Donului dintr-un ordin de nediscutat, am fost şi eu încreştinată prin scufundare în apa botezului!

Unde eşti poete Marin Sorescu, să-i avertizezi pe vizitatorii intraţi în bisericuţa din dealul Nemţilor noştri, meşteri pricepuţi – unul cojocar, altul cizmar, al treilea dulgher – *să nu atingă obiectele expuse în acel muzeu* (pentru că) *sunt exponate originale ieşite din mâinile, din sufletul şi din rărunchii acestui popor* (al meu, al nostru!)/ *într-o clipă de încordare şi spontaneitate care a durat 2000 de ani!*

Şi pe când stăteam noi liniştiţi pe scaune (n-aveam nici măcar o cafea să-i ofer) şi vorbeam de una şi de alta, a apărut ca din senin Fănuş Neagu. Fără să salute măcar, ne-a luat din scurt, ca şi cum ne-ar fi prins asupra unei fapte interzise: „Mă, ce faceţi voi aici?" I-am răspuns: „Păi, domnule Fănuş, el e din Deltă şi-mi povestea despre unele obiceiuri ale păsărilor şi animalelor de acolo. Îmi spunea, de pildă, ceva ce citisem într-o revistă a lui Pop Simion şi nu-mi venise să cred: cum vulpea mănâncă puii călifarului roşu şi ăsta nu se lasă mai prejos. Pândeşte cocina vulpii şi când ea nu e acolo îi omoară pui..." Şi numai ce-l văd pe Fănuş că-şi ia un scaun de la un birou vecin, îl trage aproape de noi, se aşază, bagă mâna în buzunarul de la geacă şi scoate de acolo un carneţel şi un pix. „Ia zi mai departe, că mă interesează şi pe mine!", zice el.

Uşor încurcat, Ioan Lăcustă reia firul povestirilor şi Fănuş Neagu, aidoma unui şcolar conştiincios, îşi notează totul de-a fir a păr.

Nu ştiu dacă acele notiţe îi vor fi folosit la scrierea vreunei povestiri sau nuvele.

Mai târziu, mult mai târziu, după moartea lui, Nicolae Grigore Mărăşanu, brăilean şi el, care i-a stat de multe ori în preajmă, mi-a confirmat: „Aşa făcea Fănuş. Altfel cum crezi că ar fi scris nuvelele şi povestirile lui? E adevărat, erau fictive, dar aveau şi ceva adevăr, aflat prin metodele de care spui tu!"

Şi tot la Muzeul Naţional al Literaturii, într-o altă zi, nu mai ştiu ce manifestare literară trebuia să înceapă (şi Fănuş ţinea să fie prezent la ea). Ne aflam în biroul directorului, regretatul Alexandru Condeescu, eu, Constantin Carbarău, redactorul-şef al revistei *Sud* (pe care îl secondam îndeaproape) şi, fireşte, Fănuş Neagu. Lucrurile se cam precipitau din cauza orei la care trebuia să înceapă manifestarea cu pricina. Prietenul meu Constantin Carbarău s-a apropiat şi mi-a şoptit la ureche: „Crezi că aş putea să-i cer lui Fănuş un interviu, aşa pe fugă?" „Nu ştiu ce să zic, i-am răspuns. Încearcă!" Şi atunci el a scos din buzunar un mic reportofon, s-a dus direct la marele prozator şi i-a împins microfonul sub nas. Dar Fănuş nu s-a mirat, nu s-a arătat deranjat. Probabil că era obişnuit cu aşa ceva.

Dacă-mi aduc bine aminte, colegul meu Carbarău i-a pus o întrebare legată de furia total anormală a unor inşi de a demola valorile noastre culturale acceptate şi apreciate de toată lumea. Fănuş a replicat imediat. Reproduc din memorie: „Ăştia care demolează n-au niciun succes. O fac aiurea. Cultura merge mai departe. Uite, dumneata scoţi o revistă bună şi serioasă. Florentin Popescu, aci de faţă, a scris o carte despre Vasile Voiculescu, care a suferit în temniţele comuniste, dar posteritatea îl apreciază pentru frumoasa operă pe care ne-a lăsat-o."

Târziu, după anul 2000, când Fănuş Neagu mă cunoştea şi ştia ce hram port prin viaţa culturală din Bucureşti, mi-a fost dat să trăiesc o altă secvenţă de viaţă. Un fel de amintire indirectă, dacă se poate spune aşa. Fiind eu un colaborator apropiat al revistei *Litere* de la Târgovişte şi un mai vechi membru al juriului de la Concursul „Moştenirea Văcăreştilor", am avut fericitul prilej ca în 2006 să mă aflu în amintitul juriu cu marele nuvelist, pe care autorităţile dâmboviţene l-au convins să vină acolo pentru a „da greutate" concursului cu pricina. Era un privilegiu pentru târgovişteni, dar şi pentru mine.

Criticul Lucian Chişu, director interimar la Muzeul Naţional al Literaturii Române, unde lucram şi eu, s-a oferit să mă includă în micul echipaj pe care avea să-l transporte la Târgovişte, adică el, eu şi Fănuş Neagu.

După ce stabilise detaliile deplasării, ocazionalul şofer mi-a spus că vom pleca din bulevardul Dacia şi vom trece şi pe acasă pe la Fănuş să-l luăm cu noi. Când am ajuns la Şosea (scriitorul locuia prin apropierea Ambasadei Federaţiei Ruse, peste drum de o benzinărie cunoscută de toată lumea), eu am rămas în maşină, iar el, „şoferul", s-a dus să-l aducă pe Fănuş. După câteva minute cei doi şi-au făcut apariţia. Când m-a văzut autorul *Cantonului părăsit,* în loc să-mi răspundă la salutul pe care i l-am adresat cât se poate de politicos, a zis: „Mă, l-am cunoscut pe tac-tu. Ăla e om de treabă! Tu eşti un derbedeu!"

Am rămas perplex, însă nu puteam să mă supăr. Îi cunoşteam stilul. Pasămite, cu ceva timp în urmă Fănuş avusese câteva zile de spitalizare la „Elias", unde îşi făcea vizite cu Romul Munteanu, internat şi el atunci într-o rezervă cu tatăl meu. Părintele meu, auzindu-i vorbind, n-a avut de lucru şi la un moment dat (cum am aflat mai târziu) le-ar fi spus: „Ştiţi, fiul meu e şi el scriitor. Nu ştiu dacă numele lui vă spune ceva! Îl cheamă Florentin Popescu." La care Romul Munteanu i-ar fi răspuns: „Cum să nu-l cunoaştem? Doar mi-a fost student la Universitate!", iar Fănuş ar fi adăugat: „Îl ştiu şi eu pe pişicherul ăsta, doar că stă cam departe de Uniunea Scriitorilor şi nu l-am prea văzut pe la restaurantul nostru..."

Bineînţeles că dacă nu l-aş fi cunoscut pe omul care gândea despre mine aşa, m-aş fi supărat şi aş fi pus la inimă replica cu pricina. Dar n-am făcut-o, fiindcă îi ştiam stilul, eram convins că n-a zis aşa decât din simpatie.

Iar azi mă întreb: Oare cine s-ar fi putut supăra pe Fănuş Neagu?

Trebuia ori să fii prost, ori să fii încuiat ca să nu-i înţelegi limbajul. Ori eu unul vreau să cred că nu eram nici una, nici alta...

Ciudată mai este şi posteritatea asta a scriitorului român! Cât a fost în viaţă, numele lui Fănuş Neagu se afla pe buzele multor persoane, literaţi şi chiar oameni din afara cercului lor.

Pe seama acestui scriitor circulau, într-un fel de folclor urban, fel de fel de anecdote – fie legate de unele întâmplări cărora le-ar fi fost personaj principal, fie pe seama unor replici memorabile, precum aceea legată de vinuri, despre care Fănuş ar fi spus că vrea să fie mult, să fie bun şi să fie plătit de altul. Apropo de asta: cu ocazia unei manifestări culturale de la Mizil, primarul de acolo mi-a zis că l-ar dori pe Fănuş Neagu oaspete la un festival. M-a rugat pe mine să-l conving să accepte. Când i-am spus, Fănuş mi-a replicat: „Să pregătească o damigeană de zece litri din cel mai bun vin de Pietroasele sau de ce au ei acolo şi mai discutăm!"...

Fiind de departe printre primii mari scriitori pe care i-a dat Brăila, alături de Panait Istrati şi Mihail Sebastian, Fănuş Neagu a adus în literatură întregul specific al bălţilor, cu întregul lor pitoresc, într-un limbaj de o coloratură fără de egal.

Cărţile lui se citesc pe nerăsuflate şi au darul de a releva lectorului o lume de coloratură aparte, de necomparat cu oricare alta.

Colegul şi prietenul meu Nicolae Grigore Mărăşanu, brăilean şi el, care de-a lungul vremii s-a aflat de multe ori în preajma lui Fănuş Neagu, a publicat mai deunăzi (în 2019) o foarte interesantă şi emoţionantă carte despre el. Volumul poartă un titlu simbolic, inspirat din fermecătoarele pagini de proză ale conjudeţeanului său, *Izma sălbatică. Eu văd, miros şi povestesc lumea* (Editura Grai şi Suflet – Cultura Naţională, Bucureşti, 2019).

Am citit cartea lui Nicolae Grigore Mărăşanu pe nerăsuflate, cum se spune. I-am degustat fiecare paragraf şi am reţinut, în final, aceste gânduri: „Fănuş Neagu umblă prin grămezile de grâu şi, aşa cum e, mare şi blond, pare, în asfinţitul sângeriu şi fierbinte, un uriaş bob de grâu, o movilă de grâu care a făcut picioare şi umblă ca o nălucire pe insulă".

Peste ani, în patul de suferinţă, la ultima întâlnire, Nicolae Grigore Mărăşanu îl vedea altfel şi nota cu amărăciune: „Fănuş cel uriaş, cel ce era în stare să înghită dintr-o sorbire o Dunăre de Zghihară albă şi seacă, vinul preferat, la o saramură de somn de Brăila, cel jovial cu prietenii ce îi făceau plăcere, cel necruţător cu răii şi mediocrii, cel fandăcsit ca o cobră pe tocuri înalte în faţa fetelor frumoase căutând locul de unde ar putea la o adică să muşte, omul acesta al tuturor plăcerilor lumii, mi se înfăţişa acum într-o fiinţare de mag purificator prin asceză, spaimă nemărturisită şi tainică rugă".

Iar ceva mai la vale adăuga: „Cu Fănuş se încheie o mare poveste, una dintre cele mai fertile etape ale literaturii române de după Cel de-Al Doilea Război Mondial". Perfect adevărat.

Vecina mea, Africa

Braţul lung al crimelor nepedepsite

Nicolae MELINESCU

Expansionismul brutal al Rusiei a provocat furie şi confuzie, şi nu numai că a alarmat Europa şi pe partenerul ei nord-american, ci a ridicat noi ameninţări în calea ţărilor foarte sărace, eşuate sau în curs de eşuare din Africa. Programul Alimentar Mondial (World Food Programme, WFP, orig. engl.) a anunţat că suspendă ajutoarele de hrană pentru aproape două milioane de oameni din Sudanul de Sud, independent din 2011, desprins din Republica Sudan după două războaie civile prelungite şi încheiate oficial în 2020. Programul Naţiunilor Unite este cea mai cuprinzătoare agenţie umanitară, care încearcă să salveze civilii aflaţi în situaţii extreme şi foloseşte asistenţa alimentară ca să contribuie la eliminarea uneia dintre cauzele războiului – insecuritatea alimentară, la instaurarea păcii şi a prosperităţii pentru cei care au trecut prin conflicte, dezastre şi urmări ale schimbărilor climatice.

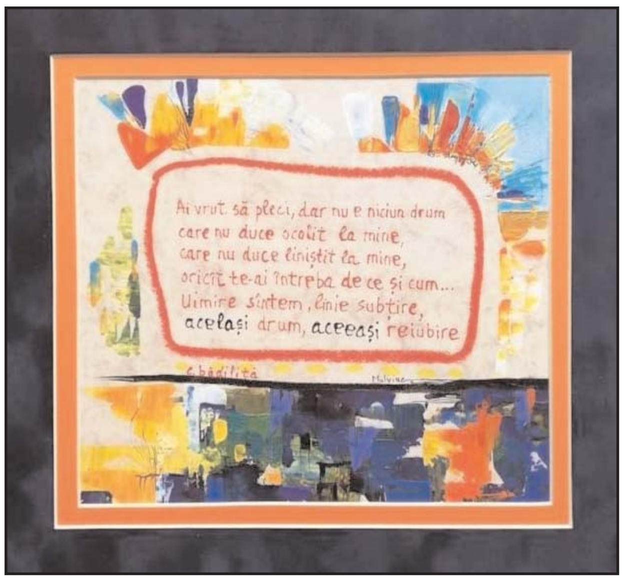
Decizia WFP a fost anunţată sub presiunea fondurilor limitate, din care o parte au fost direcţionate spre asistenţa refugiaţilor ucraineni. Suspendarea ajutoarelor pentru Africa a intervenit într-o perioadă extrem de dificilă pentru sud-sudanezi. 60 la sută din populaţia de aproape treisprezece milioane de locuitori riscă să moară de foame din cauza luptei pentru putere la nivelul autorităţilor locale, a inundaţiilor, a preţurilor catastrofale pentru hrană, provocate şi ele de criza din Ucraina. Adeyinka Badejo, director WFP pentru Sudanul de Sud, avertiza: „Cerinţele umanitare depăşesc cu mult capacitatea de finanţare din banii colectaţi în acest an. Dacă situaţia se prelungeşte, ne vom confrunta cu probleme copleşitoare în viitor, inclusiv cu creşterea mortalităţii, malnutriţie, şi îmbolnăviri masive”. (https://www.wfp.org/news/ wfp-forced-suspend-food-assistance-south-sudan-funds-dry-and-nation-faces-hungriest-year, accesat 15 iunie 2022) Aproape opt milioane de oameni, în special copii şi bătrâni, sunt ameninţaţi de lipsa securităţii alimentare până la jumătatea lui 2022. Administratorii ajutoarelor se confruntă cu o alegere dramatică. Marwa Awad, purtătoarea de cuvânt a WFP, aprecia că reducerea drastică a fondurilor pentru Sudanul de Sud afectează direct şi ireversibil o treime din totalul locuitorilor care au nevoie de asistenţă alimentară. „Trebuie să decidem pe cine ajutăm în continuare şi pe cine ne putem permite să lăsăm fără ajutoare şi asta nu pentru că nu ar avea nevoie de ele, ci pentru că unii ar putea să supravieţuiască o perioadă şi fără ele”. (ipsnews.net/2021/07/fighting-stop-sudanese-womans-wish/, accesat 15 iunie 2022)

Războaiele civile care nu au încetat de la independenţa Sudanului, în 1956, au condamnat ţara la supravieţuire pe baza agriculturii de subzistenţă. Petrolul descoperit în comitatele din sud pare să reprezinte al treilea mare depozit natural din Africa sub-sahariană. Exploatarea lui şi mai ales valorificarea la export sunt condiţionate de costurile tranzitării până la Mare Roşie, în Port Sudan, aflat sub autoritatea guvernului de la Khartoum. Acesta a solicitat împărţirea 50-50 la sută a celor opt miliarde de dolari obţinute anual din comercializare. Autorităţile de la Juba – capitala Sudanului de Sud – au cerut o cotă preferenţială pentru dezvoltare. Ca peste tot în Africa, corporaţia China National Petroleum rămâne şi în această conjunctură un finanţator principal al investiţiilor de modernizare, descurajat deocamdată de sistarea producţiei. Pentru populaţia săracă, agricultura primitivă rămâne sursa alternativă de hrană faţă de ajutoarele tot mai reduse.

Programul Alimentar Mondial, WFP, şi-a epuizat toate variantele până când a ajuns la suspendarea asistenţei, inclusiv a înjumătăţit raţiile zilnice încă din 2021. Cele mai recente măsuri de austeritate afectează aproape două sute de mii de elevi, care nu vor mai primi masa caldă zilnică, până acum, un stimulent esenţial pentru descurajarea abandonului şcolar. Reducerile actuale nu sunt totul, ele se vor extinde inevitabil dacă donatorii nu se mobilizează.

Cei mai vulnerabili, dependenţi de ajutoarele umanitare, efectiv mor de foame după ce au încercat să evite inevitabilul: şi-au trimis copiii să muncească pe câmp sau au acceptat căsătoriile între minori la vârste fragede, practică larg răspândită în zonele sărace.

În 2022, Programul are nevoie de un supliment de aproape cinci sute de milioane de dolari ca să poată hrăni cu minimumul necesar şase milioane de victime potenţiale ale crizei alimentare. Deocamdată, asistenţa alimentară în Sudanul de Sud asigurată de WFP se limitează la patru milioane cinci sute de mii de oameni, din care 87 de mii se confruntă cu o situaţie catastrofală şi au zilele numărate. Raţiile zilnice puse la dispoziţie de Program conţin cereale, leguminoase, ulei vegetal şi sare.

Sudanul de Sud, până acum unsprezece ani parte a Republicii Sudan, primul stat independent din Africa din 1956, a parcurs un drum istoric specific continentului în perioada Războiului Rece. Regimul politic a fost subordonat conducătorilor armatei, care au administrat ţara ca pe propriul trib: discreţionar, dictatorial, sectarist. Războaiele civile şi lupta pentru putere au provocat de la independenţa comitatelor sudice în 2011 peste două milioane de persoane dislocate intern şi două milioane şi jumătate de refugiaţi în Uganda, Republica Democrată Congo şi Etiopia. Autorii unui raport de două sute de pagini realizat de un Comitet la cererea Naţiunilor Unite în 2019 au înregistrat nenumărate încălcări ale drepturilor omului. Portretul celui mai tânăr stat membru al ONU este descurajant şi donatorii internaţionali au de multe ori senzaţia că din cauza luptelor pentru putere nu fac altceva decât să toarne resurse preţioase, necesare şi în alte zone sărace ale Africii, într-o uriaşă gură căscată care înghite, înghite, dar nimic bun nu se întâmplă. Euforia independenţei de acum unsprezece ani a fost retezată brutal şi din ea nu au rămas decât versurile festiviste ale momentului (https://www.theguardian.com/world/2011/jul/10/south-sudan-celebrates-independence, accesat 15 iunie 2022):

Independenţa noastră,
aici în sud este noua noastră casă,
Care-i adăposteşte pe toţi sudiştii
Ca să trăiască liberi pe pământul lor.
Africani cu propriile noastre tradiţii,
Crescători de vite, în urma cirezilor,
Agricultori pe câmp,
Pescari pe Nil,
Vânători în junglă,
Adolescenţi înveliţi în piei de capră,
Împodobiţi cu penele păsărilor.

Din pitorescul începutului s-a născut rapid drama violenţei, a conflictului, a distrugerii, a foametei. Yasmin Sooka, directoare executivă a Comitetului pentru drepturile omului în Sudanul de Sud, descria distorsiunile stării actuale, emanaţii ale celor cinci decenii de război civil, separatism şi sărăcie: „Există o formulă consacrată a modului în care combatanţi ai unor triburi disidente atacă satele, jefuiesc şi bruma pe care o mai au localnicii, răpesc tinerele şi le fac sclave sexuale şi incendiază colibele cu locatarii închişi în ele. Omorurile, violurile, răpirile au devenit incidente comune în Sudanul de Sud.” (https://twitter.com/UNCHRSS/status/1505587396938809353, accesat 15 iunie 2022)

Potrivit documentului ONU citat, un sfert dintre victime sunt minori, cea mai mare parte dintre băieţi fiind sortiţi să devină copii-soldaţi. Cei care se opun sunt despicaţi cu macheta, înecaţi sau izbiţi de copaci până mor. Andrew Clapham, membru al comisiei ONU de redactare a raportului constata: „Nu există niciun dubiu că aceste acte criminale persistă din cauză că toleranţa şi acceptarea lor sunt atât de adânc înrădăcinate în Sudanul de Sud încât orice normă este ignorată şi starea generală degenerează în haos”. (https://news.un.org/en/story/2022/03/1114532, accesat 15 iunie 2022)

Sudanul de Sud este doar un episod din lungul şir al efectelor conflictului din nord-estul Africii. Secretarul general ONU, António Guterres, sublinia în Consiliul de Securitate că pe fondul oboselii donatorilor şi al războiului sângeros din Ucraina, care a monopolizat atenţia lumii, aceeaşi lume nu trebuie să uite milioanele de oameni neajutoraţi, condamnaţi fără vină la suferinţe în Orientul Mijlociu sau în Africa. Amintind rezultatele descurajante ale unei conferinţe a donatorilor pentru finanţarea asistenţei umanitare din martie 2022, Guterres a constatat cu amărăciune că din angajamentele financiare promise de donatori, Organizaţia nu a primit decât a treia parte.

La pagubele provocate de invazia rusească, pe lângă costurile în vieţi omeneşti pierdute, în construcţii şi amenajări civile distruse, se adaugă şi efectele indirecte cu o răspândire alarmantă la distanţe geografice mari, care ar fi părut o centură de siguranţă pentru populaţii înecate în propriile dezastre naturale şi umane. Invazia rusească a provocat o presiune fără precedent asupra ţărilor neimplicate direct, dar care au alocat bugete considerabile pentru ca lumea democratică să facă faţă cerinţelor umanitare extreme din Ucraina. Aşa cum remarca Marwa Awad: „Donatorii nu mai sprijină activ Sudanul de Sud pentru că acesta nu le mai pare o ţară în criză”. (https://www.ipsnews.net/author/marwa-awad/ accesat 15 iunie 2022) Nhial Deng, refugiat african, scriitor şi editorialist, se întreba recent unde au fost politicienii, corporaţiile, universităţile şi indivizii plini de spirit civic, admirabil solidari în prezent cu Ucraina, acum unsprezece ani, când satul lui natal a fost ras de pe faţa pământului de luptele fratricide din Etiopia. De necontestat valoarea umană a gesturilor de solidaritate ale românilor, polonezilor, ale francezilor, germanilor sau americanilor, căldura şi empatia celor care i-au întâmpinat cu braţele deschise pe copiii şi femeile scăpate din ghearele maşinii de tocat vieţi. Mobilizarea generală a nivelului oficialităţilor şi al grupărilor obşteşti de caritate a dovedit că întreaga comunitate internaţională este gata să preia grija zilei de mâine a refugiaţilor. Dar nu numai civilii ucraineni au fost obligaţi să se retragă din faţa violenţei armate dezlănţuite. Taberele din Republica Democrată Congo, din Africa centrală, din Camerun, din Libia, sunt adevărate malaxoare de măcinat destine, de condamnare la agonie prelungită şi la o moarte lentă şi impersonală. Şi locuitorii vremelnici ai satelor de corturi ar trebui apăraţi împotriva încălcării drepturilor omului. Îmi spunea un afgan refugiat din calea guvernării talibane într-o tabără din apropiere de Atena că se temea cel mai mult nu de conflictul din ţara sa, ci de ignorarea abuzurilor din Afganistan, după încheierea conflictului. Conflictul s-a încheiat, talibanii au revenit la guvernare după retragerea pripită ordonată de Biden şi interesul pentru situaţia din zonă a murit treptat. Abuzurile împotriva opozanţilor regimului fundamentalist au continuat, femeile au fost trimise din nou să se ascundă sub burka, dar asemenea episoade nu mai sunt *breaking news*. Nu toţi refugiaţii sunt ucraineni. Lumea solidară, caritabilă ar fi bine să nu uite exemplul extraordinar al atitudinii faţă de victimele expansionismului moscovit, ar fi minunat să păstreze acelaşi interes profund uman faţă de toate persoanele gonite de război, indiferent de zona geografică şi să nu uite că fiecare copil, fiecare om, indiferent de zona de origine, are dreptul la un loc pe care să-l simtă şi să-l numească „acasă”.

Ars longa...

Cristian Bădiliţă

Cristian Bădiliţă s-a născut la 27 martie 1968, la Săveni, Botoşani. Este teolog, eseist, traducător, poet, artist plastic. A urmat Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti, apoi în 1991-1992 studiază teologia la Seminario Conciliar din Madrid. Doctor în istoria creştinismului antic al Universităţii Paris IV Sorbona (2002), cu teza *Metamorfozele Anticristului la Părinţii Bisericii* (Premiul Salomon Reinach al Asociaţiei Eleniştilor din Franţa). În 2003-2006 a susţinut un al doilea doctorat, la École Pratique des Hautes Études din Paris, în cadrul Institutului de Ştiinţe Religioase din Trento. S-a specializat în literatura patristică greacă şi latină.

A coordonat traducerea comentată a *Septuagintei* în cadrul New Europe College (8 volume). Realizează o traducere comentată a *Noului Testament* (6 volume apărute). A iniţiat *Colecţia Mica Romă XXI* la Editura Vremea. A publicat peste 70 de volume (eseuri, studii, poezie, jurnale, traduceri comentate din greaca veche şi latină etc.). Publicaţii recente: *Faptele apostolilor* (Vremea, 2017), *Adulmecări* (Libris, 2018); *Iluminişuri. Despre martiri, katechoni, erezii* (Vremea, 2020); *Un Pateric al anarhismului creştin de dreapta* (Vremea, 2020); *Glafire. Teme fierbinţi ale creştinismului* (Litera, 2021); *Simplitatea iubirii, poeme de nerămas bun* (Brumar, 2021), *Sfinţi păgâni, iudei şi creştini* (Litera, 2021); *Geniul greco-catolic românesc* (Vremea, 2022, ediţia a V-a).

A tradus din greacă, latină, franceză şi spaniolă. A avut mai multe expoziţii de „planşe poetice” (Piteşti, Sibiu, Botoşani, Bucureşti, Oradea, Curtea de Argeş etc.), parte dintre ele în colaborare cu Malvine Mocenco. Prima a fost expoziţia „Poeme de îmbrăcat, degustat şi agăţat pe perete” (2013, Biblioteca Judeţeană din Piteşti şi City Gallery din Botoşani), cea mai recentă este „Sufletul de aur. Manuscrise pictate” (2022, Oradea şi Curtea de Argeş), în al cărui pliant însoţitor citim:

„Expoziţia reuneşte operele, comune, ale unui scriitor, specialist în literatura creştină antică, şi ale unui pictor-restaurator. Prin lucrările expuse cei doi autori construiesc o punte între universul manuscriselor medievale şi modernitatea noastră cea de toate zilele. Dimensiunea artistică şi cea literară se completează cu o dimensiune teologico-metafizică, universală fiinţei umane. Pictura sporeşte şi iluminează semnificaţia textelor.”

Malvine Mocenco

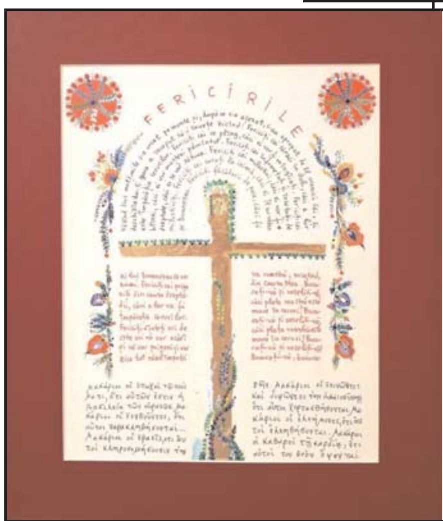
Malvine Mocenco (n. 1976). A absolvit Liceul de Artă din Constanţa (1995), apoi programe de pregătire postliceală de restaurare textile (1996-1998) şi restaurare lemn policrom (2008-2011). În 2008 absolvă Facultatea de Teologie din cadrul Universităţii Piteşti, Secţia „Artă Sacră”. A lucrat ca restaurator textile la Muzeul de Artă Populară din Constanţa (1995-1998) şi apoi, un deceniu, la Muzeul Goleşti. Între 2009 şi 2011 a urmat cursurile postuniversitare de masterat, specializarea „restaurare lemn policrom”, la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu. Din anul 2009 e restaurator pictură, şefa secţiei Conservare–Restaurare la Muzeul Viticulturii şi Pomiculturii din Goleşti (Argeş). Mai multe expoziţii de pictură şi ilustraţie de carte, premii la saloane naţionale de restaurare textile şi icoane (Marele Premiu pentru Restaurare la Salonul Naţional de la Craiova, 2017). A publicat două albume de artă decorativă şi două cu lucrările restaurate.

Malvine Mocenco, unul dintre cei mai apreciaţi restauratori din România şi, cu siguranţă, deja, o personalitate, în profesia aleasă, pentru această parte a Europei. (…)

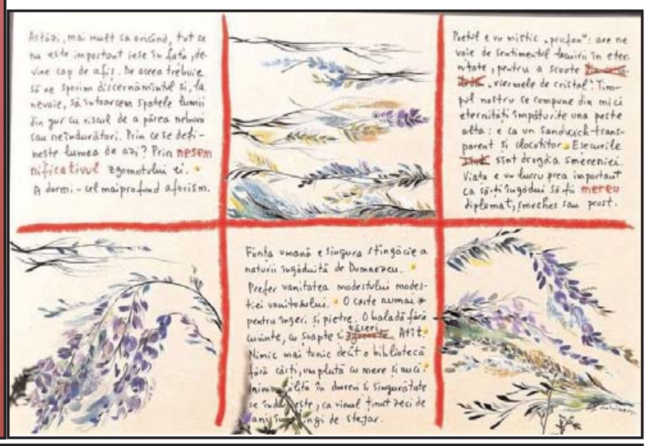
Privind în urmă, putem spune că, deja (deşi mai are încă foarte mulţi ani înaintea sa), doamna Mocenco are o operă, chiar şi numai cu ceea ce a restaurat până acum. S-ar putea dedica, mai departe, propriei creaţii (pentru că este un artist minunat, care se exprimă la fel de uşor prin grafică, prin tapiserie sau prin pictură) şi ar rămâne, oricum, între cei mai apreciaţi restauratori români din ultima jumătate de secol. (…)

Malvine Mocenco a dovedit o apropiere aparte pentru icoane. Nu ştiu dacă am răspunsul potrivit la această întrebare, dar cred că este vorba despre mai mult decât despre un anumit fel de a percepe frumosul; este vorba despre o vocaţie care apropie numai anumite persoane de semnificaţia profundă a obiectului, care trece de suport, de material şi de materialitate. A te încredinţa în rostul îndumnezeit al unei icoane este un dar pe care nu îl avem cu toţii, indiferent cât suntem de credincioşi. Aici nu este vorba (doar) despre evlavie, ci despre înţelegerea Tradiţiei creştine, în cele mai profunde sensuri ale sale. Malvine Mocenco face parte dintre acei foarte puţini artişti care şi-au sacrificat propria operă, pentru a ne lumina privirea cu opere de care ea, înaintea noastră, s-a îndrăgostit. (Dr. Virgil Ştefan Niţulescu, Director general Muzeul Naţional al Ţăranului Român, mai 2020)

Număr ilustrat cu imagini din expoziţia „Sufletul de aur. Manuscrise pictate” de Cristian Bădiliţă şi Malvine Mocenco, 2022.

Semnează în acest număr

- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Mihaela MALEA STROE – scriitor, Braşov
- Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG – scriitor, Spania
- Ion COJA – lingvist, Bucureşti
- Mihai VINEREANU – lingvist, Bucureşti
- Victor RAVINI – scriitor, Franţa
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Ion ANDREIŢĂ – *pălmaş cu condeiul,* Bucureşti
- Mihai SPORIŞ – scriitor, Râmnicu Vâlcea
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Eugenia TOFAN – publicist, Chişinău
- Tudor NEDELCEA – scriitor, Craiova
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Grid MODORCEA – scriitor, Bucureşti
- Ana OLOS – scriitor, Baia Mare
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta-Turnu Severin
- Nicolae CONSTANTINESCU – prof. univ., Bucureşti
- Aureliu GOCI – scriitor, Bucureşti
- Marian MIHĂESCU – profesor, Curtea de Argeş
- Dan IONESCU – scriitor, Craiova
- Florentin POPESCU – scriitor, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti